

Poglavlje I

REZOLUCIJE USVOJENE NA KONFERENCIJI

Rezolucija 1

Program djelovanja Međunarodne konferencije o stanovništvu i razvoju*

Međunarodna konferencija o stanovništvu i razvoju.

Nakon sastanka u Kairu koji je održan od 5. do 13. septembra 1994. godine,

1. Usvaja Program djelovanja Međunarodne konferencije o stanovništvu i razvoju, koji je u prilogu ove rezolucije;
2. Preporučuje Generalnoj skupštini na njenoj četrdeset devetoj sjednici da usvoji Program djelovanja koji je usvojen na Konferenciji;
3. Takođe preporučuje da Generalna skupština razmotri na svojoj četrdeset devetoj sjednici sintezu nacionalnih izvještaja o stanovništvu i razvoju koju je pripremio sekretarijat Konferencije.

* Usvojen na 14. plenarnom zasjedanju 13. septembra 1994. godine; za diskusiju vidi poglavlje V.

Prilog

PROGRAM DJELOVANJA MEĐUNARODNE KONFERENCIJE O STANOVNIŠTVU I RAZVOJU*

SADRŽAJ

<u>Poglavlje</u>	<u>Stavovi</u>	<u>Strana</u>
I. PREAMBULA	1.1 - 1.15	
II. PRINCIPI		
III. UZAJAMNI ODNOSI IZMEĐU STANOVNIŠTVA, EKONOMSKOG RASTA I ODRŽIVOG RAZVOJA	3.1 - 3.32	
A. Integriranje populacijskih i razvojnih strategija	3.1 - 3.9	
B. Stanovništvo, neprekidni ekonomski rast i siromaštvo	3.10 - 3.22	
C. Stanovništvo i okoliš	3.23 - 3.32	
IV. JEDNAKOST MEĐU POLOVIMA I OSNAŽIVANJE ŽENA	4.1 - 4.29	
A. Osnaživanje i status žena	4.1 - 4.14	
B. Djevojčica	4.15 - 4.23	
C. Odgovornost i učešće muškaraca	4.24 - 4.29	
V. PORODICA, NJENA ULOGA, PRAVA, SASTAV I STRUKTURA	5.1 - 5.13	
A. Raznolikost porodične strukture i sastava	5.1 - 5.6	
B. Socioekonomska podrška porodici	5.7 - 5.13	
VI. RAST I STRUKTURA STANOVNIŠTVA	6.1 - 6.33	
A. Natalitet, mortalitet i stope rasta stanovništva	6.1 - 6.5	

* Službeni jezik Programa djelovanja je engleski, uz izuzetak stava 8.25, koji je dogovoren na svih šest službenih jezika Ujedinjenih naroda.

SADRŽAJ (nastavak)		<u>Stavovi</u>	<u>Strana</u>
<u>Poglavlje</u>			
	B. Djeca i mladi	6.6 - 6.15	
	C. Stariji ljudi	6.16 - 6.20	
	D. Domorodački narodi	6.21 - 6.27	
	E. Osobe sa invaliditetom	6.28 - 6.33	
VII.	REPRODUKTIVNA PRAVA I REPRODUKTIVNO ZDRAVLJE	7.1 - 7.48	
	A. Reproductivna prava i reproduktivno zdravlje	7.2 - 7.11	
	B. Planiranje porodice	7.12 - 7.26	
	C. Spolno prenosive bolesti i prevencija virusa koji uništava imunitet (HIV)	7.27 - 7.33	
	D. Ljudska seksualnost i odnosi među polovima	7.34 - 7.40	
	E. Adolescenti	7.41 - 7.48	
VIII.	ZDRAVLJE, BOLEST I SMRTNOST	8.1 - 8.35	
	A. Primarna zdravstvena zaštita i sektor zdravstva	8.1 - 8.11	
	B. Preživljavanje i zdravlje djeteta	8.12 - 8.18	
	C. Zdravlje žena i sigurno majčinstvo	8.19 - 8.27	
	D. Infekcija virusom koji napada ljudski imunitet (HIV) i stečeni sindrom pomanjkanja imuniteta (AIDS)	8.28 - 8.35	
IX.	RASPOREĐENOST STANOVNIŠTVA, URBANIZACIJA I UNUTARNJA MIGRACIJA	9.1 - 9.25	
	A. Raspoređenost stanovništva i održivi razvoj	9.1 - 9.11	
	B. Porast broja stanovnika u velikim urbanim aglomeracijama	9.12 - 9.18	
	C. Interno raseljene osobe	9.19 - 9.25	

SADRŽAJ (nastavak)

<u>Poglavlje</u>	<u>Stavovi</u>	<u>Strana</u>
X. MEĐUNARODNE MIGRACIJE	10.1 - 10.29	
A. Međunarodne migracije i razvoj	10.1 - 10.8	
B. Legalni migranti	10.9 - 10.14	
C. Ilegalni migranti	10.15 - 10.20	
D. Izbjeglance, azilanti i raseljene osobe	10.21 - 10.29	
XI. STANOVNIŠTVO, RAZVOJ, I OBRAZOVANJE	11.1 - 11.26	
A. Obrazovanje, stanovništvo i održivi razvoj	11.1 - 11.10	
B. Informiranje, obrazovanje i komunikacija stanovništva	11.11 - 11.26	
XII. TEHNOLOGIJA, ISTRAŽIVANJE I RAZVOJ	12.1 - 12.26	
A. Temeljno prikupljanje, analiza i objavljivanje podataka	12.1 - 12.9	
B. Istraživanje o reproduktivnom zdravlju	12.10 - 12.18	
C. Sociološka i ekonomska istraživanja	12.19 - 12.26	
XIII. ZADACI DRŽAVE	13.1 - 13.24	
A. Državna strategija i planovi djelovanja	13.1 - 13.6	
B. Vođenje programa i razvijanje ljudskih resursa	13.7 - 13.10	
C. Mobilizacija i raspoređivanje resursa	13.11 - 13.24	
XIV. MEĐUNARODNA SARADNJA	14.1 - 14.18	
A. Odgovornosti partnera u razvoju	14.1 - 14.7	
B. U pravcu novih obaveza finansiranja stanovništva i razvoja	14.8 - 14.18	
XV. PARTNERSTVO SA NEVLADINIM SEKTOROM	15.1 - 15.20	

SADRŽAJ (nastavak)

<u>Poglavlje</u>	<u>Stavovi</u>	<u>Strana</u>
A. Lokalne, nacionalne, i međunarodne nevladine organizacije	15.1 - 15.12	
B. Privatni sektor	15.13 - 15.20	
XVI. AKTIVNOSTI NAKON KONFERENCIJE	16.1 - 16.29	
A. Aktivnosti na državnom nivou	16.1 - 16.13	
B. Podregionalne i regionalne aktivnosti	16.14 - 16.17	
C. Aktivnosti na međunarodnom nivou	16.18 - 16.29	

POGLAVLJE I

PREAMBULA

1.1. Međunarodna konferencija o stanovništvu i razvoju je održana u presudnom trenutku u povijesti međunarodne saradnje. Sa rastom spoznaje o uzajamnoj ovisnosti između globalnog stanovništva, razvoja i okoliša, nikada nije bilo bolje prilike za usvajanje odgovarajućih makro i socio-ekonomskih politika u cilju promoviranja stalnog ekonomskog rasta u kontekstu održivog razvoja u svim zemljama, kao i mobilizacije ljudskih i finansijskih resursa za rješavanje globalnih problema. Nikada ranije nije svjetska zajednica imala toliko resursa na raspolaganju, toliko znanja, ni tako superiornu tehnologiju, koji, ukoliko bi se preusmjerili na odgovarajući način, mogu poticati neprekidni ekonomski rast i održivi razvoj. Međutim, efikasna upotreba resursa, znanja i tehnologije je uslovljena političkim i ekonomskim preprekama na nacionalnom i međunarodnom nivou. Zbog toga, iako već neko vrijeme na raspolaganju stoje znatni resursi, njihova upotreba u svrhu socijalno pravičnog i za okoliš zdravog razvoja je značajno ograničena.

1.2. U prethodne dvije decenije svijet je pretrpio dalekosežne promjene. Zahvaljujući nacionalnim i međunarodnim naporima postignut je značajan napredak u mnogim oblastima važnim za ljudski boljitak. Međutim, zemlje u razvoju se i dalje suočavaju sa znatnim ekonomskim poteškoćama i nepovoljnom međunarodnom ekonomskom klimom, a broj ljudi koji žive u apsolutnom siromaštvu je u mnogim zemljama porastao. Širom svijeta, brojni osnovni resursi od kojih će ovisiti opstanak i blagostanje budućih generacija se troše dok se stanje okoliša pogoršava pod neodrživim sistemom proizvodnje i potrošnje, nezapamćenog rasta broja stanovnika, raširenog i upornog siromaštva, i socijalnih i ekonomskih nejednakosti. Ekološki problemi poput globalnih klimatskih promjena, koji su uglavnom rezultat neodrživog sistema proizvodnje i potrošnje, predstavljaju dodatne prijetnje blagostanju budućih generacija. Sve više raste globalni konsenzus o potrebi jačanja međunarodne saradnje u pogledu stanovništva u kontekstu održivog razvoja, za što okvir obezbjeđuju Ciljevi 21 1/. Mnogo toga je postignuto u tom smislu, ali još više ostaje da se učini.

1.3. Ukupna svjetska populacija se trenutno procjenjuje na 5,6 milijardi ljudi. Iako je stopa rasta u opadanju, godišnji prirast stanovništva u apsolutnim brojkama i dalje raste, i trenutno prelazi 86 miliona ljudi godišnje. Godišnji prirast stanovništva će vjerojatno ostati iznad 86 miliona do godine 2015. 2/

1.4. Tokom preostalih šest godina ove kritične dekade, narodi svijeta će svojim djelovanjem ili nedjelovanjem izabrati jednu od niza alternativnih demografskih budućnosti. Niska, srednja i visoka projekcija Ujedinjenih naroda u pogledu stanovništva za narednih 20 godina varira od niskih 7,1 milijardu ljudi preko srednje varijante od 7,5 milijardi do visoke od 7,8 milijardi. Razlika od 720 miliona ljudi u kratkom periodu od 20 godina prelazi sadašnju populaciju afričkog kontinenta. U daljoj budućnosti dolazi do još značajnijeg razlaza među projekcijama. Projekcije Ujedinjenih naroda do 2050. godine variraju od 7,9 milijardi preko srednje procjene od 9,8 milijardi

do visoke procjene od 11,9 milijardi. Realizacija ciljeva i zadataka sadržanih u ovom 20-godišnjem Programu djelovanja, koji se bavi većinom fundamentalnih izazova koji se postavljaju pred čitavu ljudsku zajednicu, poput broja stanovnika, zdravstva, obrazovanja, i razvoja, bi rezultirala rastom broja stanovnika tokom ovog perioda i kasnije na nivou koj je ispod srednje procjene Ujedinjenih naroda.

1.5. Međunarodna konferencija o stanovništvu i razvoju nije izolovani događaj. Njen Program djelovanja je zasnovan na značajnom međunarodnom konsenzusu, koji je izgrađen nakon Svjetske konferencije o stanovništvu održane u Bukureštu 1974. godine 3/ i Međunarodne konferencije o stanovništvu održane u Mexico Cityu 1984. godine 4/, a koji se odnosi na to da je potrebno razmatrati šira pitanja i uzajamne odnose između stanovništva, neprekidnog ekonomskog rasta i održivog razvoja, te unapređenje obrazovanja, ekonomskog statusa i osnaživanja žena. Konferencija 1994. godine je s namjerom dobila širi mandat u vezi pitanja razvoja od ranijih konferencija o stanovništvu, što odražava rastuću svijest da stanovništvo, siromaštvo, struktura proizvodnje i potrošnje i okoliš stoje u tako uzanoj uzajamnoj vezi da se ni jedan od ovih faktora ne može promatrati odvojeno.

1.6. Međunarodna konferencija o stanovništvu i razvoju slijedi i oslanja se na druge važne novije međunarodne aktivnosti, i njene preporuke trebaju pružati podršku, biti konzistentne sa i zasnovane na sporazumima koji su postignuti na slijedećim skupovima:

(a) Svjetska konferencija za pregled i procjenu dostignuća UN-ove Decenije žena: jednakost, razvoj i mir, održana u Nairobiju 1985. godine; 5/

(b) Svjetski samit o djeci, održan u New Yorku 1990. godine; 6/

(c) Konferencija Ujedinjenih naroda o okolišu i razvoju, održana u Rio de Janeiru 1992. godine; 7/

(d) Međunarodna konferencija o ishrani, održana u Rimu 1992. godine; 8/

(e) Svjetska konferencija o ljudskim pravima, održana u Beču 1993. godine; 9/

(f) Međunarodna godina domorodačkih naroda u cijelom svijetu, 1993., 10/ koja predstavlja uvod u Međunarodnu deceniju domorodačkih naroda u cijelom svijetu; 11/

(g) Globalna konferencija o održivom razvoju malih ostrvskih država u razvoju, održana na Barbadosu 1994. godine; 12/

(h) Međunarodna godina obitelji, 1994. 13/

1.7. Rezultati ove konferencije su usko povezani sa i daju značajan doprinos drugim velikim konferencijama 1995. i 1996. godine, kao što su Svjetski samit o društvenom razvoju, 14/ Četvrta svjetska konferencija o ženama: Djelovanje za jednakost, razvoj i

mir, 15/ Druga konferencija Ujedinjenih naroda o ljudskim naseobinama (Habitat II), razrada ciljeva za razvoj, kao i proslava pedesete godišnjice Ujedinjenih naroda. Očekuje se da će ovi događaji dodatno potcrtati poziv upućen sa konferencije 1994. godine o većim ulaganjima u ljude, i o novom planu djelovanja za osnaživanje žena da bi se osiguralo njihovo puno učešće na svim nivoima društvenog, ekonomskog i političkog života u njihovim zajednicama.

1.8. Tokom prethodnih 20 godina, mnogi dijelovi svijeta su pretrpili izuzetne demografske, društvene, ekonomske, okolinske i političke promjene. Mnoge zemlje su postigle značajan napredak u osiguranju boljeg pristupa brizi za reproduktivno zdravlje i smanjenju stope nataliteta, kao i smanjenju stopa smrtnosti i podizanju nivoa obrazovanja i ostvarenja prihoda, uključujući obrazovni i ekonomski status žena. Iako napredak postignut u prethodne dvije decenije u oblastima poput povećanja upotrebe kontracepcije, smanjenja smrtnosti majki, implementiranja održivih planova i projekata razvoja i poboljšanja obrazovnih programa pružaju razlog za optimizam o uspješnoj implementaciji sadašnjeg programa djelovanja, mnogo se toga još mora postići. Svijet u cjelini se promijenio na način koji otvara značajne nove mogućnosti za rješavanje pitanja stanovništva i razvoja. Među najznačajnijim su velike promjene u stavovima među narodima svijeta i njihovim rukovodstvom u pogledu reproduktivnog zdravlja, planiranja porodice i rasta stanovništva, što je rezultiralo, *inter alia*, novim sveobuhvatnim konceptom reproduktivnog zdravlja, uključujući planiranje porodice i spolno zdravlje, kao što je to definirano ovim Programom djelovanja. Naročito je ohrabrujući trend jačanja političke predanosti brojnih vlada strategijama koje se odnose na stanovništvo i programima planiranja porodice. U tom smislu, stalni ekonomski rast u kontekstu održivog razvoja će ojačati sposobnost zemalja da odgovore pristiscima očekivanog prirasta stanovništva; olakšat će demografsku tranziciju u zemljama u kojima postoji debalans između demografskih stopa i socijalnih, ekonomskih i okolinskih ciljeva; i omogućit će balansiranje i integriranje dimenzije populacije u druge strategije razvoja.

1.9. Ciljevi i zadaci u smislu stanovništva i razvoja u ovom Programu djelovanja će kolektivno rješavati ključne izazove i uzajamne odnose između stanovništva i stalnog ekonomskog rasta u kontekstu održivog razvoja. Da bi se to uradilo, zemlje u razvoju će trebati adekvatnu mobilizaciju resursa na nacionalnom i međunarodnom nivou, kao i nove i dodatne resurse iz svih raspoloživih mehanizama finansiranja, uključujući multilateralne, bilateralne i privatne izvore. Takođe su neophodna finansijska sredstva za jačanje kapaciteta nacionalnih, regionalnih, podregionalnih i međunarodnih institucija u implementiranju ovog programa djelovanja.

1.10. Dvije decenije koje su pred nama će vjerojatno rezultirati daljim preseljenjem ruralnog stanovništva u gradove kao i nastavkom visokih stopa migracije između zemalja. Ove migracije su važan dio ekonomskih transformacija koje se dešavaju širom svijeta, i one predstavljaju ozbiljne nove izazove. Stoga se ova pitanja moraju rješavati više u sklopu politika koje su vezane za stanovništvo i razvoj. Očekuje se da će do 2015. godine gotovo 56 procenata globalnog stanovništva živjeti u urbanim područjima, u poređenju sa manje od 45 procenata 1994. godine. Stopa urbanizacije će biti najbrža u zemljama u razvoju. Urbana populacija regija u razvoju je 1975. godine iznosila tek 26

procenata, ali se očekuje da će do 2015. godine preći 50 procenata. Ova promjena će strašnom pritisku izložiti postojeće socijalne službe i infrastrukturu, koje uglavnom neće moći rasti istom brzinom kao urbanizacija.

1.11. Potrebno je intenzivirati napore u narednih 5, 10 i 20 godina u cijelom nizu aktivnosti vezanih za stanovništvo i razvoj, imajući u vidu ključni doprinos koji bi stabilizacija broja stanovnika na svijetu dala u pravcu postizanja održivog razvoja. Ovaj Program djelovanja se bavi svim tim pitanjima i još nekim, u jednom sveobuhvatnom i integriranom okviru koji je dizajniran da poboljša kvalitet života sadašnje svjetske populacije i njenih budućih generacija. Preporuke za djelovanje su date u duhu konsenzusa i međunarodne saradnje, priznajući da je formulacija i implementacija strategija vezanih za stanovništvo odgovornost svake zemlje i da mora uzeti u obzir raznolikost ekonomskih, socijalnih i okolinskih uvjeta u svakoj zemlji, uz puno poštivanje različitih vjerskih i etičkih vrijednosti, kulture i filozofskih uvjerenja njihovih naroda, kao i zajedničkih ali diferenciranih odgovornosti svih svjetskih naroda za zajedničku budućnost.

1.12. Ovaj Program djelovanja preporučuje međunarodnoj zajednici niz važnih ciljeva za stanovništvo i razvoj, kao i kvalitativne i kvantitativne zadatke koji se uzajamno podržavaju i od ključnog su značaja za ove ciljeve. Ovi ciljevi i zadaci uključuju i slijedeće: neprekidni ekonomski rast u kontekstu održivog razvoja; obrazovanje, naročito djevojčica; jednakost spolova; smanjenje smrtnosti majki, dojenčadi i djece; i univerzalno obezbjeđenje pristupa uslugama reproduktivnog zdravlja, uključujući planiranje porodice i spolno zdravlje.

1.13. Mnogi od kvantitativnih i kvalitativnih ciljeva ovog Programa djelovanja zahtijevaju dodatne resurse, od kojih bi neki mogli postati raspoloživi reorganiziranjem prioriteta na individualnom, nacionalnom i međunarodnom planu. No, niti jedna neophodna mjera, a ni sve zajedno, nisu skupe u kontekstu sadašnjeg globalnog razvoja i vojnih troškova. Neke zahtijevaju vrlo malo ili nimalo dodatnih finansijskih resursa jer se odnose na promjene stila života, društvenih normi ili vladinih politika koje se mogu ostvariti putem većeg djelovanja građanstva i političkog vodstva. No da bi se ispunile potrebe za resursima onih mjera koje zahtijevaju dodatne troškove u toku naredne dvije decenije, biće neophodno da kako razvijene tako i zemlje u razvoju prihvate dodatne obaveze. Ovo će biti naročito teško nekim zemljama u razvoju i nekim zemljama čije su privrede u tranziciji, a čiji resursi su podložni ogromnim ograničenjima.

1.14. Ovaj Program djelovanja priznaje da se od vlada ne očekuje da u narednih 20 godina same ispune ciljeve i zadatke Međunarodne konferencije o stanovništvu i razvoju. Svi članovi društva i grupe u društvu imaju pravo, kao i dužnost, da aktivno učestvuju u naporima da se postignu ti ciljevi. Povećani nivo interesa koji iskazuju nevladine organizacije, prvo u kontekstu Konferencije Ujedinjenih naroda o okolišu i razvoju i Svjetske konferencije o ljudskim pravima, a sada i u ovim razmatranjima, odražava važnu i u mnogim mjestima rapidnu promjenu odnosa između vlada i niza nevladinih institucija. U gotovo svim zemljama uspostavljaju se nova partnerstva između vlada, preduzeća,

nevladinih organizacija i grupa koje djeluju u zajednicama, koja će imati direktan i pozitivan utjecaj na implementaciju ovog Programa djelovanja.

1.15. Iako Međunarodna konferencija o stanovništvu i razvoju ne stvara nikakva nova međunarodna ljudska prava, ona afirmiše primjenu univerzalno priznatih standarda ljudskih prava na sve aspekte populacijskih programa. Ona takođe predstavlja posljednju priliku za međunarodnu zajednicu u XX stoljeću da kolektivno razmotri ključne izazove i međusobne odnose između populacije i razvoja. Program djelovanja zahtijeva uspostavljanje zajedničkog stava uz puno poštivanje različitosti vjerskih i etičkih vrijednosti i kulture. Utjecaj ove Konferencije će se mjeriti jačinom konkretnih obaveza koje se ovdje preuzmu i kasnijeg djelovanja u pravcu ispunjenja istih, kao dio novog globalnog partnerstva među svim svjetskim zemljama i narodima, na osnovu osjećaja zajedničke ali diferencirane odgovornosti jednih za druge i za naš dom na planeti.

POGLAVLJE II

PRINCIPI

Provedba preporuka sadržanih u Programu djelovanja je suvereno pravo svake zemlje, u skladu sa nacionalnim zakonima i razvojnim prioritetima, uz puno poštivanje različitih vjerskih i etičkih vrijednosti i kulture naroda koji u njoj živi, kao i univerzalno priznatih međunarodnih ljudskih prava.

Međunarodna saradnja i univerzalna solidarnost, rukovođena principima Povelje Ujedinjenih nacija i u duhu partnerstva, su od ključne važnosti za poboljšanje kvaliteta života naroda svijeta.

U provođenju mandata Međunarodne konferencije o stanovništvu i razvoju i njene opće teme, uzajamnih odnosa između stanovništva, neprekidnog ekonomskog rasta i održivog razvoja, i u svojim razmatranjima, učesnici se rukovode slijedećim principima:

Princip 1

Sva ljudska bića se rađaju slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima. Svako ima pravo na sva prava i slobode predviđene Univerzalnom deklaracijom o ljudskim pravima, bez obzira na razlike bilo koje vrste, poput rase, boje, spola, jezika, religije, političkih ili drugih stavova, nacionalnog ili društvenog porijekla, imovine, te statusa dobivenog rođenjem ili na drugi način. Svako ima pravo na život, slobodu i osobnu sigurnost.

Princip 2

Ljudska bića su u središtu brige za održivi razvoj. Oni imaju pravo na zdrav i produktivan život u harmoniji s prirodom. Ljudi predstavljaju najvažniji i najdragocjeniji resurs svake nacije. Zemlje trebaju osigurati da svi pojedinci dobiju priliku da u potpunosti iskoriste svoj potencijal. Oni imaju pravo na adekvatan životni standard za sebe i svoje porodice, uključujući adekvatnu ishranu, odjeću, stambeni smještaj, vodu i kanalizaciju.

Princip 3

Pravo na razvoj je univerzalno i neotuđivo pravo i integralni dio fundamentalnih ljudskih prava, a ljudsko biće je centralni subjekat razvoja. Iako razvoj olakšava uživanje svih ljudskih prava, odsustvom razvoja se ne može pravdati smanjivanje međunarodno priznatih ljudskih prava. Pravo na razvoj se mora ispuniti da bi se pravično ispunile populacijske, razvojne i okolinske potrebe sadašnjih i budućih generacija.

Princip 4

Unapređenje jednakosti spolova i osnaženje žena, te eliminacija svih vrsta nasilja nad ženama, kao i osiguravanje mogućnosti za žene da kontrolišu vlastitu plodnost, predstavljaju temelj populacijskih i razvojnih programa. Ljudska prava žena i djevojčica predstavljaju neotuđivi, integralni i nedjeljivi dio univerzalnih ljudskih prava. Puno i jednakopravno učešće žena u građanskom, kulturnom, ekonomskom, političkom i društvenom životu na nacionalnom, regionalnom i međunarodnom nivou, te iskorjenjivanje svih vrsta diskriminacije na osnovu spola, predstavljaju prioritetne ciljeve međunarodne zajednice.

Princip 5

Ciljevi i strategije vezane za stanovništvo čine integralni dio kulturnog, ekonomskog i društvenog razvoja, čiji je glavni cilj poboljšanje kvaliteta života svih ljudi.

Princip 6

Održivi razvoj kao sredstvo osiguravanja ljudskog blagostanja, koje se pravično dijeli među svim ljudima današnjice i budućnosti, zahtijeva da uzajamni odnosi između populacije, resursa, okoliša i razvoja trebaju biti u potpunosti priznati, propisno vođeni i dovedeni u harmoničan, dinamičan balans. Da bi se postigao održiv razvoj i viši kvalitet života za sve ljude, države trebaju smanjiti i eliminirati neodržive strukture proizvodnje i potrošnje i promovirati odgovarajuće politike, uključujući i strategije vezane za stanovništvo, da bi zadovoljile potrebe sadašnjih generacija bez ugrožavanja sposobnosti budućih generacija da zadovolje vlastite potrebe.

Princip 7

Sve države i svi ljudi sarađuju na suštinskom zadatku iskorjenjivanja siromaštva kao neophodnog uvjeta za održiv razvoj u cilju smanjenja dispariteta u životnom standardu i boljeg ispunjavanja potreba većine ljudi na svijetu. Specijalni prioritet će se dati posebnoj situaciji i potrebama zemalja u razvoju, naročito onih najnerazvijenijih. Zemlje čije su privrede u tranziciji, kao i sve druge zemlje, treba potpuno integrirati u svjetsku ekonomiju.

Princip 8

Svako ima pravo na uživanje najvišeg mogućeg standarda fizičkog i mentalnog zdravlja. Države trebaju poduzeti sve odgovarajuće mjere u cilju osiguravanja, na osnovu jednakosti muškaraca i žena, univerzalnog pristupa zdravstvenim uslugama, uključujući i one vezane za reproduktivno zdravlje, koje uključuju planiranje porodice i seksualno zdravlje. Programi reproduktivnog zdravlja trebaju pružati najširu paletu usluga bez ikakve prisile. Svi parovi i pojedinci imaju osnovno pravo da slobodno i odgovorno odlučuju o broju djece i razlici među njima, te da imaju na raspolaganju informacije, obrazovanje i sredstva da to i učine.

Princip 9

Porodica je osnovna čelija društva i kao takva se treba jačati. Porodica ima pravo na sveobuhvatnu zaštitu i podršku. Različite forme obitelji postoje u različitim kulturnim, političkim i društvenim sistemima. U brak supružnici ulaze slobodnom voljom, a muž i žena trebaju biti jednaki partneri.

Princip 10

Svako ima pravo na obrazovanje, koje će se usmjeravati u pravcu punog razvoja ljudskih resursa i ljudskog dostojanstva i potencijala, sa posebnom pažnjom prema ženama i djevojčicama. Obrazovanje treba osmišljavati tako da jača poštivanje ljudskih prava i osnovnih sloboda, uključujući i one koje se odnose na stanovništvo i razvoj. Najbolji interesi djeteta su vodeći principi onih koji su odgovorni za njihovo obrazovanje i usmjeravanje, a ta odgovornost je prvenstveno u rukama roditelja.

Princip 11

Sve države i porodice trebaju djeci dodijeliti najviši mogući prioritet. Dijete ima pravo na životni standard koji osigurava njegovo blagostanje, kao i pravo na najviše moguće standarde zdravstvene njege i pravo na obrazovanje. Dijete ima pravo da mu se obezbjedi briga, da ga roditelji, porodica i društvo podržavaju i usmjeravaju, te da bude zaštićeno odgovarajućim zakonodavnim, upravnim, društvenim i obrazovnim mjerama od svih vrsta fizičkog i mentalnog nasilja, povreda i zlostavljanja, zapostavljanja i nemarnog tretmana, maltretiranja ili eksploatacije, uključujući prodaju, trgovinu, seksualno zloupotrebljavanje i trgovinu njegovim organima.

Princip 12

Zemlje koje primaju registrovane migrante trebaju obezbjediti propisan tretman i adekvatne usluge socijalne pomoći za njih i njihove porodice, i trebaju osigurati njihovu fizičku sigurnost i bezbjednost, imajući na umu posebne okolnosti i potrebe zemalja, naročito zemalja u razvoju, koje pokušavaju ispuniti ove zadatke u pogledu neregistrovanih migranata, u skladu sa odredbama relevantnih konvencija i međunarodnih instrumenata i dokumenata. Zemlje svim migrantima trebaju garantirati sva osnovna ljudska prava garantovana Univerzalnom deklaracijom o ljudskim pravima.

Princip 13

Svako ima pravo da traži i da u drugoj zemlji dobije azil od progona. Države imaju obaveze prema izbjeglicama koje su navedene u Ženevskoj konvenciji o statusu izbjeglica i njenom Protokolu iz 1967. godine

Princip 14

U razmatranju populacijskih i razvojnih potreba domorodačkih naroda, države trebaju priznati i podržati njihov identitet, kulturu i interesovanja, i omogućiti im da u potpunosti učestvuju u ekonomskom, političkom i društvenom životu zemlje, naročito u slučajevima kada se radi o onome što utiče na njihovo zdravlje, obrazovanje i blagostanje.

Princip 15

Neprekidni ekonomski rast u kontekstu održivog razvoja i društveni napredak zahtijevaju da rast počiva na širokoj osnovi, nudeći svim ljudima jednake mogućnosti. Sve zemlje trebaju prepoznati njihove zajedničke ali diferencirane odgovornosti. Razvijene zemlje priznaju odgovornost koju imaju u međunarodnoj potrazi za održivim razvojem i trebaju nastaviti sa svojim naporima na promociji stalnog ekonomskog rasta i smanjenja neuravnoteženosti na način koji može koristiti svim zemljama, naročito zemljama u razvoju.

Poglavlje III

UZAJAMNI ODNOSI IZMEĐU STANOVNIŠTVA, EKONOMSKOG RASTA I ODRŽIVOG RAZVOJA

A. Integriranje populacijskih i razvojnih strategija

Osnova za djelovanje

3.1. Svakodnevne aktivnosti svih ljudskih bića, zajednica i zemalja su uzajamno povezane sa populacijskim promjenama, načinima i nivoima upotrebe prirodnih resursa, stanjem okoliša, te brzinom i kvalitetom ekonomskog i društvenog razvoja. Postoji opće slaganje da uporno i rašireno siromaštvo kao i ozbiljne društvene i spolne nejednakosti imaju značajan uticaj na i podložni su uticajima od strane demografskih parametara poput prirasta stanovništva, njegove strukture i raspoređenosti. Takođe postoji opće slaganje da neodrživ sistem proizvodnje i potrošnje doprinose neodrživom korištenju prirodnih resursa i propadanju okoliša, kao i jačanju društvenih nejednakosti i siromaštva sa gore pomenutim posljedicama za demografske parametre. Deklaracija iz Ria o okolišu i razvoju i Ciljevi 21, koje je međunarodna zajednica usvojila na Konferenciji Ujedinjenih naroda o okolišu i razvoju pozivaju na strukturu razvoja koja odražava novostečeno razumijevanje ovih i drugih međusektorskih veza. Priznajući dugoročne stvarnosti i implikacije sadašnjeg djelovanja, razvojni izazov je u tome da se ispune potrebe sadašnjih generacija i poboljša kvalitet njihovog života bez ugrožavanja sposobnosti budućih generacija da zadovolje vlastite potrebe.

3.2. Usprkos opadanju stope nataliteta u mnogim zemljama u posljednje vrijeme, neizbježan je dalji veliki rast stanovništva. Zahvaljujući starosnoj strukturi u kojoj prevladavaju mladi, brojne zemlje će u narednim decenijama doživjeti znatan porast broja stanovnika u apsolutnim brojkama. Kretanje stanovništva unutar zemlje i između zemalja, uključujući rapidan rast gradova i neuravnoteženu regionalnu raspoređenost stanovništva, će se nastaviti i u budućnosti.

3.3. Održivi razvoj podrazumijeva, između ostalog, dugoročnu održivost u proizvodnji i potrošnji u svim ekonomskim aktivnostima, uključujući industriju, energetiku, poljoprivredu, šumarstvo, ribolov, transport, turizam i infrastrukturu, da bi se optimiziralo ekološki zdravo korištenje resursa i smanjio otpad. Makroekonomske i sektorske politike su rijetko, međutim, obratile dužnu pažnju na pitanja populacije. Eksplicitno integriranje populacije u ekonomske i razvojne strategije će ubrzati dinamiku održivog razvoja i smanjenja siromaštva i doprinjeti postizanju populacijskih ciljeva i poboljšanju kvaliteta života populacije.

Ciljevi

3.4. Ciljevi su da se populacijska pitanja u potpunosti integriraju u slijedeće:

(a) Strategije razvoja, planiranje, donošenje odluka i dodjelu resursa na svim nivoima i u svim regionima, s ciljem zadovoljavanja potreba i poboljšanja kvaliteta života sadašnjih i budućih generacija;

(b) Sve aspekte planiranja razvoja da bi se promovirala društvena pravda i iskorjenilo siromaštvo putem stalnog ekonomskog rasta u kontekstu održivog razvoja.

Zadaci

- 3.5. Na međunarodnom, regionalnom, nacionalnom i lokalnom nivou, populacijska pitanja trebaju biti integrirana u formulaciju, implementaciju, monitoring i evaluaciju svih politika i programa koji se odnose na održivi razvoj. Razvojne strategije moraju realno odražavati kratkoročne, srednjoročne i dugoročne implikacije populacijske dinamike i posljedice za nju, kao i strukturu proizvodnje i potrošnje.
- 3.6. Vlade, međunarodne agencije, nevladine organizacije i druge zainteresovane strane trebaju poduzimati pravovremene i periodične preglede njihovih razvojnih strategija s ciljem procjene napretka ka integriranju populacije u razvojne i okolinske programe koji uzimaju u obzir strukturu proizvodnje i potrošnje i pokušavaju ustanoviti populacijske trendove koji su konsistentni sa postizanjem održivog razvoja i poboljšanja kvaliteta života.
- 3.7. Vlade trebaju ustanoviti neophodne interne institucionalne mehanizme i povoljnu sredinu na svim nivoima društva da bi osigurali da se populacijski faktori propisno uzmu u obzir unutar procesa donošenja odluka i upravnih procesa svih relevantnih organa vlasti koji su odgovorni za ekonomske, okolinske i društvene politike i programe.
- 3.8. Političku predanost integriranim populacijskim i razvojnim strategijama treba ojačati javnim obrazovanjem i informativnim programima, kao i putem povećane dodjele resursa putem saradnje među vladama, nevladinim organizacijama i privatnim sektorom, te povećanjem znanja istraživanjem i izgradnjom kapaciteta na nacionalnom i lokalnom nivou.
- 3.9. Da bi se postigao održivi razvoj i viši kvalitet života za sve ljude, vlade trebaju reducirati i eliminirati neodržive sheme proizvodnje i potrošnje i promovirati odgovarajuće demografske politike. Razvijene zemlje trebaju preuzeti vodstvo u postizanju održivih struktura potrošnje i efikasnog upravljanja otpadom.

B. Stanovništvo, neprekidni ekonomski rast i siromaštvo

Osnova za djelovanje

- 3.10. Populacijske politike trebaju prema potrebi uzeti u obzir razvojne strategije koje su dogovorene u multilateralnim forumima, naročito Međunarodnu razvojnu strategiju za Četvrtu razvojnu deceniju Ujedinjenih naroda, 16/ Program djelovanja za najnerazvijenije zemlje u 1990-tim, 17/ rezultate osme sjednice Konferencije Ujedinjenih naroda o trgovini i razvoju, te rundu multilateralnih trgovinskih pregovora u Urugvaju, Ciljeve 21 i Nove ciljeve Ujedinjenih naroda za razvoj Afrike 1990-tih godina. 18/
- 3.11. Dobri rezultati ostvareni posljednjih godina po pitanju indikatora kao što je očekivana dužina života i nacionalni proizvod, iako značajni i ohrabrujući, ne odražavaju nažalost u potpunosti realnosti života stotina miliona muškaraca, žena, adolescenata i djece. Usprkos decenijama razvojnih napora, jaz između siromašnih i bogatih nacija i nejednakosti unutar nacija su se produbile. Ozbiljne ekonomske, društvene, spolne i

druge nejednakosti uporno opstaju i ometaju napore da se poboljša kvalitet života stotina miliona ljudi. Broj ljudi koji žive u siromaštvu se kreće oko milijardu i nastavlja da raste.

3.12. Sve zemlje, a konkretnije zemlje u razvoju u kojima će doći do gotovo kompletnog rasta svjetske populacije, i zemlje čije su privrede u tranziciji, se suočavaju sa sve većim poteškoćama u održivom poboljšanju kvalitete života njihovih naroda. Mnoge zemlje u razvoju i zemlje u tranziciji se suočavaju sa ogromnim preprekama za razvoj, među kojima su one koje su u vezi sa upornim trgovinskim debalansom, usporavanjem svjetske ekonomije, postojanjem problema sa servisiranjem spoljnog duga, i potrebom za tehnologijama i vanjskom pomoći. Da bi se postigao održivi razvoj i iskorjenilo siromaštvo mora postojati podrška makroekonomskih politika koje su osmišljene tako da obezbjeđuju odgovarajuću međunarodnu ekonomsku sredinu, kao i dobro vršenje vlasti, efikasne nacionalne politike i efikasne nacionalne institucije.

3.13. Raširenost siromaštva ostaje glavni izazov za razvojne napore. Siromaštvo često prati nezaposlenost, pothranjenost, nepismenost, nizak status žena, izloženost okolinskim rizicima i ograničen pristup društvenim i zdravstvenim uslugama, uključujući brigu za reproduktivno zdravlje, koja opet uključuje planiranje porodice. Svi ovi faktori doprinose visokim nivoima nataliteta, bolesti i smrtnosti, kao i niskoj ekonomskoj produktivnosti. Siromaštvo je takođe u uskoj vezi sa neodgovarajućom prostornom raspoređenosti stanovništva, neodrživom upotrebom i nejednakom distribucijom prirodnih resursa kao što je zemljište i voda, i sa ozbiljnim propadanjem okoliša.

3.14. Napori da se zaustavi rast broja stanovnika, da se smanji siromaštvo, da se postigne ekonomski napredak, da se poboljša zaštita okoliša i da se smanji neodrživa potrošnja i proizvodnja, se uzajamno osnažuju. Sporiji rast broja stanovnika je mnogim zemljama ostavio više vremena da se prilagode budućem porastu broja stanovnika. Ovo je povećalo sposobnosti tih zemalja da se bore protiv siromaštva, štite i oporavljaju okoliš, i grade osnovu za budući održivi razvoj. Čak i razlika od jedne jedine decenije u tranziciji ka stabilizacijskim nivoima nataliteta može imati značajan pozitivan utjecaj na kvalitet života.

3.15. Stalni ekonomski rast u kontekstu održivog razvoja je od suštinske važnosti za iskorjenjivanje siromaštva. Iskorjenjivanje siromaštva će doprinjeti usporavanju rasta populacije i postizanju rane stabilizacije stanovništva. Ulaganja u poljima koja su važna za iskorjenjivanje siromaštva, poput osnovnog obrazovanja, kanalizacije, pitke vode, stana, adekvatne opskrbljenosti hranom i infrastrukture za populacije koje rapidno rastu, predstavljaju ozbiljan teret za već oslabljene ekonomije i ograničavaju razvojne opcije. Neobično visok broj mladih ljudi, što je posljedica visokih stopa nataliteta, zahtijeva otvaranje produktivnih radnih mjesta za stalno rastuću radnu snagu u uvjetima ionako već raširene nezaposlenosti. Broj starijih kojima je potrebna pomoć će takođe u budućnosti rapidno porasti. Neprekidni ekonomski rast u kontekstu održivog razvoja će biti neophodan da bi se riješili ti pritisci.

Cilj

3.16. Cilj je poboljšati kvalitetu života za sve ljude putem odgovarajućih populacijskih i razvojnih politika i programa koji su usmjereni ka postizanju iskorjenjivanja siromaštva, neprekidnog ekonomskog rasta u kontekstu održivog razvoja i održive strukture proizvodnje i potrošnje, razvoja ljudskih resursa i garancija svih ljudskih prava, uključujući pravo na razvoj kao univerzalno i neotuđivo pravo i integralni dio temeljnih ljudskih prava. Naročitu pažnju treba usmjeriti na poboljšanje socioekonomskog stanja siromašnih žena u razvijenim i zemljama u razvoju. Pošto su žene općenito najsiromašnije od siromašnih, te u isto vrijeme ključni akteri u razvojnim procesima, eliminacija društvene, kulturne, političke i ekonomske diskriminacije žena je preduslov za iskorjenjivanje siromaštva, promoviranje stalnog ekonomskog rasta u kontekstu održivog razvoja, osiguranje kvalitetnog planiranja porodice i brige za reproduktivno zdravlje i postizanje ravnoteže između populacije i raspoloživih resursa i održivih struktura potrošnje i proizvodnje.

Zadaci

3.17. Investicije u razvoj ljudskih resursa, u skladu sa nacionalnom politikom, moraju biti prioritet u populacijskim i razvojnim strategijama i budžetima na svim nivoima, sa programima koji su konkretno usmjereni ka povećanom pristupu informacijama, obrazovanju, razvijanju vještina, mogućnostima zaposlenja, kako formalnim tako i neformalnim, te visokokvalitetnim općim zdravstvenim i uslugama reproduktivnog zdravlja uključujući planiranje porodice i seksualno zdravlje, putem promocije neprekidnog ekonomskog rasta u kontekstu održivog razvoja u zemljama u razvoju i zemljama u tranziciji.

3.18. Postojeće nejednakosti i prepreke za žene koje rade treba eliminirati, te treba promovirati i jačati učešće žena u donošenju svih strategija i njihovoj implementaciji, kao i njihov pristup proizvodnim resursima, vlasništvo nad zemljištem i njihovo pravo da nasljeđuju imovinu. Vlade, nevladine organizacije i privatni sektor trebaju investirati u, promovirati, nadgledati i ocjenjivati obrazovanje i razvoj sposobnosti žena i djevojčica te zakonska i ekonomska prava žena, kao i u sve aspekte reproduktivnog zdravlja, uključujući planiranje porodice i seksualno zdravlje, da bi im se omogućilo da efikasno doprinose i imaju koristi od ekonomskog rasta i održivog razvoja.

3.19. Vlade, nevladine organizacije, i privatni sektor trebaju dodijeliti visoki prioritet zadovoljavanju potreba i povećanju mogućnosti za informisanje, obrazovanje, posao, razvoj vještina i pristup relevantnim uslugama reproduktivnog zdravlja svim zapostavljenim pripadnicima društva. 19/

3.20. Treba poduzeti mjere na jačanju prehrambenih i poljoprivrednih politika i programa, i fer trgovinskih odnosa, sa posebnom pažnjom prema uspostavljanju i jačanju sigurnosti hrane na svim nivoima.

3.21. Vlada i privatni sektor trebaju olakšati otvaranje novih radnih mjesta u sektorima industrije, poljoprivrede i usluga putem uspostavljanja povoljnije klime za širenje trgovine i investicija na ekološki zdravim osnovama, većih ulaganja u razvoj ljudskih

potencijala, i razvoj demokratskih institucija i dobrog vršenja vlasti. Posebne napore treba uložiti da bi se otvorila produktivna radna mjesta putem strategija kojima se stimulišu efikasne grane privrede i, tamo gdje je to neophodno, grane privrede koje zahtijevaju značajnu radnu snagu, kao i transfer modernih tehnologija.

3.22. Međunarodna zajednica treba nastaviti s promocijom povoljnog ekonomskog okruženja, naročito za zemlje u razvoju i zemlje u tranziciji koje pokušavaju da iskorjene siromaštvo i ostvare neprekidni ekonomski rast u kontekstu održivog razvoja. U kontekstu relevantnih međunarodnih sporazuma i obaveza, treba uložiti napore da se pruži podrška ovim zemljama, naročito zemljama u razvoju, promoviranjem otvorenog, pravičnog, sigurnog, nediskriminacijskog i predvidivog međunarodnog trgovinskog sistema; promoviranjem stranih direktnih ulaganja; smanjenjem tereta dugovanja; obezbjeđenjem novih i dodatnih finansijskih resursa iz svih raspoloživih izvora i mehanizama finansiranja, uključujući multilateralne, bilateralne i privatne izvore, kako putem korištenja koncesija tako i grantovima prema razumnim i pravičnim kriterijima i indikatorima; pružanjem pristupa tehnologijama; te osiguravanjem osmišljenih programa strukturalnog prilagođavanja i njihove implementacije koji odgovaraju potrebama društva i okoliša.

C. Stanovništvo i okoliš

Osnova za djelovanje

3.23. Na Konferenciji Ujedinjenih naroda o okolišu i razvoju, međunarodna zajednica se složila u pogledu ciljeva i zadataka usmjerenih ka integriranju okoliša i razvoja a koji su uključeni u Ciljeve 21, druge rezultate Konferencije i druge međunarodne sporazume o okolišu. Ciljevi 21 su zamišljeni kao odgovor na glavne okolinske i razvojne izazove, uključujući i ekonomske i socijalne dimenzije održivog razvoja poput siromaštva, potrošnje, demografske dinamike, ljudskog zdravlja i ljudske naseobine, te na širi niz pitanja iz oblasti okoliša i prirodnih resursa. Ciljevi 21 ostavljaju Međunarodnoj konferenciji o stanovništvu i razvoju da dalje razmatra uzajamne odnose između populacije i okoliša.

3.24. Zadovoljavanje osnovnih ljudskih potreba rastuće populacije ovisi od zdravog okoliša. Ovim humanim dimenzijama treba posvetiti pažnju u razvoju sveobuhvatnih strategija održivog razvoja u kontekstu porasta broja stanovnika.

3.25. Demografski faktori, u kombinaciji sa siromaštvom i nedostatkom pristupa resursima u nekim područjima, te sa pretjeranom potrošnjom i rasipnom proizvodnjom u drugim, izazivaju ili pogoršavaju probleme propadanja okoliša i iscrpljivanja resursa čime se sprečava održivi razvoj.

3.26. Pritisak na okoliš može rezultirati iz rapidnog porasta broja stanovnika, distribucije i migracije, naročito u ekološki ugroženim ekosistemima. Urbanizacija i politike koje ne priznaju potrebu za ruralnim razvojem takođe stvaraju okolinske probleme.

3.27. Implementacija efikasnih populacijskih politika u kontekstu održivog razvoja, uključujući programe reproduktivnog zdravlja i planiranja porodice, zahtijevaju nove oblike participacije različitih aktera na svim nivoima u procesu kreiranja politike.

Ciljevi

3.28. U skladu sa Ciljevima 21, ciljevi su:

- (a) Osigurati da populacijski, okolinski i faktori iskorjenjivajna siromaštva budu integrirani u održive razvojne politike, planove i programe;
- (b) Reducirati neodržive strukture potrošnje i proizvodnje kao i negativne utjecaje demografskih faktora na okoliš da bi se zadovoljile potrebe sadašnjih generacija bez ugrožavanja mogućnosti budućih generacija da zadovolje vlastite potrebe.

Zadaci

3.29. Vlade na odgovarajućem nivou, uz podršku međunarodne zajednice i regionalnih i podregionalnih organizacija, trebaju formulirati i implementirati populacijske politike i programe s ciljem podrške ispunjenja ciljeva i zadataka koji su dogovoreni u Ciljevima 21, drugim rezultatima Konferencije i drugim međunarodnim okolinskim sporazumima, uzimajući u obzir zajedničke ali diferencirane odgovornosti koje se očituju u tim sporazumima. U skladu sa okvirom i prioritetima iz Ciljeva 21, slijedeći zadaci se, između ostalog, preporučuju da bi pomogli u postizanju populacijske i okolinske integracije:

- (a) Integrirati demografske faktore u procjene utjecaja na okoliš i druge procese planiranja i donošenja odluka koji su usmjereni ka postizanju održivog razvoja;
- (b) Poduzeti mjere s ciljem iskorjenjivanja siromaštva uz posebnu pažnju prema ostvarenju prihoda i strategijama zapošljavanja usmjerenim ka siromašnima u ruralnim područjima i onima koji žive unutar ili na rubu osjetljivih ekosistema;
- (c) Koristiti demografske podatke da bi se promoviralo održivo upravljanje resursima, naročito u ekološki osjetljivim sistemima;
- (d) Modificirati neodržive strukture proizvodnje i potrošnje putem ekonomskih, zakonodavnih, i upravnih mjera, prema potrebi, usmjerenih ka njegovanju održivog upravljanja resursima i sprečavanju propadanja okoliša;
- (e) Implementirati politike da bi se riješile ekološke implikacije neizbježnih budućih povećanja broja stanovnika i promjena u koncentraciji i raspoređenosti stanovnika, naročito u ekološki osjetljivim područjima i urbanim aglomeracijama.

3.30. Treba poduzeti mjere da bi se ojačalo puno učešće svih relevantnih grupa, naročito žena, na svim nivoima donošenja odluka o stanovništvu i okolišu da bi se postiglo održivo upravljanje prirodnim resursima.

3.31. Treba provesti istraživanje o povezanosti između populacije, potrošnje i proizvodnje, okoliša i prirodnih resursa, te ljudskog zdravlja, da bi se došlo do smjernica za održive razvojne politike.

3.32. Vlade, nevladine organizacije i privatni sektor trebaju raditi na podizanju javne svijesti i razumijevanja za implementaciju prethodno navedenih zadataka.

POGLAVLJE IV

JEDNAKOST MEĐU POLOVIMA I OSNAŽIVANJE ŽENA

A. Osnaživanje i status žena

Osnova za djelovanje

4.1. Osnaživanje i samostalnost žena te poboljšanje njihovog političkog, društvenog, ekonomskog i zdravstvenog statusa predstavlja samo po sebi važan cilj. Pored toga, od suštinske je važnosti za postizanje održivog razvoja. Potrebno je puno učešće i partnerstvo žena i muškaraca u produktivnom i reproduktivnom životu, uključujući zajedničke odgovornosti za brigu o djeci i njihov odgoj i za održavanje domaćinstva. U svim dijelovima svijeta, žene se suočavaju sa prijetnjama po život, zdravlje i blagostanje, kao rezultat preopterećenosti poslom i zbog nedostatka moći i uticaja. U većini regiona u svijetu, žene dobijaju manje formalnog obrazovanja nego muškarci, dok u isto vrijeme često nema nikakvog priznanja za znanje koje posjeduju žene, njihove sposobnosti i način na koji se nose sa stvarnošću. Odnosi moći koji sprečavaju žene u postizanju zdravog i ispunjenog života funkcioniraju na mnogim nivoima u društvu, od veoma ličnog do veoma javnog. Da bi se postigle promjene moraju postojati politike i programi koji će poboljšati pristup žena sigurnim sredstvima za život i ekonomskim resursima, olakšati njihove ogromne odgovornosti u pogledu kućanskih poslova, otkloniti pravne prepreke njihovom učešću u javnom životu, te podići društvenu svijest putem efikasnih programa obrazovanja i masovne komunikacije. Pored toga, poboljšanje statusa žena takođe poboljšava njihove kapacitete za donošenje odluka na svim nivoima u svim sferama života, naročito u području seksualnosti i reprodukcije. Ovo je, s druge strane, od suštinske važnosti za dugoročni uspjeh populacijskih programa. Iskustvo pokazuje da su populacijski i razvojni programi najefikasniji kada se simultano poduzimaju koraci za poboljšanje statusa žena.

4.2. Obrazovanje je jedno od najvažnijih sredstava osnaživanja žena sa znanjem, vještinama i samopouzdanjem koji su neophodni da bi se u potpunosti učestvovalo u

razvojnog procesu. Prije više od 40 godina, Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima je utvrdila da "svako ima pravo na obrazovanje". Godine 1990., vlade su se na Svjetskoj konferenciji o obrazovanju za sve u tajlandskom gradu Jomtien obavezale na osiguravanje univerzalnog pristupa osnovnom obrazovanju. No usprkos značajnim naporima zemalja širom svijeta koje su osjetno proširile pristup osnovnom obrazovanju, u svijetu i dalje postoji oko 960 miliona nepismenih odraslih osoba, od čega je dvije trećine žena. Više od jedne trećine odraslih osoba na svijetu, od čega su većina žene, nemaju pristupa štampanom znanju, novim vještinama ni tehnologijama koje bi poboljšale kvalitet njihovih života i pomogle im da se prilagode društvenim i ekonomskim promjenama. Postoji 130 miliona djece koja nisu upisana u osnovnu školu, od čega je 70% djevojčica.

Ciljevi

4.3. Ciljevi su slijedeći:

(a) Postići jednakost zasnovanu na harmoničnom partnerstvu između žena i muškaraca i omogućiti ženama da ostvare svoj puni potencijal.

(b) Osigurati jačanje doprinosa žena održivom razvoju putem njihove pune angažiranosti u procesima donošenja politika i odluka na svim nivoima, i učešće u svim aspektima proizvodnje, zapošljavanja, aktivnosti putem kojih se ostvaruje prihod, obrazovanju, zdravstvu, nauci i tehnologiji, sportu, kulturi, te aktivnostima vezanim za populaciju i drugim oblastima, u svojstvu aktivnih donosilaca odluka, učesnika i korisnika;

(c) Osigurati da sve žene, kao i muškarci, dobiju neophodno obrazovanje da bi mogli zadovoljiti osnovne ljudske potrebe i iskoristiti svoja ljudska prava.

Zadaci

4.4. Države trebaju djelovati ka osnaživanju žena i trebaju poduzeti korake ka eliminaciji nejednakosti između žena i muškaraca što je prije moguće putem ostvarenja slijedećih zadataka:

(a) Uspostaviti mehanizme za jednako učešće i pravičnu zastupljenost žena na svim nivoima političkog procesa i javnog života u svakoj zajednici i društvu, i omogućiti ženama da artikuliraju svoje potrebe i pitanja;

(b) Promovirati ispunjenje potencijala žena putem obrazovanja, razvijanja vještina i zapošljavanja, pridajući najveći značaj eliminiranju siromaštva, nepismenosti i lošeg zdravlja žena;

(c) Eliminirati sve prakse kojima se vrši diskriminacija žena; pomoći ženama da ustanove i realiziraju svoja prava, uključujući i ona vezana za reproduktivno i seksualno zdravlje;

(d) Usvojiti odgovarajuće mjere da bi se poboljšala sposobnost žena da ostvare prihod van tradicionalnih ženskih zanimanja, postignu ekonomsku samostalnost i osiguraju jednak pristup žena tržištu rada i sistemima socijalnog osiguranja;

(e) Eliminirati nasilje protiv žena;

(f) Eliminirati diskriminacijske prakse poslodavaca prema ženama, poput onih koje su zasnovane na dokazima o upotrebi kontracepcije ili trudnoći;

(g) Putem zakona, propisa i drugih odgovarajućih mjera omogućiti ženama da kombiniraju uloge majke, dojilje i odgojiteljice djeteta sa zaposlenjem.

4.5. Sve zemlje bi trebale uložiti veće napore na donošenju, provedbi i poštivanju nacionalnih zakona i međunarodnih konvencija čije su potpisnice, kao što je Konvencija o eliminaciji svih vrsta diskriminacije žena koja štiti žene od svih vrsta ekonomske diskriminacije i od seksualnog maltretiranja, te na punoj implementaciji Deklaracije o eliminaciji nasilja nad ženama i bečke Deklaracije i Programa djelovanja koji su usvojeni na Svjetskoj konferenciji o ljudskim pravima 1993. godine. Na države se snažno apelira da potpišu, ratificiraju i implementiraju sve postojeće sporazume kojima se promoviraju prava žena.

4.6. Vlade na svim nivoima trebaju osigurati da žene mogu kupiti, posjedovati i prodati imovinu i zemlju jednako kao muškarci, dobiti kredit i dogovarati ugovore na vlastito ime i za vlastiti račun, i iskoristiti svoje zakonsko pravo nasljeđivanja.

4.7. Na vlade i poslodavce se snažno apelira da eliminiraju diskriminaciju na osnovu polne pripadnosti kod zapošljavanja, visine plate, beneficija, obuke i sigurnosti zaposlenja s ciljem eliminiranja dispariteta u prihodu koji je zasnovan na pripadnosti spolu.

4.8. Vlade, međunarodne organizacije i nevladine organizacije trebaju osigurati da su njihove kadrovske politike i praksa u skladu sa principom jednake zastupljenosti oba spola, naročito na menadžerskom i nivou donošenja odluka, i u svim programima, uključujući populacijske i razvojne programe. Treba osmisliti konkretne procedure i indikatore za analizu razvojnih programa na bazi spola i za procjenjivanje uticaja tih programa na društveni, ekonomski i zdravstveni status žena i pristup resursima.

4.9. Zemlje trebaju poduzeti pune mjere ka eliminaciji svih oblika eksploatacije, zlostavljanja, maltretiranja i nasilja nad ženama, adolescentima i djecom. Ovo podrazumijeva kako preventivno djelovanje tako i rehabilitaciju žrtava. Zemlje bi trebale zabraniti degradirajuće prakse poput trgovine ženama, adolescentima i djecom, te eksploatacije putem prostitucije, i obratiti posebnu pažnju zaštiti prava i sigurnosti onih koji su žrtve ovih krivičnih djela i onih koji se nalaze u situaciji potencijalnih žrtava, poput žena migranata, domaćica, i djevojčica školskog uzrasta. U tom smislu, treba

ustanoviti međunarodne zaštite i mehanizme saradnje da bi se osigurala implementacija ovih mjera.

4.10. Na zemlje se snažno apelira da identificiraju i osude sistematsku praksu silovanja i drugih formi nehumanog i degradirajućeg tretmana žena kao smišljenih instrumenata rata i etničkog čišćenja te poduzeti korake da se osigura potpuna pomoć žrtvama takvog zlostavljanja u cilju njihove mentalne i fizičke rehabilitacije.

4.11. U osmišljavanju porodičnog zdravlja i drugih razvojnih intervencija treba više uzeti u obzir vremenske zahtjeve koji se postavljaju pred žene zbog odgovornosti podizanja djece, kućnog posla i posla kojim ostvaruju prihod. Treba naglasiti obaveze muškarca u pogledu podizanja djece i kućanskih poslova. Treba više investirati u odgovarajuće mjere da bi se smanjio svakodnevni teret obaveza u domaćinstvu, od čega je najveći dio na ženama. Treba obratiti više pažnje na načine na koje propadanje okoliša i promjene upotrebe zemljišta negativno utječu na raspoloživo vrijeme žena. Radna sredina žena u domaćinstvu ne smije negativno utjecati na njihovo zdravlje.

4.12. Treba uložiti sve napore ka stimulanju i jačanju grupa ženskih aktivista koje rade u najširim slojevima društva ili u zajednici. Takve grupe bi trebale biti centralni fokus nacionalnih kampanja širenja svijesti žena o njihovim zakonskim pravima, uključujući i njihova prava u porodici, i pomaganja ženama da ostvare ta prava.

4.13. Od zemalja se zahtijeva da donesu zakone i da implementiraju politike i programe koji će omogućiti uposlenicima oba spola da organiziraju svoje obiteljske i radne odgovornosti putem fleksibilnih radnih sati, roditeljskog odsustva, obdaništa, porodijskog odsustva, politike koja omogućava uposlenim majkama da doje svoju djecu, zdravstvenog osiguranja i drugih mjera. Slična prava bi trebalo osigurati onima koji rade u neformalnom sektoru.

4.14. Programi zadovoljavanja potreba rastućeg broja starijih ljudi trebaju potpuno uzeti u obzir da žene predstavljaju veći dio starije populacije i da starije žene općenito imaju niži socio-ekonomski status nego stariji muškarci.

B. Djevojčica

Osnova za djelovanje

4.15. Obzirom da u svim društvima diskriminacija na osnovu spolne pripadnosti često počinje u najranijim fazama života, veća jednakost djevojčica predstavlja neophodni prvi korak u osiguravanju da žene realiziraju svoj puni potencijal i postanu jednaki partneri u razvoju. U nizu zemalja, praksa pretporođajnog odabira spola, viša stopa smrtnosti među veoma mladim djevojčicama, i niže stope upisa u školu djevojčica u poređenju sa dječacima, sugeriraju da "preferenciranje sinova" ograničava pristup djevojčica hrani, obrazovanju i zdravstvenoj njezi. Ovo pogoršava sve veća upotreba tehnologije da bi se

utvrdio spol fetusa nakon čega slijedi abortus ženskih fetusa. Ulaganja u zdravlje, ishranu i obrazovanje djevojčica, od rođenja do adolescencije, su od ključnog značaja.

Ciljevi

4.16. Ciljevi su:

(a) Eliminirati sve oblike diskriminacije djevojčica, i osnovne uzroke preferenciranja sinova koje rezultira štetnim i ne-etičkim praksama u pogledu ženskog infanticida i preporođajnog odabira spola;

(b) Podići svijest javnosti o vrijednosti djevojčice, a u isto vrijeme jačati djevojčinu sliku o sebi, samopouzdanje i status;

(c) Poboljšati brigu za djevojčice, posebno u pogledu zdravlja, ishrane, i obrazovanja.

Zadaci

4.17. Sveukupno, vrijednost djevojčica kako za svoju obitelj tako i za društvo mora se proširiti van njihove definicije potencijalnih majki i ojačati putem usvajanja i implementacije obrazovnih i društvenih politika koje stimuliraju njihovo puno učešće u razvoju društva u kojem žive. Rukovodioci na svim nivoima u društvu moraju podići svoj glas i snažno djelovati protiv spolne diskriminacije unutar porodice koja je zasnovana na preferenciranju sinova. Jedan od ciljeva treba biti eliminacija velike smrtnosti djevojčica, gdje god se ista javlja. Potrebni su posebni obrazovni i napori u smislu javnog informisanja da bi se promovirao jednak tretman dječaka i djevojčica u pogledu ishrane, zdravstvene njege, obrazovanja, i društvene, ekonomske i političke aktivnosti, kao i prava nasljeđivanja.

4.18. Pored postizanja univerzalnog osnovnog obrazovanja u svim zemljama do 2015. godine, od svih zemalja se traži da djevojčicama i ženama osiguraju što prije najširi mogući pristup srednjem i visokom obrazovanju, kao i usmjerenom obrazovanju i tehničkoj obuci, imajući na umu potrebu da se kvalitet i relevantnost tog obrazovanja treba poboljšati.

4.19. Škole, mediji i druge društvene institucije trebaju tražiti mogućnosti eliminiranja stereotipova u svim vrstama komunikacije i obrazovnih materijala koji jačaju postojeće nejednakosti između muškaraca i žena i podrivaju samopoštovanje djevojčica. Zemlje moraju spoznati da pored širenja obrazovanja djevojčica, stavovi i praksa nastavnika, nastavni planovi i programi, i školski objekti se takođe moraju promijeniti da bi odrazili obavezu eliminiranja svih pristranosti zasnovanih na spolu uz istovremeno priznavanje specifičnih potreba djevojčica.

4.20. Zemlje trebaju razraditi integrirani pristup posebnim prehrambenim i potrebama općeg i reproduktivnog zdravlja, te obrazovnim i društvenim potrebama djevojčica i

mladih žena, jer takve dodatne investicije u adolescentne djevojčice mogu često nadoknaditi ranije neadekvatnosti u njihovoj ishrani i zdravstvenoj njezi.

4.21. Vlade trebaju strogo provoditi zakone da bi osigurali da se u brak stupa isključivo slobodnom voljom i uz puni pristanak budućih supružnika. Pored toga, vlade trebaju strogo provoditi zakone u pogledu zakonske granice starosti za punopravni pristanak i minimalne starosne dobi za stupanje u brak, te podići tu granicu tamo gdje je to potrebno. Vlade i nevladine organizacije trebaju generisati društvenu podršku za provođenje zakona u pogledu minimalne zakonske starosti za stupanje u brak, naročito pružanjem obrazovnih i mogućnosti zapošljavanja.

4.22. Od vlada se traži da zabrane sakaćenje ženskih genitalija gdje god ono postoji te da pruže značajnu podršku naporima nevladinih i organizacija koje djeluju u zajednici, kao i vjerskih institucija na eliminaciji takvih praksi.

4.23. Od vlada se traži da poduzmu neophodne mjere na sprečavanju infanticida, preporođajnog odabira spola, trgovine djevojčicama i upotrebe djevojčica u prostituciji i pornografiji.

C. Odgovornost i učešće muškaraca

Osnova za djelovanje

4.24. Promjene u znanju, stavovima i ponašanju žena i muškaraca predstavljaju neophodne uvjete za postizanje harmoničnog partnerstva između muškaraca i žena. Muškarci igraju ključnu ulogu u ostvarenju jednakosti među polovima zato što, u većini društava, muškarci imaju veću moć u gotovo svakoj sferi života, od ličnih odluka u pogledu veličine obitelji do politika i programskih odluka koje se donose na svim nivoima vlasti. Od suštinske je važnosti poboljšati komunikaciju između žena i muškaraca o pitanjima seksualnosti i reproduktivnog zdravlja, i shvatanja njihovih zajedničkih odgovornosti, tako da žene i muškarci budu jednaki partneri u javnom i privatnom životu.

Cilj

4.25. Cilj je promovirati jednakost spolova u svim sferama života, uključujući porodični i život u zajednici, te stimulirati i omogućiti muškarcima da preuzmu odgovornost za svoje seksualno i reproduktivno ponašanje i svoje društvene i porodične uloge.

Zadaci

4.26. Vlade trebaju promovirati i ohrabrivati jednako učešće žena i muškaraca u svim oblastima porodičnih i odgovornosti u domaćinstvu, uključujući planiranje porodice, podizanje djece i kućanske poslove. To treba provoditi putem informisanja, obrazovanja,

komuniciranja, zakona o zapošljavanju, te njegovanjem ekonomski pogodne klime, poput porodičnog odsustva za muškarce i žene tako da mogu imati više mogućnosti izbora u pogledu balansiranja svojih domaćinskih i javnih odgovornosti.

4.27. Treba uložiti posebne napore da bi se naglasila zajednička odgovornost muškaraca i da bi se promovirao njihov aktivni angažman u odgovornom roditeljstvu, seksualnom i reproduktivnom ponašanju, uključujući i planiranje porodice; preporođajnom i zdravlju majke i djeteta; prevenciji bolesti koje se prenose seksualnim putem, uključujući HIV; prevenciji neželjenih i visoko rizičnih trudnoća; zajedničkoj kontroli i doprinosenju porodičnom prihodu, obrazovanju, zdravlju i ishrani djece; te priznavanju i promociji jednake vrijednosti djece oba pola. Muške odgovornosti u porodičnom životu moraju biti uključene u obrazovanje djece od najranijeg djetinjstva. Poseban naglasak treba staviti na prevenciju nasilja nad ženama i djecom.

4.28. Vlade trebaju poduzeti mjere u cilju osiguravanja da djeca dobiju odgovarajuću finansijsku podršku od svojih roditelja, putem, između ostalog, provedbe zakona o izdržavanju djece. Vlade trebaju razmotriti promjene u zakonu i politici da bi osigurale odgovornost muškaraca i njihovu finansijsku podršku svojim porodicama i djeci. Takvi zakoni i politike trebaju takođe stimulirati održavanje i ponovno uspostavljanje porodične jedinice. Treba zaštititi sigurnost žena koje se nalaze u vezama u kojima ima zlostavljanja.

4.29. Nacionalni i lokalni lideri trebaju promovirati puno učešće muškaraca u porodičnom životu i punu integraciju žena u život u zajednici. Roditelji i škole trebaju osigurati da se dječacima od najranijeg djetinjstva usađuju stavovi koji su puni poštovanja prema ženama i djevojčicama, zajedno sa razumijevanjem njihove zajedničke odgovornosti u svim aspektima sigurnog, bezbjednog i harmoničnog porodičnog života. Hitno su potrebni programi koji će doći do dječaka prije nego što oni postanu seksualno aktivni.

POGLAVLJE V

PORODICA, NJENA ULOGA, PRAVA, SASTAV I STRUKTURA

A. Raznolikost porodične strukture i sastava

Osnova za djelovanje

5.1. Iako u različitim društvenim, kulturnim, pravnim i političkim sistemima postoje različite forme obitelji, obitelj je osnovna ćelija društva i kao takva ima pravo na sveobuhvatnu zaštitu i podršku. Proces rapidnih demografskih i socioekonomskih promjena širom svijeta je utjecao na formiranje obitelji i obiteljskog života, rezultirajući znatnim promjenama u sastavu i strukturi porodice. Tradicionalne ideje o raspodjeli

roditeljskih i funkcija u domaćinstvu na osnovu spola i učešću u plaćenju radnoj snazi ne odražava današnje realnosti i aspiracije kada sve više žena u svim dijelovima svijeta nalazi plaćene poslove van kuće. Istovremeno, raširena migracija, prisilna pomjeranja populacije izazvana nasilnim sukobima i ratovima, urbanizacijom, siromaštvom, prirodnim katastrofama i drugim uzrocima raseljenja, predstavljaju dodatni teret za porodicu u situaciji kada podrška šire porodice vrlo često više nije na raspolaganju. Da bi izmirili radne i porodične obaveze, roditelji se često moraju više oslanjati na podršku trećih lica nego što je to bio slučaj ranije. Ovo je naročito slučaj u situaciji kada politike i programi koji utiču na porodicu ignoriraju postojeću raznolikost porodičnih oblika ili nisu dovoljno osjetljive na potrebe i prava žena i djece.

Ciljevi

5.2. Ciljevi su:

(a) Razraditi politike i zakone koji obezbjeđuju bolju podršku obitelji, doprinose njenoj stabilnosti i uzimaju u obzir različitost njenih pojava oblika, naročito rastući broj domaćinstava sa samo jednim roditeljem;

(b) Uspostaviti mjere socijalnog osiguranja kojima se rješavaju socijalni, kulturni i ekonomski faktori koji doprinose povećanju troškova podizanja djece;

(c) Promovirati jednakost mogućnosti za članove porodice, naročito prava žena i djece u obitelji.

Zadaci

5.3. Vlade, u saradnji sa poslodavcima, trebaju obezbjediti i promovirati sredstva za olakšanje kompatibilnosti između učešća u radnoj snazi i roditeljskih odgovornosti, naročito za domaćinstva sa samo jednim roditeljem i malom djecom. Takva sredstva mogu uključiti zdravstveno i socijalno osiguranje, jaslice i prostorije za majke koje doje unutar radnog objekta, obdaništa, rad na skraćeno radno vrijeme, plaćeno roditeljsko odsustvo, plaćeno porodiljsko odsustvo, fleksibilne radne rasporede, te zdravstvene usluge za majku i dijete.

5.4. Prilikom formuliranja socioekonomskih razvojnih politika, treba obratiti posebnu pažnju povećanju sposobnosti zarade svih odraslih članova ekonomski siromašnih porodica, uključujući starije i žene koje rade u kući, i stvaranju mogućnosti da se djeca školuju a ne da se tjeraju na rad. Posebnu pažnju treba pokloniti samohranim roditeljima u stanju potrebe, naročito onima koji su u potpunosti ili djelomično odgovorni za izdržavanje djece i drugih članova obitelji koji ovise o njima, putem osiguravanja isplate barem minimalnih nadnica i naknada, kredita, obrazovanja, finansiranja ženskih grupa za samopomoć i jaču zakonsku provedbu finansijskih obaveza muškarca.

5.5. Vlade bi trebale poduzeti efikasnu akciju na eliminaciji svih vrsta prisile i diskriminacije u politikama i praksi. Treba usvojiti i provesti mjere eliminacije brakova

između djece i sakaćenja ženskih genitalija. Treba pružiti pomoć hendikepiranim osobama da koriste svoja prava i dužnosti u porodici i reprodukciji.

5.6. Vlade trebaju održavati i dalje razvijati mehanizme za dokumentiranje promjena i poduzimanje studija o porodičnom sastavu i strukturi, naročito u pogledu broja domaćinstava koja se sastoje od jedne osobe, te porodica sa samo jednim roditeljem i višegeneracijskih porodica.

B. Socioekonomska podrška porodici

Osnova za djelovanje

5.7. Porodice su osjetljive na opterećenja izazvana društvenim i ekonomskim promjenama. Od suštinske je važnosti pružiti posebnu pomoć porodicama u teškim životnim situacijama. Uvjeti su se pogoršali za mnoge porodice prethodnih godina zbog neodstatka pristojno plaćenog posla i mjera koje su preduzele vlade s ciljem balansiranja budžeta smanjenjem socijalnih davanja. Postoji sve veći broj ugroženih porodica, uključujući porodice sa samo majkom, siromašne porodice sa starijim članovima ili hendikepiranim osobama, raseljene i izbjegle porodice, te porodice sa članovima koji boluju od AIDS-a ili drugih neizlječivih bolesti, bolesti ovisnosti, i porodice u kojima se javlja zlostavljanje djece i nasilje. Povećane migracije u potrazi za poslom i kretanja izbjeglica predstavljaju dodatni izvor tenzija u porodici i dezintegracije i doprinose povećanju odgovornosti žena. U mnogim urbanim sredinama, milioni djece i mladih su prepušteni sami sebi jer pucaju porodične veze i izloženi su rizicima propadanja u školi, radne eksploatacije, seksualne eksploatacije, neželjenih trudnoća i seksualno prenosivih bolesti.

Cilj

5.8. Cilj je osigurati da sve socijalne i ekonomske razvojne politike u potpunosti odgovore raznolikim i mijenjajućim potrebama i pravima porodica i njihovih pojedinačnih članova, te obezbjediti neophodnu podršku i zaštitu, naročito najugroženijim porodicama i najugroženijim članovima obitelji.

5.9. Vlade trebaju formulirati politike podesne za porodicu u oblastima stambenog zbrinjavanja, rada, zdravstva, socijalnog osiguranja i obrazovanja, da bi stvorili sredinu koja je podesna za porodicu, uzimajući u obzir njene različite forme i funkcije, te trebaju pružiti podršku obrazovnim programima u pogledu roditeljskih uloga, roditeljskih vještina i razvoja djeteta. Vlade bi trebale, u saradnji sa drugim relevantnim stranama, razviti kapacitet nadgledanja utjecaja socijalnih i ekonomskih odluka i akcija na blagostanje porodica, status žena u porodici i sposobnost porodica da zadovolje osnovne potrebe svojih članova.

5.10. Svi nivoi vlasti, nevladine organizacije i relevantne organizacije koje djeluju u zajednici, trebaju razvijati inovativne načine pružanja efikasnije pomoći porodicama i

pojedincima u porodici koji pate od specifičnih problema, kao što je ekstremno siromaštvo, hronična nezaposlenost, bolest, seksualno i nasilje u porodici, isplata miraza, ovisnost od droge ili alkohola, incest, i zlostavljanje, zanemarivanje ili napuštanje djece.

5.11. Vlade trebaju podržati i razvijati odgovarajuće mehanizme pomoći porodicama koje se brinu za djecu, starije ili hendikepirane ovisne članove domaćinstva, uključujući i one koji pate od HIV/AIDS-a, stimulirati raspodjelu tih dužnosti između žena i muškaraca i podržati održivost višegeneracijskih porodica.

5.12. Vlade i međunarodna zajednica trebaju pružiti više pažnje i manifestirati veću solidarnost sa siromašnim porodicama i porodicama žrtvama rata, suše, gladi, prirodnih katastrofa i rasnog ili etničkog nasilja ili diskriminacije. Treba uložiti sve napore da bi njihovi članovi ostali zajedno, da bi se spojili u slučaju razdvajanja, te da se osigura pristup vladinim programima čija je namjena da pruže podršku i pomoć ovim ugroženim porodicama.

5.13. Vlade trebaju pružiti pomoć porodicama sa jednim roditeljem, i pokloniti posebnu pažnju potrebama udovica i siročadi. Treba uložiti istinske napore da bi se pomoglo izgradnji veza poput onih u porodici u naročito teškim okolnostima, na primjer onima u kojima se nalaze djeca koja žive na ulici.

POGLAVLJE VI

RAST I STRUKTURA STANOVNIŠTVA

A. Natalitet, mortalitet i stope rasta stanovništva

Osnova za djelovanje

6.1. Rast svjetske populacije je u apsolutnim brojkama na najvišoj zabilježenoj razini, sa trenutnim godišnjim prirastom od oko 90 miliona ljudi. Prema procjenama Ujedinjenih naroda, godišnji prirast stanovništva će do 2015. godine biti oko 90 miliona ljudi. Iako su bile potrebne 123 godine da svjetska populacija naraste sa jedne milijarde na dvije milijarde, za dalji rast od po milijardu stanovnika je trebalo sve manje vremena: 33 godine, 14 godina i 13 godina. Procjenjuje se da će za porast sa pet milijardi na šest milijardi, koji je trenutno u toku, trebati tek 11 godina, i očekuje se njegovo okončanje 1998. godine. Svjetska populacija je tokom perioda od 1985. godine do 1990. godine rasla po stopi od 1,7% godišnje, a očekuje se njen pad tokom narednih decenija na oko 1% do perioda 2020-2025. godine. Ipak, za postizanje stabiliziranja populacije tokom XXI stoljeća biće potrebna implementacija svih politika i preporuka iz ovog Programa djelovanja.

6.2. Većina zemalja svijeta se kreće prema niskim stopama nataliteta i mortaliteta, ali obzirom da se te zemlje kreću različitom brzinom, slika koja nastaje je slika svijeta koji

se suočava sa veoma različitim demografskim situacijama. Što se tiče nacionalnog prosjeka, tokom perioda od 1985. do 1990. godine, natalitet se kretao od oko 8,5 djece po jednoj ženi u Ruandi do 1,3 djece po jednoj ženi u Italiji, dok se očekivani životni vijek u trenutku rođenja, koji je indikator uslova smrtnosti, kretao od oko 41 godine u Sierra Leone do 78,3 godine u Japanu. U mnogim regionima, uključujući i neke zemlje u tranziciji, procijenjeno je da je došlo do pada očekivanog životnog vijeka. Tokom perioda od 1985. do 1990. godine, 44% svjetske populacije je živjelo u 114 zemalja čije su stope nataliteta prelazile 2% godišnje. Te zemlje uključuju gotovo sve zemlje Afrike, u kojima vrijeme potrebno da se populacija udvostruči u prosjeku iznosi oko 24 godine, dvije trećine zemalja u Aziji i jednu trećinu zemalja u Južnoj Americi. S druge strane, 66 zemalja (od kojih je većina u Evropi), u kojima živi 23% svjetske populacije, je imala stopu nataliteta manju od 1% godišnje. Po sadašnjim stopama, populaciji Evrope bi trebalo više od 380 godina da se udvostruči. Ovoliki raskorak i razlike imaju posljedice po konačnu veličinu i regionalnu raspoređenost svjetske populacije, kao i za perspektive održivog razvoja. Predviđa se da će između 1995. i 2015. godine stanovništvo razvijenih regiona porasti za oko 120 miliona, dok će stanovništvo manje razvijenih regiona porasti za 1727 miliona.

Cilj

6.3. Priznajući da je krajnji cilj poboljšanje kvaliteta života sadašnjih i budućih generacija, cilj je olakšati demografsku tranziciju što je prije moguće u zemljama u kojima postoji debalans između demografskih stopa i socijalnih, ekonomskih i okolinskih ciljeva, uz puno poštivanje ljudskih prava. Ovaj proces će doprinjeti stabilizaciji svjetske populacije, i zajedno sa izmjenama neodrživih struktura proizvodnje i potrošnje, održivom razvoju i ekonomskom rastu.

Zadaci

6.4. Zemlje trebaju obratiti više pažnje važnosti populacijskih trendova za razvoj. Zemlje koje nisu dovršile svoju demografsku tranziciju trebaju poduzeti efikasne korake u tom pogledu u kontekstu njihovog socijalnog i ekonomskog razvoja i uz puno poštivanje ljudskih prava. Zemlje koje su zaključile demografsku tranziciju trebaju poduzeti neophodne korake ka optimiziranju svojih demografskih trendova u kontekstu svog društvenog i ekonomskog razvoja. Ovi koraci uključuju ekonomski razvoj i olakšanje siromaštva, naročito u ruralnim oblastima, poboljšanje statusa žena, osiguranje univerzalnog pristupa kvalitetnom osnovnom obrazovanju i primarnoj zdravstvenoj zaštiti, uključujući reproduktivno zdravlje i planiranje porodice, te obrazovne strategije u pogledu odgovornog roditeljstva i seksualno vaspitanje. Zemlje trebaju mobilizirati sve sektore društva u ovim naporima, uključujući nevladine organizacije, lokalne grupe u zajednici i privatni sektor.

6.5. U pokušaju da riješe probleme porasta broja stanovnika, zemlje trebaju prepoznati uzajamne veze između nataliteta i mortaliteta i nastojati da smanje visoke nivoe smrtnosti dojenčadi, djece i majki da bi smanjili potrebu za visokom stopom nataliteta i smanjili broj visoko-rizičnih porođaja.

B. Djeca i mladi

Osnova za djelovanje

6.6. Zahvaljujući smanjenju stopa smrtnosti i stalno visokim stopama nataliteta, veliki broj zemalja u razvoju već duže vrijeme ima veliki udio djece i mladih u ukupnom stanovništvu. U manje razvijenim regionima u cjelini, 36% stanovništva je mlađe od 15 godina, a čak i sa predviđenim padom nataliteta, taj će postotak ostati oko 30% do 2015 godine. U Africi je postotak populacije ispod 15 godina 45%, i ne predviđa se znatnije smanjenje ovog postotka koji bi u 2015. godini trebao iznositi 40%. Siromaštvo ima užasan učinak na zdravlje i blagostanje djece. Djeca koja žive u siromaštvu su izložena visokom riziku pothranjenosti i bolesti, i lako postaju žrtve radne eksploatacije, trgovine ljudima, zanemarivanja, seksualnog zlostavljanja i ovisnosti o drogama. Sadašnja i buduća potražnja koja stvaraju velike mlade populacije, posebno u smislu zdravstva, obrazovanja i zapošljavanja, predstavljaju veliki izazov i odgovornost za porodice, lokalne zajednice, zemlje i međunarodnu zajednicu. Prvo i najvažnije među ovim odgovornostima je da se osigura da je svako dijete željeno dijete. Druga odgovornost je priznavanje toga da su djeca najvažniji resurs za budućnost i da je od suštinske važnosti za postizanje kontinuiranog ekonomskog rasta i razvoja da roditelji i društvo više investiraju u njih.

Ciljevi

6.7. Ciljevi su:

- (a) Promovirati što je šire moguće zdravlje, blagostanje i potencijal sve djece, adolescenata i mladih, kao predstavnika budućih ljudskih resursa svijeta, u skladu sa obavezama koje su u tom smislu preuzete na Svjetskom samitu o djeci i u skladu sa Konvencijom o pravima djeteta;
- (b) Zadovoljiti posebne potrebe adolescenata i djece, naročito mladih žena, uz dužno poštivanje njihovih vlastitih kreativnih sposobnosti, za podrškom porodice, društva i zajednice, mogućnosti zapošljavanja, učešća u političkom procesu, i pristupa obrazovanju, zdravstvu, savjetovanju i visoko-kvalitetnim uslugama reproduktivnog zdravlja;
- (c) Stimulirati djecu, adolescente i mlade, a naročito mlade žene, da nastave sa obrazovanjem da bi mogli sebi obezbjediti bolji život, povećati svoj ljudski potencijal, pomoći u sprečavanju ranih brakova i visoko rizičnih trudnoća i smanjiti smrtnost i bolest koja se javlja s tim u vezi.

Zadaci

6.8. Zemlje trebaju posvetiti veliku pažnju i dodijeliti visoki prioritet svim dimenzijama zaštite, opstanka, i razvoja djece i mladih, posebno djece i mladih koji žive

na ulici, i trebaju uložiti sve napore u eliminiranju negativnih efekata siromaštva na djecu i mlade, uključujući pothranjenost i bolesti koje se mogu spriječiti. Moraju se osigurati jednake obrazovne mogućnosti za dječake i djevojčice na svim nivoima.

6.9. Zemlje trebaju poduzeti efikasne mjere na rješavanju problema zapostavljanja, kao i svih vrsta eksploatacije i zlostavljanja djece, adolescenata i mladih, kao što je otmica, silovanje i incest, pornografija, trgovina ljudima, napuštanje i prostitucija. Naročito, zemlje bi trebale poduzeti odgovarajuće mjere na eliminaciji seksualnog zlostavljanja djece kako unutar tako i van svojih granica.

6.10. Sve zemlje moraju donijeti i strogo provoditi zakone protiv ekonomske eksploatacije, fizičkog i mentalnog zlostavljanja ili zapostavljanja djece u skladu sa obavezama iz Konvencije o pravima djeteta i drugih relevantnih instrumenata Ujedinjenih naroda. Zemlje trebaju obezbjediti podršku i rehabilitaciju za one koji postanu žrtvama takvog zlostavljanja.

6.11. Zemlje pod hitno trebaju stvoriti socioekonomsku sredinu koja je podesna za eliminaciju svih brakova između djece i sličnih zajednica i trebaju obeshrabrivati rano stupanje u brak. Društvene obaveze koje podrazumijeva brak trebaju se ojačati kroz obrazovne programe zemalja. Vlade trebaju poduzeti mjere na eliminaciji diskriminacije mladih trudnih žena.

6.12. Sve zemlje moraju usvojiti kolektivne mjere da olakšaju patnje djece u oružanom sukobu i drugim nesrećama, i obezbjediti pomoć za rehabilitaciju djece koja postanu žrtvom sukoba odnosno nesreće.

6.13. Zemlje trebaju za cilj imati zadovoljavanje potreba i aspiracija mladih, naročito u oblastima formalnog i neformalnog obrazovanja, obuke, mogućnosti zapošljavanja, stanovanja i zdravlja, čime osiguravaju njihovu integraciju i učešće u svim sferama društva, uključujući učešće u političkom procesu i pripremu za učešće u rukovodnim aktivnostima.

6.14. Vlade bi uz aktivnu podršku nevladinih organizacija i privatnog sektora trebale formulirati programe obuke i zapošljavanja. Primarnu važnost treba dati zadovoljavanju osnovnih potreba mladih ljudi, poboljšavajući njihov kvalitet života i povećavajući njihov doprinos održivom razvoju.

6.15. Mladi trebaju biti aktivno uključeni u planiranje, implementaciju i procjenu razvojnih aktivnosti koje imaju direktan utjecaj na njihov svakodnevni život. Ovo je posebno važno u pogledu aktivnosti i usluga informisanja, obrazovanja i komuniciranja u pogledu reproduktivnog i seksualnog zdravlja, uključujući sprečavanje ranih trudnoća, seksualno vaspitanje i prevenciju HIV/AIDS-a i drugih spolno prenosivih bolesti. Pristup ovim uslugama kao i garancija tajnosti i anonimnosti se mora osigurati uz podršku i vodstvo roditelja i u skladu sa Konvencijom o pravima djeteta. Pored toga, postoji potreba za obrazovnim programima o vještinama koje su neophodne za planiranje života, zdrav način života i aktivnu destimulaciju zloupotrebe droge i alkohola.

C. Stariji ljudi

Osnova za djelovanje

6.16. Opadanje stope nataliteta pojačano stalnim opadanjem stope mortaliteta proizvodi fundamentalne promjene u starosnoj strukturi populacije u većini društava, što je najprimjetnije u rekordnom porastu broja starijih osoba u okviru ukupne populacije, uključujući i rastući broj veoma starih ljudi. U razvijenijim regionima, u prosjeku jedna od šest osoba je starija od 60 godina, a ovaj omjer će do 2025. godine dostići jednu od svake četiri osobe. Situacija u zemljama u razvoju koje su doživjele rapidno opadanje stope nataliteta zaslužuje posebnu pažnju. U većini društava žene čine većinu starije populacije zato što žive duže od muškaraca, a u mnogim zemljama starije ženske osobe su posebno ugrožene. Stalni rast udjela starije populacije u nacionalnim populacijama, kako u apsolutnim brojkama tako i u odnosu na radno sposobno stanovništvo, ima značajne posljedice za većinu zemalja, posebno u pogledu buduće održivosti postojećih formalnih i neformalnih modaliteta za pomoć starijim ljudima. Ekonomski i socijalni utjecaj ovog "starenja stanovništva" predstavlja i priliku i izazov za sva društva. Mnoge zemlje trenutno preispituju svoje politike u svjetlu principa da stariji ljudi tvore vrijednu i važnu komponentu ljudskih resursa jednog društva. Oni takođe istražuju najbolje mogućnosti pružanja pomoći starijim ljudima sa dugoročnim potrebama za podrškom.

Ciljevi

6.17. Ciljevi su:

- (a) Ojačati putem odgovarajućih mehanizama, samostalnost starijih ljudi, i stvoriti uslove koji promoviraju kvalitet života i omogućavaju im da rade i žive neovisno u vlastitim zajednicama koliko god je to moguće ili koliko oni žele;
- (b) Razraditi sisteme zdravstvene njege kao i sisteme ekonomske i socijalne sigurnosti u starosti, prema potrebi, pružajući posebnu pažnju potrebama žena;
- (c) Uspostaviti sistem socijalne podrške, kako formalne tako i neformalne, s ciljem jačanja sposobnosti porodica da se brinu za starije osobe u porodici.

Zadaci

6.18. Svi nivoi vlasti u srednjoročnom i dugoročnom socioekonomskom planiranju trebaju uzeti u obzir rastući broj i udio starijih ljudi u populaciji. Vlade trebaju razviti sisteme socijalnog osiguranja koji osiguravaju veću međugeneracijsku i unutargeneracijsku jednakost i solidarnost i koji pružaju podršku starijim ljudima putem ohrabrivanja višegeneracijskih porodica i pružanjem dugoročne podrške i usluga za rastući broj slabih starijih ljudi.

6.19. Vlade trebaju tražiti načina da osiguraju samostalnost starijih ljudi da bi olakšali njihovo dalje učešće u društvu. U konsultacijama sa starijim ljudima, vlade trebaju osigurati razvoj neophodnih uvjeta da bi omogućili starijim ljudima da vode samosvojne, zdrave i produktivne živote i da u potpunosti iskoriste vještine i sposobnosti koje su stekli u svom životu za dobrobit društva. Vrijedan doprinos koji daju starije osobe svojim porodicama i društvu, naročito kao volonteri i osobe koje se brinu za druge, treba dobiti zaslužen priznanje i ohrabrenje.

6.20. Vlade, u saradnji sa nevladinim organizacijama i privatnim sektorom, trebaju jačati formalne i neformalne sisteme podrške i sigurnosne mreže za starije osobe i eliminirati sve vrste diskriminacije i nasilja nad starijim osobama u svim zemljama, poklanjajući posebnu pažnju potrebama starijih žena.

D. Domorodački narodi

Osnova za djelovanje

6.21. Domorodački narodi imaju jasne i važne poglede u vezi odnosa populacije i razvoja, koji se vrlo često znatno razlikuju od pogleda naroda s kojima žive unutar nacionalnih granica. U nekim regijama u svijetu, domorodački narodi, nakon dugih perioda smanjenja populacije, doživljavaju stalan i u nekim mjestima rapidan porast broja stanovnika koji je rezultat opadanja stope smrtnosti, iako su smrtnost i bolest i dalje mnogo više nego u drugim dijelovima nacionalne populacije. U drugim regionima, međutim, oni i dalje doživljavaju stalni pad brojnosti zbog vanjskih bolesti, gubitka zemlje i resursa, ekološkog uništavanja, raseljavanja, preseljenja i remećenja porodičnog života, zajednica i društvenog sistema.

6.22. Situaciju mnogih domorodačkih grupa karakterizira diskriminacija i opresija, koja je katkad čak institucionalizirana u nacionalnim zakonima i strukturama vlasti. U mnogim slučajevima, neodrživa struktura proizvodnje i potrošnje u društvu u cjelini predstavlja ključni faktor u stalnom narušavanju ekološke stabilnosti zemlje na kojoj žive i u stalnom pritisku koji se na njih vrši da bi se raselili sa svoje zemlje. Domorodački narodi vjeruju da je priznavanje njihovog prava na zemlju svojih predaka neodvojivo od održivog razvoja. Domorodački narodi pozivaju na veće poštivanje njihove kulture, duhovnosti, stila života i modela održivog razvoja, uključujući tradicionalne načine posjedovanja zemlje, odnose među polovima, upotrebu resursa i znanja i praksu planiranja porodice. Na nacionalnom, regionalnom i međunarodnom planu, stavovi domorodačkih naroda dobijaju sve veće priznanje, što je, između ostalog, vidljivo i u postojanju Radne grupe o domorodačkim populacijama, pri Konferenciji Ujedinjenih naroda o okolišu i razvoju, i u aktu Generalne skupštine koja je 1993. godinu proglasila Međunarodnom godinom domorodačkih naroda svijeta.

6.23. Odluka međunarodne zajednice da proglasi Međunarodnu deceniju domorodačkih naroda svijeta koja je započela 10. decembra 1994. godine, predstavlja dalji važan korak ka ispunjavanju aspiracija domorodačkih naroda. Cilj decenije, koji predstavlja jačanje

međunarodne saradnje na rješavanju problema s kojima se suočavaju domorodački narodi u oblastima ljudskih prava, okoliša, razvoja, obrazovanja i zdravstva, se priznaje kao cilj koji je u direktnoj vezi sa svrhom Međunarodne konferencije o stanovništvu i razvoju i ovim Programom djelovanja. U skladu s tim, specifične perspektive domorodačkih naroda su uključene u ovaj Program djelovanja u kontekstu konkretnih poglavlja.

Ciljevi

6.24. Ciljevi su:

- (a) Inkorporirati perspektive i potrebe domorodačkih zajednica u dizajn, implementaciju, monitoring i ocjenjivanje populacijskih, razvojnih i okolinskih programa koji na njih utječu;
- (b) Osigurati da domorodački narodi imaju na raspolaganju usluge vezane za pitanja populacije i razvoja koje oni smatraju socijalno, kulturno i ekološki prikladnim;
- (c) Riješiti socijalne i ekonomske faktore koji dovode domorodačke narode u inferioran položaj.

Zadaci

6.25. Vlade i druge važne institucije u društvu trebaju priznati specifične stavove domorodačkog naroda u pogledu populacije i razvoja i, u konsultacijama sa domorodačkim narodima i u saradnji sa relevantnim nevladinim i međuvladinim organizacijama, trebaju rješavati njihove specifične potrebe, uključujući potrebe za primarnom zdravstvenom zaštitom i brigom za reproduktivno zdravlje. Moraju se eliminirati sva kršenja ljudskih prava i diskriminacija, naročito sve vrste prisile.

6.26. U kontekstu aktivnosti Međunarodne decenije domorodačkih naroda svijeta, Ujedinjeni narodi trebaju, uz punu saradnju sa domorodačkim narodima i njihovim relevantnim organizacijama, razvijati bolje razumijevanje domorodačkih naroda i prikupljati podatke o njihovim demografskim karakteristikama, kako sadašnjim tako i historijskim, kao sredstvo boljeg razumijevanja populacijskog statusa domorodačkih naroda. Neophodni su posebni naponi u integriranju statističkih podataka koji se odnose na domorodačke populacije u nacionalne sisteme prikupljanja i čuvanja podataka.

6.27. Vlade trebaju poštivati kulturu domorodačkih naroda i omogućiti im da posjeduju i upravljaju zemljom, zaštititi i ponovo uspostaviti prirodne resurse i eko sisteme od kojih ovisi opstanak i blagostanje domorodačkih zajednica i, u konsultacijama sa domorodačkim narodom, uzeti to u obzir prilikom formulisanja nacionalnih populacijskih i razvojnih politika.

E. Osobe s invaliditetom

Osnova za djelovanje

6.28. Osobe sa invaliditetom čine značajan udio u populaciji. Implementacija Svjetskog programa akcije u pogledu hendikepiranih osoba (1983. - 1992.) je doprinjela jačanju svijesti i širenju znanja o pitanjima invaliditeta, povećala ulogu koju imaju osobe sa invaliditetom i njihove organizacije, i doprinjela poboljšanju i širenju zakona o invaliditetu. Međutim, i dalje postoji velika potreba za daljom akcijom na promoviranju efikasnih mjera sprečavanja invaliditeta, rehabilitacije i realizacije ciljeva punog učešća i jednakosti osoba sa invaliditetom. U rezoluciji 47/88 od 16. decembra 1992. godine, Generalna skupština je izrazila podršku Međunarodnoj konferenciji o stanovništvu i razvoju u njenom razmatranju pitanja invaliditeta koja su relevantna za temu Konferencije.

Ciljevi

6.29. Ciljevi su:

- (a) Osigurati realizaciju prava svih osoba sa invaliditetom i njihovo učešće u svim aspektima društvenog, ekonomskog i kulturnog života;
- (b) Stvoriti, poboljšati i razvijati neophodne uvjete koji će osigurati jednake mogućnosti za osobe sa invaliditetom i vrednovanje njihovih sposobnosti u procesu ekonomskog i društvenog razvoja;
- (c) Osigurati dostojanstvo i promovirati samostalnost osoba sa invaliditetom.

Zadaci

6.30. Vlade na svim nivoima trebaju potrebe osoba sa invaliditetom posmatrati u svjetlu etike i ljudskih prava. Vlade trebaju priznati potrebe koje se tiču, između ostalog, reproduktivnog zdravlja, uključujući planiranje porodice i seksualno zdravlje, HIV/AIDS, informisanje, obrazovanje i komunikaciju. Vlade trebaju eliminirati specifične forme diskriminacije s kojima se susreću osobe sa invaliditetom a koje se tiču reproduktivnih prava, zasnivanja domaćinstva i porodice, i međunarodnih migracija, uz poštivanje zdravstvenih i drugih propisa koji su važeći prema domaćim imigracionim propisima.

6.31. Vlade na svim nivoima trebaju razviti infrastrukturu da bi zadovoljile potrebe osoba sa invaliditetom, posebno u pogledu njihovog obrazovanja, obuke i rehabilitacije.

6.32. Vlade na svim nivoima trebaju promovirati mehanizme kojima se osigurava ostvarenje prava osoba sa invaliditetom i ojačati njihove sposobnosti integracije.

6.33. Vlade na svim nivoima trebaju implementirati i promovirati sistem nadgradnje društvene i ekonomske integracije osoba sa invaliditetom.

POGLAVLJE VII*

REPRODUKTIVNA PRAVA I REPRODUKTIVNO ZDRAVLJE

7.1. Ovo poglavlje se naročito rukovodi principima iz Glave II a posebno uvodnim stavovima.

A. Reproductivna prava i reproductivno zdravlje

Osnova za djelovanje

7.2. Reproductivno zdravlje je stanje potpunog fizičkog, mentalnog i socijalnog blagostanja a ne samo odustvo bolesti ili slabosti, u svim stvarima koje se tiču reproductivnog sistema i njegovih funkcija i procesa. Reproductivno zdravlje stoga implicira da su ljudi u stanju da imaju zadovoljavajući i siguran seksualni život i da imaju sposobnost razmnožavanja i slobodu da odluče da li će to uraditi, kada i koliko često. U ovom posljednjem je sadržano implicitno pravo muškaraca i žena da budu informisani i da imaju pristup sigurnim, efikasnim, jeftinim i prihvatljivim metodama planiranja porodice po vlastitom izboru, kao i drugim metodama po svom izboru za regulaciju plodnosti koje nisu protuzakonite, te pravo pristupa odgovarajućim zdravstvenim uslugama koje će omogućiti ženama da sigurno prođu kroz trudnoću i porod a parovima najbolju šansu da imaju zdravo novorođenče. U skladu sa navedenom definicijom reproductivnog zdravlja, briga za reproductivno zdravlje je definirana kao konstelacija metoda, tehnika i usluga koje doprinose reproductivnom zdravlju i blagostanju sprečavajući i rješavajući reproductivne zdravstvene probleme. To takođe uključuje seksualno zdravlje, čija je svrha poboljšanje života i ličnih odnosa a ne samo savjetovanje i briga vezana za reprodukciju i spolno prenosive bolesti.

7.3. Imajući na umu ranije navedenu definiciju, reproductivna prava uključuju određena ljudska prava koja su već priznata nacionalnim zakonima, međunarodnim dokumentima o ljudskim pravima i drugim dogovorenim dokumentima. Ova prava počivaju na priznavanju osnovnog prava svih parova i pojedinaca da slobodno i odgovorno odlučuju o broju, razmaku između djece i vremenu začeca, te da na raspolaganju imaju informacije i sredstva za to i pravo da postignu najviši standard seksualnog i reproductivnog zdravlja. To takođe uključuje njihovo pravo da donose odluke o reprodukciji bez diskriminacije, prisile i nasilja, kao što je to izraženo u dokumentima o ljudskim pravima. Prilikom ostvarivanja ovog prava, trebaju uzeti u obzir potrebe djece koju već imaju kao i buduće djece, i svoje obaveze prema zajednici. Promocija odgovornog korištenja ovih prava za sve ljude bi trebala biti fundamentalna osnova za vladine i politike koje se provode u zajednici i programe u oblasti reproductivnog zdravlja, uključujući planiranje porodice. Kao dio njihovih obaveza, treba

* Sveta stolica je izrazila opću rezervu u pogledu ovog poglavlja. Rezervu treba tumačiti u svjetlu izjave koju je predstavnik Svete stolice dao na 14. plenarnom zasjedanju 13. septembra 1994. godine.

posvetiti punu pažnju promociji odnosa među polovima koji su jednaki i ispunjeni uzajamnim poštivanjem a naročito zadovoljavanju obrazovnih i uslužnih potreba adolescenata da bi im se omogućilo da se na pozitivan način odnose prema svojoj seksualnosti. Mnogi narodi svijeta ne postižu reproduktivno zdravlje zbog takvih razloga kao što su neadekvatno znanje o ljudskoj seksualnosti ili neodgovarajuće ili loše informacije o i usluge reproduktivnog zdravlja; rasprostranjenost visoko-rizičnog seksualnog ponašanja; diskriminacijske društvene prakse; negativni stavovi prema ženama i djevojčicama; i ograničena kontrola mnogih žena i djevojčica nad svojim seksualnim i reproduktivnim životom. Adolescenti su naročito ugroženi zbog nedostatka informacija i pristupa relevantnim uslugama u većini zemalja. Starije žene i muškarci imaju izražene probleme u vezi sa reproduktivnim i seksualnim zdravljem koji se često ne rješavaju na adekvatan način.

7.4. Implementacija ovog Programa djelovanja se treba rukovoditi gore navedenom sveobuhvatnom definicijom reproduktivnog zdravlja koja uključuje seksualno zdravlje.

Ciljevi

7.5. Ciljevi su:

(a) Osigurati da sveobuhvatne i tačne informacije i puna lepeza usluga reproduktivnog zdravlja, uključujući planiranje porodice, budu na raspolaganju, da budu jeftine, prihvatljive i podesne za sve korisnike;

(b) Omogućiti i podržati odgovorne dobrovoljne odluke u pogledu rađanja djece i metode planiranja porodice po slobodnom izboru, kao i druge metode po svom izboru za regulisanje plodnosti koje nisu protuzakonite, te da na raspolaganju imaju informacije, znanje i sredstva da to i učine;

(c) Zadovoljiti potrebe reproduktivnog zdravlja koje se mijenjaju tokom životnog ciklusa i to učiniti na način koji je osjetljiv prema raznolikosti stanja lokalnih zajednica.

Zadaci

7.6. Sve zemlje trebaju težiti da osiguraju svim pojedincima odgovarajuće starosne dobi pristup reproduktivnom zdravlju putem sistema primarne zdravstvene zaštite što je prije moguće a najkasnije do 2015. godine. Reproductivna zdravstvena njega u kontekstu primarne zdravstvene zaštite treba da uključuje, između ostalog, i sljedeće: savjetovanje o planiranju porodice, informisanje i obrazovanje o planiranju porodice, komuniciranje i usluge planiranja porodice; edukaciju i usluge prenatalne njege, sigurnog poroda i postnatalne njege, naročito dojenje i zdravstvenu njegu žena i novorođenčadi; prevenciju i odgovarajući tretman neplodnosti; abortus koji je definisan u stavu 8.25, uključujući prevenciju abortusa i upravljanje posljedicama abortusa; tretman infekcija reproduktivnog trakta; spolno prenosivih bolesti i drugih reproduktivnih zdravstvenih stanja; te informisanje, edukaciju i savjetovanje, po potrebi, o ljudskoj seksualnosti,

reproduktivnom zdravlju i odgovornom roditeljstvu. Upućivanje na usluge planiranja porodice i dalja dijagnoza i tretman zbog komplikacija u trudnoći, porodu i abortusu, neplodnost, infekcije reproduktivnog trakta, rak dojke i rak reproduktivnog sistema, spolno prenosive bolesti, uključujući i HIV/AIDS, bi uvijek trebali biti na raspolaganju. Aktivna destimulacija štetnih praksi poput sakaćenja ženskih genitalija, bi trebala činiti integralni dio primarne zdravstvene zaštite, uključujući i programe reproduktivnog zdravlja.

7.7. Programi reproduktivnog zdravlja se trebaju osmišljavati tako da služe potrebama žena, uključujući adolescente, i moraju uključivati žene u vođenje, planiranje, donošenje odluka, upravljanje, implementaciju, organizaciju i ocjenjivanje usluga. Vlade i druge organizacije trebaju poduzeti pozitivne korake da uključe žene na svim nivoima sistema zdravstvene zaštite.

7.8. Moraju se razvijati inovativni programi da bi informisanje, savjetovanje i usluge reproduktivnog zdravlja bile pristupačne adolescentima i odraslim muškarcima. Takvi programi moraju educirati muškarce i omogućiti im da više učestvuju u planiranju porodice i u obavezama u kući i odgajanju djece, te da prihvate glavnu odgovornost za prevenciju spolno prenosivih bolesti. Programi moraju doprijeti do muškaraca na radnom mjestu, u kući i tamo gdje se okupljaju u svrhu rekreacije. Do dječaka i adolescenata, uz podršku i usmjeravanje njihovih roditelja i u skladu sa Konvencijom o pravima djeteta, treba doći i putem škola, organizacija mladih i svugdje gdje se okupljaju. Treba promovirati i osigurati pristup dobrovoljnim i odgovarajućim metodama muške kontracepcije kao i prevencije spolno prenosivih bolesti, uključujući AIDS, uz adekvatno informisanje i savjetovanje.

7.9. Vlade trebaju promovirati veće učešće zajednice u uslugama reproduktivnog zdravlja putem decentralizacije upravljanja programima javnog zdravstva i formiranjem partnerstava u saradnji sa lokalnim nevladinim organizacijama i privatnim zdravstvenim ustanovama. Treba ohrabrivati sve vrste nevladinih organizacija, uključujući i lokalne ženske grupe, sindikate, zadruga, programe za mlade i vjerske grupe, da se uključe u promociju boljeg reproduktivnog zdravlja.

7.10. Bez ugrožavanja međunarodne podrške za programe u zemljama u razvoju, međunarodna zajednica bi po zahtjevu trebala razmatrati potrebe za obukom, tehničkom pomoći, kratkoročnim snabdijevanjem kontraceptivnim sredstvima i potrebe zemalja u tranziciji sa planske na tržišnu ekonomiju u kojima je reproduktivno zdravlje slabo ili se pogoršava. Te zemlje, u isto vrijeme, moraju i same dati veći prioritet uslugama reproduktivnog zdravlja, uključujući i sveobuhvatnu lepezu sredstava za kontracepciju, i moraju riješiti svoje sadašnje oslanjanje na abortus kao sredstvo regulacije plodnosti tako što će pod hitno zadovoljiti potrebe žena iz tih zemalja za boljom informisanošću i većom mogućnosti izbora.

7.11. Migranti i raseljene osobe u mnogim dijelovima svijeta imaju ograničen pristup reproduktivnoj zdravstvenoj njezi i mogu se suočiti sa ozbiljnim prijetnjama po svoje reproduktivno zdravlje i prava. Usluge moraju biti podešene prema potrebama pojedinih

žena i adolescenata koji su često nemoćni u svojoj situaciji, uz posebnu pažnju za one koji su žrtve seksualnog nasilja.

B. Planiranje porodice

Osnova za djelovanje

7.12. Cilj programa za planiranje porodice mora biti da parovima i pojedincima omogući da slobodno i odgovorno odlučuju o broju djece koju će imati i razmaku između njih, i da imaju informacije i sredstva potrebna da to učine, te da osiguraju donošenje odluka na osnovu dobre informisanosti i da na raspolaganje stave punu lepezu sigurnih i efikasnih metoda. Uspjeh edukacije stanovništva i programa planiranja porodice u različitim sredinama ukazuje na to da će informisani pojedinci svugdje djelovati odgovorno u svjetlu vlastitih potreba i potreba svojih porodica i zajednica. Princip informisanog slobodnog izbora je od suštinske važnosti za dugoročni uspjeh programa planiranja porodice. Ni za kakvu prisilu tu nema mjesta. U svakom društvu ima mnogo socijalnih i ekonomskih poticaja i problema koji utiču na odluke pojedinaca u vezi sa rađanjem djece i veličinom porodice. Tokom prošlog stoljeća, mnoge vlade su eksperimentirale sa takvim šemama, uključujući specifične poticaje s ciljem podizanja ili spuštanja nivoa nataliteta. Većina takvih šema su imale samo marginalan utjecaj na natalitet a u nekim slučajevima su bile kontraproduktivne. Vladini ciljevi u vezi planiranja porodice se trebaju definirati u svjetlu nezadovoljenih potreba za informisanjem i uslugama. Demografski ciljevi, iako su legitiman predmet razvojnih strategija vlada, ne trebaju se nametati onima koji se bave planiranjem porodice u formi ciljeva ili kvota koje treba ispuniti u nalaženju klijenata.

7.13. Tokom prethodne tri decenije, sve veća raspoloživost sigurnih metoda moderne kontracepcije, iako još u određenom smislu neadekvatna, je omogućila širi izbor za pojedince i odgovorno donošenje odluka u pitanjima reprodukcije širom svijeta. Trenutno oko 55% parova u regionima u razvoju koriste neku vrstu planiranja porodice. Ova brojka predstavlja gotovo petorostruko povećanje od 1960-tih godina. Programi planiranja porodice su značajno doprinjeli opadanju prosječnih stopa nataliteta u zemljama u razvoju, od oko šestero-sedmero djece po ženi 1960-tih godina na oko troje-četvero u sadašnjem trenutku. Međutim, puna lepeza modernih metoda planiranja porodice je i dalje nedostupna za najmanje 350 miliona parova širom svijeta, od kojih mnogi tvrde da žele izabrati razmak između trudnoća ili spriječiti drugu trudnoću. Anketni podaci sugeriraju da bi još oko 120 miliona žena širom svijeta koristilo moderne metode planiranja porodice kada bi na raspolaganju bile tačnije informacije i usluge koje mogu pružiti, i kada bi partneri, šira porodica i zajednica pružali više podrške. Ove brojke ne uključuju značajan i sve veći broj seksualno aktivnih pojedinaca koji nisu u braku, a kojima trebaju informacije odnosno usluge. Tokom posljednje decenije XX stoljeća očekuje se da će broj parova koji su odgovarajuće dobi za reprodukciju rasti za oko 18 miliona godišnje. Da bi se zadovoljile njihove potrebe i zatvorili postojeći veliki nedostaci u uslugama, planiranje porodice i ponuda kontraceptivnih sredstava će se morati rapidno širiti tokom narednih nekoliko godina. Kvalitet programa planiranja

porodice je često u direktnoj vezi sa nivoom i kontinuitetom upotrebe kontraceptivnih sredstava i sa porastom potražnje za uslugama. Programi planiranja porodice najbolje funkcioniraju kada su dio ili su povezani sa širim programima reproduktivnog zdravlja koji se bave zdravstvenim potrebama koje stoje u uskoj vezi sa planiranjem porodice i kada su žene u potpunosti uključene u dizajn, obezbjeđenje, upravljanje i ocjenjivanje usluga.

Ciljevi

7.14. Ciljevi su:

(a) Pomoći parovima i pojedincima da ispune svoje reproduktivne ciljeve u okviru koji promovira optimalno zdravlje, odgovornost i porodično blagostanje i poštuje dostojanstvo svih osoba i njihovo pravo da odaberu broj, razmak između i vrijeme rađanja svoje djece;

(b) Spriječiti neželjene trudnoće i smanjiti javljanje visokorizičnih trudnoća, kao i smrtnosti i bolesti;

(c) Učiniti kvalitetne usluge planiranja porodice jeftinim, prihvatljivim i pristupačnim svima koji ih žele i trebaju, uz osiguravanje tajnosti;

(d) Poboljšati kvalitet savjeta, informacija, edukacije, komunikacije, savjetovanja i usluga vezanih za planiranje porodice;

(e) Povećati učešće i podjelu odgovornosti muškaraca u stvarnoj praksi planiranja porodice;

(f) Promovirati dojenje da bi se povećao razmak između poroda.

Zadaci

7.15. Vlade i međunarodna zajednica trebaju koristiti sva sredstva koja su im na raspolaganju da bi dali podršku dobrovoljnom izboru kod planiranja porodice.

7.16. Sve bi zemlje u narednih nekoliko godina trebale procijeniti opseg nacionalnih nezadovoljenih potreba za kvalitetnim uslugama planiranja porodice i njihovog integrisanja u kontekst reproduktivnog zdravlja, obraćajući posebnu pažnju najranjivijim i najzanemarenijim grupama u populaciji. Sve zemlje trebaju poduzeti korake na zadovoljavanju potreba koje njihove populacije imaju u vezi planiranja porodice čim prije i trebaju, u svakom slučaju do 2015. godine, naći načina da obezbjede univerzalni pristup punoj lepezi sigurnih i pouzdanih metoda planiranja porodice, kao i srodnim uslugama reproduktivnog zdravlja koje nisu protuzakonite. Cilj bi trebao biti pružanje pomoći parovima i pojedincima da postignu svoje reproduktivne ciljeve i omogućiti im da u potpunosti iskoriste svoje pravo da imaju djecu po svom izboru.

7.17. Od vlada na svim nivoima se očekuje da uspostave sisteme monitoringa i ocjenjivanja usluga koje su usmjerene prema korisniku s ciljem otkrivanja, prevencije i kontroliranja zloupotreba od strane menadžera i savjetnika planiranja porodice, te da bi se osiguralo kontinuirano poboljšanje kvaliteta usluga. U tu svrhu, vlade trebaju osigurati poštivanje ljudskih prava i etičkih i profesionalnih standarda u pružanju usluga planiranja porodice i srodnih usluga reproduktivnog zdravlja koje za cilj imaju osiguravanje odgovornog, dobrovoljnog i informisanog pristanka, a takođe i u pogledu pružanja usluga. Metode in-vitro oplodnje trebaju biti na raspolaganju u skladu sa odgovarajućim etičkim smjernicama i medicinskim standardima.

7.18. Nevladine organizacije trebaju igrati aktivnu ulogu u mobilizaciji podrške u porodici i zajednici, u povećanju pristupa i prihvatljivosti usluga reproductivnog zdravlja, uključujući planiranje porodice, i saradivati sa vladama u procesu pripreme i pružanja njege, na osnovu informisanog izbora, i pružanju pomoći u nadgledanju programa u javnom i privatnom sektoru, uključujući i vlastiti.

7.19. U sklopu napora da se zadovolje nezadovoljene potrebe, sve zemlje trebaju tražiti načina da identificiraju i otklone sve preostale barijere korištenju usluga planiranja porodice. Neke od tih barijera su vezane za neadekvatnost, loš kvalitet i troškove postojećih usluga planiranja porodice. Cilj javnih, privatnih i nevladinih organizacija za planiranje porodice treba biti otklanjanje svih programskih barijera za upotrebu usluga planiranja porodice do 2005. godine putem redizajniranja i ekspanzije informacija i usluga i drugih načina da se poveća sposobnost parova i pojedinaca da donose slobodne i informisane odluke o broju, razmaku između i vremenu rađanja svoje djece, te da se zaštite od spolno prenosivih bolesti.

7.20. Konkretnije, vlade bi trebale olakšati parovima i pojedincima da preuzmu odgovornost za vlastito reproductivno zdravlje otklanjanjem nepotrebnih pravnih, medicinskih, kliničkih i regulatornih barijera informisanju i pristupu uslugama i metodama planiranja porodice.

7.21. Od svih političkih i rukovodilaca u zajednici se očekuje da imaju jaku, kontinuiranu i veoma vidljivu ulogu u promoviranju i legitimizaciji pružanja i korištenja reproductivnih zdravstvenih usluga i usluga planiranja porodice. Vlade na svim nivoima trebaju osigurati povoljnu klimu za visoko kvalitetno javno i privatno planiranje porodice i informacije i usluge reproductivnog zdravlja putem svih mogućih kanala. Na kraju, vođe i zakonodavci na svim nivoima moraju prevesti svoju javnu podršku za reproductivno zdravlje i planiranje porodice u adekvatnu dodjelu budžetskih, ljudskih i upravnih resursa da bi se pomoglo zadovoljavanju potreba svih onih koji ne mogu platiti pune troškove usluga.

7.22. Vladama se savjetuje da fokusiraju veći dio svojih napora ka postizanju populacijskih i razvojnih ciljeva putem edukacije i dobrovoljnih mjera prije nego li putem šema koje uključuju poticaje i mjere obeshrabrenja.

7.23. U predstojećim godinama, svi programi planiranja porodice moraju napraviti značajne napore na poboljšanju kvaliteta njega. Među ostalim mjerama, programi trebaju:

(a) Uzeti u obzir da odgovarajuće metode za parove i pojedince variraju u ovisnosti od njihove dobi, pariteta, želja u pogledu veličine porodice i drugih faktora, te osigurati da muškarci i žene imaju informacije i pristup najširoj mogućoj lepezi sigurnih i efikasnih metoda planiranja porodice da bi im se omogućilo da vrše slobodan i informisan izbor;

(b) Pružati pristupačne, kompletne i tačne informacije o različitim metodama planiranja porodice, uključujući njihove zdravstvene rizike i prednosti, eventualne nuspojave i njihovu efikasnost u sprečavanju širenja HIV/AIDS-a i drugih spolno prenosivih bolesti;

(c) Učiniti usluge sigurnijim, jeftinijim, zgodnijim i pristupačnijim za klijente i osigurati, putem ojačanih logističkih sistema, dovoljno i kontinuirano snabdijevanje osnovnim visoko-kvalitetnim kontracepcijskim sredstvima. Treba osigurati privatnost i povjerljivost;

(d) Proširiti i ažurirati formalnu i neformalnu obuku iz seksualnog zdravstva i planiranja porodice za sve zdravstvene radnike, menadžere i edukatore u zdravstvu, uključujući obuku iz interpersonalnog komuniciranja i savjetovanja;

(e) Osigurati odgovarajuću kontrolu i kasniju njegu, uključujući tretman nuspojava upotrebe kontracepcijskih sredstava;

(f) Osigurati raspoloživost srodnih usluga reproduktivnog zdravlja na licu mjesta ili putem dobrog mehanizma upućivanja;

(g) Pored kvantitativnih mjera učinka, staviti veći naglasak na kvalitativne koje uzimaju u obzir stavove sadašnjih i potencijalnih korisnika usluga putem takvih sredstava kao što su efikasni upravljački informacijski sistemi i tehnike istraživanja u svrhu pravovremene ocjene usluga;

(h) Programi planiranja porodice i reproduktivnog zdravlja trebaju naglašavati edukaciju u sferi dojenja i usluge podrške, koje istovremeno mogu doprinjeti boljem razmaku između rađanja, boljem zdravlju majki i djece i višoj stopi preživljavanja djece.

7.24. Vlade trebaju poduzeti odgovarajuće mjere da bi pomogle ženama da izbjegnu abortus, koji ni u kojem slučaju ne treba promovirati kao metod planiranja porodice a u svim slučajevima treba osigurati humani tretman i savjetovanje žena koje su pribjele abortusu.

7.25. Da bi se zadovoljilo značajno povećanje u potražnji za kontracepcijskim sredstvima tokom slijedeće decenije i nakon toga, međunarodna zajednica treba smjestiti da djeluje s ciljem uspostavljanja efikasnog sistema koordinacije i globalnih, regionalnih

i podregionalnih objekata za nabavku kontracepcije i drugih roba koje su od suštinske važnosti za programe reproduktivnog zdravlja zemalja u razvoju i zemalja u tranziciji. Međunarodna zajednica takođe treba razmotriti mjere poput transfera tehnologije zemljama u razvoju da bi im omogućila da proizvedu i distribuiraju visoko-kvalitetna sredstva za kontracepciju i druge robe koje su od suštinske važnosti za usluge reproduktivnog zdravlja da bi se ojačala samostalnost tih zemalja. Na zahtjev zainteresovanih zemalja, Svjetska zdravstvena organizacija treba i dalje pružati savjete u pogledu kvaliteta, sigurnosti i efikasnosti metoda planiranja porodice.

7.26. Pružanje usluga reproduktivnog zdravlja ne treba biti ograničeno na javni sektor već treba uključiti i privatni sektor i nevladine organizacije, u skladu sa potrebama i resursima njihovih zajednica, te uključivati, po potrebi, efikasne strategije povrata troškova i pružanja usluga, uključujući društveni marketing i usluge koje se pružaju u zajednici. Treba uložiti posebne napore na poboljšanju pristupačnosti putem pružanja usluga na terenu.

C. Spolno prenosive bolesti i prevencija virusa koji uništava imunitet (HIV)

Osnova za djelovanje

7.27. Stopa spolno prenosivih bolesti širom svijeta je velika i u porastu. Situaciju je znatno pogoršalo javljanje epidemije HIV-a. Iako se javljanje nekih spolno prenosivih bolesti stabilizovalo u nekim dijelovima svijeta, u mnogim regionima je zabilježen porast.

7.28. Socijalna i ekonomska neravnopravnost s kojom se suočavaju žene čine ih naročito izloženim infekcijama koje se prenose seksualnim putem, uključujući i HIV, na primjer zbog izloženosti visoko rizičnom seksualnom ponašanju njihovih partnera. Kod žena, simptomi infekcija spolno prenosivih bolesti često nisu očigledni kao kod muškaraca što otežava dijagnostiku, a zdravstvene posljedice su često veće, uključujući povećani rizik neplodnosti i vanmaterične trudnoće. Rizik prenošenja bolesti sa zaraženih muškaraca na žene je takođe veći nego sa zaraženih žena na muškarce i mnoge žene su nemoćne da se zaštite.

Cilj

7.29. Cilj je spriječiti, smanjiti stopu javljanja i obezbjediti tretman za spolno prenosive bolesti, uključujući HIV/AIDS, kao i komplikacije izazvane spolno prenosivim bolestima poput neplodnosti, uz posebnu pažnju posvećenu ženama i djevojčicama.

Zadaci

7.30. Programi reproduktivnog zdravlja trebaju povećati napore u prevenciji, otkrivanju i tretmanu spolno prenosivih bolesti i drugih infekcija reproduktivnog trakta, naročito na nivou primarne zdravstvene zaštite. Treba organizovati posebne programe na terenu za one koji nemaju pristupa programima reproduktivnog zdravlja.

7.31. Svi zdravstveni radnici, uključujući i one koji rade na planiranju porodice, trebaju proći specijaliziranu obuku iz prevencije i otkrivanja, te savjetovanje u pogledu spolno prenosivih bolesti, posebno infekcija kod žena i mladih, uključujući HIV/AIDS.

7.32. Informisanje, edukacija i savjetovanje o odgovornom seksualnom ponašanju i efikasnoj prevenciji spolno prenosivih bolesti, uključujući HIV, trebaju postati integralni dio svih usluga reproduktivnog i seksualnog zdravlja.

7.33. Promocija i pouzdana nabavka i distribucija visokokvalitetnih kondoma treba postati integralna komponenta svih usluga reproduktivnog zdravlja. Sve relevantne međunarodne organizacije, naročito svjetska zdravstvena organizacija, trebaju znatno povećati svoju nabavku. Vlade i međunarodna zajednica trebaju obezbjediti sva sredstva da bi reducirali širenje i stopu prenosa infekcije HIV/AIDS.

D. Ljudska seksualnost i odnosi među polovima

Osnova za djelovanje

7.34. Ljudska seksualnost i odnosi među polovima su usko povezani i zajedno utiču na sposobnost muškaraca i žena da postignu i održe seksualno zdravlje i upravljaju svojim reproduktivnim životima. Jednakost među ženama i muškarcima u pitanjima seksualnih odnosa i reprodukcije, uključujući i puno poštivanje fizičkog integriteta ljudskog tijela, zahtijevaju uzajamno poštivanje i spremnost da se prihvati odgovornost za posljedice seksualnog ponašanja. Odgovorno seksualno ponašanje, osjetljivost i jednakost u odnosima među polovima, posebno ako se usađuju tokom formiranja pojedinca, jačaju i promoviraju harmonična partnerstva puna poštovanja između muškaraca i žena.

7.35. Nasilje nad ženama, naročito nasilje i silovanje u kući, je veoma rasprostranjeno, i sve više žena je izloženo riziku AIDS-a i drugih spolno prenosivih bolesti kao rezultat visoko rizičnog seksualnog ponašanja njihovih partnera. U nizu zemalja, štetne prakse čiji je cilj kontrola ženske seksualnosti su dovele do velikih patnji. Među njima se ističe praksa sakaćenja ženskih genitalija, što predstavlja kršenje osnovnih prava i veliki rizik za zdravlje žene tokom cijelog njenog života.

Ciljevi

7.36. Ciljevi su:

(a) Promovirati adekvatan razvoj odgovorne seksualnosti, koja dozvoljava odnose jednakosti i uzajamnog poštovanja među polovima i doprinosi poboljšanju života pojedinca;

(b) Osigurati da muškarci i žene imaju pristupa informacijama, edukaciji i uslugama koje su potrebne da bi se postiglo dobro seksualno zdravlje i korištenje njihovih reproduktivnih prava i odgovornosti.

Zadaci

7.37. Treba dati podršku integralnom seksualnom obrazovanju i uslugama za mlade, uz podršku i usmjeravanje njihovih roditelja i u skladu sa Konvencijom o pravima djeteta, koji naglašavaju odgovornost muškaraca za vlastito seksualno zdravlje i plodnost i koji im pomažu da budu odgovorni. Obrazovni naponi trebaju početi u porodici, u zajednici i školi, u odgovarajućem uzrastu, ali moraju doprijeti i do odraslih, posebno muškaraca, putem neformalnog obrazovanja i niza napora u zajednici.

7.38. U svjetlu hitne potrebe sprečavanja neželjenih trudnoća, rapidnog širenja AIDS-a i ostalih spolno prenosivih bolesti, te u svjetlu rasprostranjenosti seksualnog zlostavljanja i nasilja, Vlade trebaju zasnovati nacionalne politike na boljem razumijevanju potreba za odgovornom ljudskom seksualnošću i realnostima sadašnjeg seksualnog ponašanja.

7.39. Aktivna i otvorena diskusija o potrebi da se zaštite žene, mladi i djeca od zlostavljanja, uključujući seksualno zlostavljanje, eksploataciju, trgovinu ljudima i nasilje, mora biti stimulirana i podržana edukativnim programima na nacionalnom i nivou zajednice. Vlade trebaju uspostaviti neophodne uvjete i procedure da bi ohrabрили žrtve da prijavljuju kršenja svojih prava. Tamo gdje ne postoje treba donijeti zakone koji rješavaju ta pitanja, a po potrebi ih treba učiniti eksplicitnijim, pooštriti njihovu provedbu i obezbjediti odgovarajuće usluge rehabilitacije. Vlade takođe trebaju zabraniti proizvodnju i trgovinu dječjom pornografijom.

7.40. Vlade i zajednice trebaju poduzeti hitne mjere na zaustavljanju prakse sakaćenja ženskih genitalija i zaštititi žene i djevojčice od svih takvih i sličnih nepotrebnih i opasnih praksi. Koraci ka eliminaciji ovih praksi trebaju uključiti snažne programe djelovanja u zajednici i na terenu u koje su uključeni vjerski i seoski vođe, edukaciju i savjetovanje u pogledu utjecaja ove prakse na zdravlje žena i djevojčica, te odgovarajući tretman i rehabilitaciju za žene i djevojčice koje su osakaćene. Usluge trebaju uključiti savjetovanje za žene i muškarce da bi se obeshrabrila ova praksa.

E. Adolescenti

Osnova za djelovanje

7.41. Postojeće ustanove koje se bave zaštitom reproduktivnog zdravlja su do danas uglavnom ignorisale potrebe reproduktivnog zdravlja adolescenata kao grupe. Odgovor

društva na potrebe za reproduktivnim zdravljem adolescenata treba biti zasnovan na informacijama koje im pomažu da dostignu nivo zrelosti potreban da bi shvatili svoju seksualnost i zaštitili se od neželjenih trudnoća, spolno prenosivih bolesti i povezanog rizika neplodnosti. Ovo treba kombinovati sa edukacijom mladih muškaraca da poštuju samoodređenje žena i da dijele sa ženama odgovornost u stvarima seksualnosti i reprodukcije. Ovaj napor je od izuzetne važnosti za zdravlje mladih žena i njihove djece, za samoodređenje žena i, u mnogim zemljama, za napore na usporavanju porasta broja stanovnika. Majčinstvo u ranoj mladosti sa sobom nosi rizik smrti majke koji je daleko iznad prosjeka, dok djeca veoma mladih majki imaju veći rizik od bolesti i smrti. Rano rađanje i dalje predstavlja prepreku za poboljšanje obrazovnog, ekonomskog i socijalnog statusa žena u svim dijelovima svijeta. Sve u svemu za mlade žene, rani brak i rano majčinstvo mogu značajno ograničiti obrazovne i mogućnosti zapošljavanja, i mogu imati dugoročni negativni utjecaj na kvalitet života njih i njihove djece.

7.42. Slabe obrazovne i ekonomske mogućnosti i seksualna eksploatacija predstavljaju važne faktore koji doprinose visokoj stopi rađanja kod adolescenata. Kako u razvijenim tako i u zemljama u razvoju, adolescenti koji imaju malo izbora u životu nemaju poticaja da izbjegnu trudnoću i rađanje djece.

7.43. U mnogim društvima adolescenti se suočavaju sa pritiscima da postanu seksualno aktivni. Mlade žene, a posebno adolescenti s niskim prihodima, su posebno ugroženi. Seksualno aktivni adolescenti oba pola su sve više izloženi visokom riziku dobijanja i prenošenja spolno prenosivih bolesti, uključujući HIV/AIDS, i oni su obično slabo informisani o tome kako da se zaštite. Programi za adolescente su se pokazali najefikasnijima kada osiguravaju puno uključenje adolescenata u identificiranje njihovih seksualnih i potreba reproduktivnog zdravlja i u dizajniranju programa koji odgovaraju tim potrebama.

Ciljevi

7.44. Ciljevi su:

(a) Riješiti pitanja seksualnog i reproduktivnog zdravlja adolescenata, uključujući neželjene trudnoće, nestručan abortus 20/ i spolno prenosive bolesti, uključujući HIV/AIDS, putem promoviranja odgovornog i zdravog reproduktivnog i seksualnog ponašanja, uključujući dobrovoljnu apstinenciju, te pružanje odgovarajućih usluga i savjetovanja koje je prilagođeno starosnoj dobi;

(b) Znatno smanjiti broj trudnoća kod adolescenata.

Zadaci

7.45. Priznajući prava, dužnosti i odgovornosti roditelja i ostalih osoba koje su pravno odgovorne za dolescente da pruže, na način koji je konsistentan sa rastućim kapacitetom adolescenta, odgovarajuće usmjeravanje i savjete o seksualnim i reproduktivnim pitanjima, zemlje moraju osigurati da programi i stavovi zdravstvenih radnika ne

ograničavaju pristup adolescenata odgovarajućim uslugama i informacijama koje su im potrebne, uključujući i informacije o spolno prenosivim bolestima i seksualnom zlostavljanju. Radeći na tome, te da bi, između ostalog, rješavali problem seksualnog zlostavljanja, ove usluge moraju štiti prava adolescenata na privatnost, tajnost, poštovanje i informisani pristanak, uz poštovanje kulturnih vrijednosti i vjerskih uvjerenja. U ovom kontekstu, zemlje trebaju po potrebi otkloniti pravne, regulacijske i društvene barijere za informacije o reproduktivnom zdravlju i brizi za adolescente.

7.46. Zemlje, uz podršku međunarodne zajednice, trebaju štiti i promovirati prava adolescenata na edukaciju o reproduktivnom zdravlju, informacijama i njezi, i znatno smanjiti broj trudnoća kod adolescenata.

7.47. Od vlada se očekuje da u sradnji sa nevladinim organizacijama zadovolje potrebe adolescenata i da uspostave odgovarajuće programe zadovoljenja tih potreba. Takvi programi treba da uključe mehanizme podrške za edukaciju i savjetovanje adolescenata u oblastima odnosa među polovima i jednakosti, nasilja nad adolescentima, odgovornog seksualnog ponašanja, odgovornih praksi planiranja porodice, porodičnog života, reproduktivnog zdravlja, spolno prenosivih bolesti, infekcije HIV-om i prevencije AIDS-a. Treba obezbjediti programe za prevenciju i tretman seksualnog zlostavljanja i incesta i drugih usluga reproduktivnog zdravlja. Takvi programi trebaju pružati informacije adolescentima i uložiti svjestan napor na jačanju pozitivnih socijalnih i kulturnih vrijednosti. Seksualno aktivnim adolescentima će trebati posebne informacije o planiranju porodice, savjetovanje i usluge, a oni koji ostanu u drugom stanju će trebati posebnu podršku svojih porodica i zajednice tokom trudnoće i njege novorođenčeta. Adolescenti moraju biti potpuno uključeni u planiranje, implementaciju i ocjenjivanje takvih informacija i usluga uz propisno poštivanje roditeljskog usmjeravanja i odgovornosti.

7.48. Programi trebaju uključiti i obučiti sve one koji su u poziciji da pruže vodstvo adolescentima u pogledu odgovornog seksualnog i reproduktivnog ponašanja, posebno roditelje i porodice, kao i zajednice, vjerske institucije, škole, masovne medije i grupe vršnjaka. Vlade i nevladine organizacije trebaju promovirati programe usmjerene ka obrazovanju roditelja, s ciljem poboljšanja interakcije između roditelja i djece da bi se roditeljima omogućilo da bolje ispunjavaju svoje obrazovne dužnosti da bi pružili podršku procesu sazrijevanja svoje djece, naročito u oblastima seksualnog ponašanja i reproduktivnog zdravlja.

POGLAVLJE VIII*

ZDRAVLJE, BOLEST I SMRTNOST

A. Primarna zdravstvena zaštita i sektor zdravstva

* Sveta stolica je izrazila opću rezervu u pogledu ovog poglavlja. Rezervu treba tumačiti u svjetlu izjave koju je predstavnik Svete stolice dao na 14. plenarnom zasjedanju 13. septembra 1994. godine.

Osnova za djelovanje

8.1. Jedno od glavnih postignuća u XX stoljeću je nezapamćeno produženje ljudskog životnog vijeka. U prethodnih pola stoljeća, očekivana dužina života u trenutku rođenja se povećala za oko 20 godina, a rizik umiranja u prvoj godini života se umanjio za gotovo dvije trećine. Ipak, ovi rezultati ne dostižu poboljšanja koja su očekivana u Planu akcije za svjetsku populaciju i Deklaraciji iz Alma Ate, koji su usvojeni na Međunarodnoj konferenciji o primarnoj zdravstvenoj zaštiti 1978. godine. Još uvijek postoje čitave nacionalne populacije i znatne grupe unutar mnogih zemalja koje imaju visoke stope bolesti i smrtnosti. Razlike koje su vezane za socioekonomski status ili etničku pripadnost su često značajne. U mnogim zemljama čije su ekonomije u tranziciji, stopa smrtnosti je znatno porasla kao rezultat smrtnih slučajeva izazvanih nesrećama i nasiljem.

8.2. Povećanje očekivanog životnog vijeka zabilježeno u mnogim regionima svijeta predstavlja odraz značajnog poboljšanja javnog zdravstva i pristupa uslugama primarne zdravstvene zaštite. Značajna postignuća uključuju vakcinaciju oko 80% djece širom svijeta i raširenu upotrebu jeftinih tretmana poput oralne rehidracije, da bi se osiguralo preživljavanje većeg broja djece. Ipak, ova postignuća nisu realizirana u svim zemljama i bolesti koje se mogu spriječiti ili izliječiti i dalje predstavljaju vodeće ubojice male djece. Štaviše, veliki dijelovi populacija i dalje nemaju pristupa čistoj pitkoj vodi i kanalizaciji, prisiljeni su da žive u uvjetima prenatrpanosti i nedostaje im adekvatna ishrana. Veliki broj ljudi je i dalje izložen značajnom riziku infekcija, parazita i bolesti koje se prenose vodom, poput tuberkuloze, malarije i šistosomijaze. Pored toga, zdravstveni efekti okolinske degradacije i izloženosti opasnim supstancama na radnom mjestu postaju sve veći izvor zabrinutosti u mnogim zemljama. Slično tome, rastuća potrošnja duhana, alkohola i droge će doprinjeti značajnom porastu skupih kroničnih bolesti među osobama koje su radno sposobne i starijima. Utjecaj smanjenja troškova za zdravstvo i druge socijalne usluge do kojih je došlo u mnogim zemljama kao rezultat reorganizacije javnog sektora, loše raspodjele raspoloživih zdravstvenih resursa, strukturalnog prilagođavanja i tranzicije na tržišnu privredu je spriječio značajne promjene u stilu života, ostvarivanju prihoda i potrošnji, a takođe predstavlja faktor porasta bolesti i smrtnosti. Iako su ekonomske reforme od suštinske važnosti za stalni ekonomski rast, od jednake je važnosti da dizajn i implementacija programa strukturalnog prilagođavanja inikorporiraju socijalnu dimenziju.

Ciljevi

8.3. Ciljevi su:

(a) Povećati pristupačnost, raspoloživost, prihvatljivost i povljivost cijene zdravstvenih usluga i objekata svim ljudima, u skladu sa nacionalnim obavezama obezbjeđivanja pristupa osnovnoj zdravstvenoj zaštiti za sve;

(b) Povećati zdrav životni vijek i poboljšati kvalitet života svih ljudi, te reducirati disparitet kod očekivanog životnog vijeka između i unutar zemalja.

Zadaci

8.4. Sve zemlje trebaju pristup osnovnoj zdravstvenoj zaštiti i promociju zdravstva učiniti centralnih strategijama za smanjenje smrtnosti i bolesti. Treba dodijeliti dovoljne resurse da bi primarna zdravstvena zaštita stigla do svih stanovnika. Vlade trebaju jačati informacije o zdravstvu i ishrani, obrazovne i aktivnosti komunikacije da bi se ljudima omogućilo da povećaju kontrolu nad svojim zdravljem i poboljšaju ga. Vlade trebaju pružiti neophodne objekte za podršku da bi zadovoljili potražnju.

8.5. U skladu sa Deklaracijom iz Alma Ate, sve zemlje bi trebale reducirati smrtnost i bolest i tražiti načina da primarnu zdravstvenu zaštitu, uključujući i reproduktivnu zdravstvenu zaštitu učine univerzalno pristupačnim do kraja tekuće decenije. Zemlje trebaju sebi postaviti za cilj da do 2005. godine postignu da očekivani životni vijek prilikom rođenja bude preko 70 godina a do 2015. godine da očekivani životni vijek bude preko 75 godina. Zemlje sa najvećom stopom smrtnosti trebaju za cilj imati da do 2005. godine postignu da očekivani životni vijek prilikom rođenja bude preko 65 godina, a do 2015. godine preko 70 godina. Napori da se svima osigura duži i zdraviji život trebaju naglašavati reduciranje razlika u pojavi smrtnosti i bolesti između muškaraca i žena kao i između geografskih regiona, društvenih klasa i domorodačkih i etničkih grupa.

8.6. Ulogu žena kao primarnih čuvara porodičnog zdravlja treba prepoznati i podržati. Treba obezbjediti pristup osnovnoj zdravstvenoj njezi, širem zdravstvenom obrazovanju, pristupačnost jednostavnih lijekova koji nisu skupi, kao i novu procjenu usluga primarne zdravstvene zaštite, uključujući usluge reproduktivnog zdravlja da bi se olakšala dobra upotreba vremena koje žene imaju na raspolaganju.

8.7. Vlade trebaju osigurati učešće zajednice u planiranju zdravstvene politike, naročito u pogledu dugoročne brige za starije, osobe sa invaliditetom i osobe zaražene HIV-om i drugim endemičnim bolestima. Takvo učešće treba takođe promovirati u programima preživljavanja djece i zdravlja majki, programima podrške dojenju, programima za rano otkrivanje i tretman raka reproduktivnog sistema, te programima za prevenciju infekcije HIV-om i drugim spolno prenosivim bolestima.

8.8. Sve zemlje trebaju ponovo ispitati nastavne i planove obuke i delegiranje odgovornosti u sistemu pružanja zdravstvene zaštite da bi se reducirao često, nepotrebno i skupo oslanjanje na liječnike i na objekte sekundarne i tercijarne njege, uz održavanje efikasnog sistema upućivanja. Mora se osigurati pristup zdravstvenim uslugama za sve ljude a naročito za najugroženije grupe. Vlade trebaju tražiti načina da učine osnovne zdravstvene usluge finansijski održivijim uz osiguranje jednakosti pristupa, integriranjem zdravstvenih usluga reproduktivnog zdravlja, uključujući zdravlje majke i djeteta i usluge planiranja porodice, te na odgovarajući način koristiti usluge u zajednici, socijalni marketing i šeme povrata troškova s ciljem proširenja i poboljšanja kvaliteta raspoloživih usluga. Uključenost korisnika i zajednice u finansijsko upravljanje zdravstvenih usluga treba promovirati.

8.9. Zemljama u razvoju treba pomoći putem transfera tehnologije u izgradnji njihovih kapaciteta za proizvodnju općih lijekova za domaće tržište i osigurati široku raspoloživost i pristupačnost takvih lijekova. Da bi se zadovoljila znatna potražnja za vakcinama, antibioticima i drugim robama tokom naredne decenije i kasnije, međunarodna zajednica treba tamo gdje je to moguće jačati globalne, regionalne i lokalne mehanizme za proizvodnju, kontrolu kvaliteta i nabavku tih predmeta, u zemljama u razvoju. Međunarodna zajednica treba olakšati regionalnu saradnju u proizvodnji, kontroli kvaliteta i distribuciji vakcina.

8.10. Sve zemlje trebaju dati prioritet mjerama koje poboljšavaju kvalitet života i zdravlja osiguranjem sigurnog i čistog životnog prostora za sve populacijske grupe putem mjera koje za cilj imaju izbjegavanje uvjeta pretrpanosti stana, smanjenje zagađenosti zraka, osiguranje pristupa čistoj vodi i kanalizaciji, poboljšanje upravljanja otpadom i povećanje sigurnosti radnog mjesta. Treba obratiti posebnu pažnju na životne uvjete siromašnih i socijalno zapostavljenih u urbanim i ruralnim sredinama. Utjecaj okolinskih problema na zdravlje, naročito zdravlje ugroženih grupa, vlada treba redovno nadzirati.

8.11. Treba promovirati reformu zdravstvenog sektora i zdravstvene politike, uključujući racionalno korištenje resursa, da bi se postigli zadani ciljevi. Sve vlade trebaju ispitati načine da maksimalno povećaju ekonomičnost zdravstvenih programa da bi postigli veći očekivani životni vijek, smanjili smrtnost i bolest i osigurali pristup osnovnim zdravstvenim uslugama za sve ljude.

B. Preživljavanje i zdravlje djeteta

Osnova za djelovanje

8.12. Svuda je postignut značajan napredak u smanjenju stopa smrtnosti i bolesti novorođenčadi. Poboljšanja u preživljavanju djece su bili glavna komponenta ukupnog povećanja prosječnog očekivanog životnog vijeka u svijetu tokom prethodnog stoljeća, prvo u razvijenim zemljama a posljednjih 50 godina u zemljama u razvoju. Broj smrtnih slučajeva novorođenčadi (odnosno djece starosti ispod jedne godine) na 1000 žive rođene djece je u svijetu opala sa 92 u periodu 1970-1975. godine na oko 62 u periodu 1990-1995. godine. U razvijenim regionima, ta je stopa pala sa 22 na 12 smrti novorođenčadi na 1000 rođenja, a u zemljama u razvoju sa 105 na 69 smrtnih slučajeva novorođenčadi na 1000 rođenja. Poboljšanje se sporije ostvarivalo u podsaharskoj Africi i u nekim azijskim zemljama gdje je tokom 1990-1995. godine više od jednog od desetoro žive rođene djece umiralo prije svog prvog rođendana. Smrtnost djece ispod 5 godina starosti pokazuje značajne varijacije između i unutar regiona i zemalja. Domorodački narodi općenito imaju veće stope smrtnosti djece i novorođenčadi nego što je to slučaj na nacionalnom nivou. Siromaštvo, neuhranjenost, opadanje dojenja, i neadekvatnost i nedostatak kanalizacije kao i zdravstvenih objekata su faktori koji utiču na visoke stope smrtnosti novorođenčadi i djece. U nekim zemljama takođe, ratovi i unutrašnji nemiri su takođe imali velike negativne posljedice na preživljavanje djece. Neželjena djeca, zanemarivanje djece i zlostavljanje su takođe faktori koji doprinose porastu smrtnosti

djece. Pored toga, infekcija HIV-om se može prenijeti sa majke na dijete prije ili tokom poroda, a mala djeca čije majke umru su i sama izložena veoma velikom riziku umiranja u ranom djetinjstvu.

8.13. Svjetski samit o djeci koji je održan 1990. godine je usvojio niz ciljeva za djecu i razvoj do 2000. godine, uključujući i smanjenje stopa smrtnosti novorođenčadi i djece ispod 5 godina starosti za jednu trećinu, odnosno na 50 i 70 smrtnih slučajeva na 1000 žive rođene djece. Ovi ciljevi se baziraju na postignućima programa za preživljavanje djece tokom 1980-tih godina, koji su pokazali da su na raspolaganju efikasne niskobudžetne tehnologije već i da ih je moguće efikasno isporučiti širem stanovništvu. Međutim, smanjenje smrtnosti i bolesti postignuto putem izvanrednih mjera 1980-tih godina nije zagarantovano ako se sistemi zdravstvene zaštite za široke mase uspostavljeni tokom 1980-tih ne institucionaliziraju i ne učine održivim.

8.14. Preživljavanje djece je usko povezano sa vremenom rođenja, razmaku između djece i broju rođenja, te sa reproduktivnim zdravljem majke. Rane, kasne, brojne i trudnoće koje idu jedna za drugom predstavljaju glavne uticaje koji doprinose visokoj smrtnosti djece i novorođenčadi i stopama bolesti, naročito tamo gdje ima malo zdravstvenih obkrekata. Tamo gdje je i dalje visoka stopa smrtnosti, parovi često imaju više djece nego što bi inače imali da bi osigurali da željeni broj djece preživi.

Ciljevi

8.15. Ciljevi su:

(a) Promovirati zdravlje i preživljavanje djece i reducirati disparitet između i unutar razvijenih i zemalja u razvoju što je prije moguće, sa naročitom pažnjom prema eliminiranju pojave velike smrtnosti koja se može spriječiti među ženskom novorođenčadi i djevojčicama;

(b) Poboljšati zdravlje i status ishrane novorođenčadi i djece;

(c) Promovirati dojenje kao strategiju preživljavanja djece.

Zadaci

8.16. Tokom narednih 20 godina, putem međunarodne saradnje i nacionalnih programa, jaz između prosječnih stopa smrtnosti djece i novorođenčadi u razvijenim i regionima u razvoju širom svijeta bi se trebao znatno smanjiti, a dispariteti unutar zemalja koji postoje između geografskih regija, etničkih ili kulturnih grupa, te između socio-ekonomskih grupa, trebaju se eliminirati. Zemlje sa domorodačkim narodima trebaju među domorodačkim narodima postići stope smrtnosti među novorođenčadima i djecom do 5 godina starosti koje su iste kao stope u općoj populaciji. Zemlje trebaju nastojati da smanje stope smrtnosti novorođenčadi i djece do pet godina starosti za jednu trećinu, ili na 50 odnosno 70 smrtnih slučajeva na 1000 žive rođene djece, do 2000. godine, uz odgovarajuću prilagodnu specifičnoj situaciji svake zemlje. Do 2005. godine, zemlje sa

srednjim stopama smrtnosti trebaju težiti smanjenju stope smrtnosti novorođenčadi na ispod 50 smrtnih slučajeva na 1000 a stopu smrtnosti djece do pet godina života na ispod 60 smrtnih slučajeva na 1000 rođenja. Do 2015. godine, sve zemlje trebaju težiti smanjenju stope smrtnosti novorođenčadi na ispod 35 na 1000 rođenja i stopu smrtnosti djece do pet godina starosti na ispod 45 na 1000. Zemlje koje prije zadanog roka ostvare ove stope trebaju nastaviti težiti njihovom daljem smanjenju.

8.17. Sve vlade trebaju procijeniti uzroke visoke smrtnosti djece i trebaju, u okviru primarne zdravstvene zaštite, osigurati usluge integriranog reproduktivnog zdravlja i usluga zdravlja djece, uključujući bezbjedno materinstvo, 21/ programe preživljavanja djece i usluge planiranja porodice, svom stanovništvu a naročito najugroženijim i najzapostavljenijim grupama. Takve usluge trebaju uključivati prenatalnu njegu i savjetovanje, uz poseban naglasak na visoko-rizičnim trudnoćama i prevenciji spolno prenosivih bolesti i infekcije HIV-om; adekvatnu pomoć pri porođaju; i neonatalnu njegu, uključujući isključivo dojenje, informacije o optimalnom dojenju i odgovarajućim praksama prestanka dojenja, te obezbjeđenje mikro dodataka prehrani i vakcinu protiv tetanusa, tamo gdje je potrebno. Intervencije da bi se smanjilo javljanje niske težine novorođenog djeteta i drugi problemi ishrane, poput anemije, trebaju uključivati promociju majčine ishrane putem informisanja, obrazovanja i savjetovanja, i promociju dužih razmaka između poroda. Sve zemlje trebaju dati prioritet naporima da se smanje najveće dječije bolesti, naročito infektivne i parazitske bolesti, i smanjenju neuhranjenosti kod djece, posebno djevojčica, putem mjera koje su usmjerene iskorjenjivanju siromaštva i osiguravanju da sva djeca žive u sanitarno dobrim uvjetima, te širenjem informacija o higijeni i ishrani. Takođe je važno da se roditeljima obezbjede informacije i obrazovanje o njezi djece, uključujući upotrebu mentalne i fizičke stimulacije.

8.18. Da bi novorođenčad i djeca primila najbolju ishranu i zaštitu od niza bolesti, treba štititi, promovirati i pružati podršku dojenju. Putem pravne, ekonomske, praktične i emotivne podrške, majkama treba omogućiti da doje svoju djecu, i to isključivo, bez dodataka hrane ili pića, tokom četiri do šest mjeseci, i da nastave dojiti uz odgovarajuću komplementarnu ishranu do starosti od dvije godine pa i duže. Da bi postogle ovaj cilj, vlade trebaju promovirati javne informacije o prednostima dojenja; zdravstveni radnici trebaju proći obuku o upravljanju dojenjem; a zemlje trebaju ispitati načine i sredstva pune implementacije Međunarodnog kodeksa tržišnog plasmana zamjena za majčino mlijeko Svjetske zdravstvene organizacije.

C. Zdravlje žena i sigurno majčinstvo

Osnova za djelovanje

8.19. Komplikacije vezane za trudnoću i rađanje djece su među vodećim uzrocima smrtnosti za žene u reproduktivnim godinama u mnogim dijelovima svijeta koji su u razvoju. Na globalnom nivou, procijenjeno je da oko pola miliona žena umire svake godine od uzroka koji su vezani za trudnoću, 99% njih u zemljama u razvoju. Jaz u smrtnosti majki između razvijenih i zemalja u razvoju je velik: 1988. godine se kretao od

više od 700 na 100.000 žive rođene djece u najnerazvijenijim zemljama do oko 26 na 100.000 porođaja u razvijenim zemljama. Stope od 1000 ili više smrtnih slučajeva majki na 100.000 poroda su zabilježene u nekoliko ruralnih oblasti u Africi, donoseći ženama koje prolaze kroz mnogobrojne trudnoće visoki životni rizik smrti tokom svog reproduktivnog vijeka. Prema podacima Svjetske zdravstvene organizacije, životni rizik umiranja od trudnoće ili uzroka vezanih za porod je 1 u 20 u nekim zemljama u razvoju, u poređenju sa 1 u 10.000 u nekim razvijenim zemljama. Starost u kojoj žene počinju ili prestaju rađati, intervali između poroda, ukupan broj trudnoća u životu i socio-kulturne i ekonomske okolnosti u kojima žene žive, sve utiču na bolest i smrtnost majki. Trenutno oko 90% zemalja svijeta, koje predstavljaju 96% svjetske populacije, imaju politiku dozvoljavanja abortusa pod različitim pravnim uvjetima u svrhu spašavanja života majke. Međutim, značajan broj abortusa koji se izvedu izazove sama žena ili su rizični zbog drugih razloga, što dovodi do velikog udjela u smrtnosti majki ili permanentne povrede. Smrt majke ima ozbiljne posljedice u porodici, uzimajući u obzir ključnu ulogu majke za zdravlje i dobrobit svoje djece. Smrt majke povećava rizik za preživljavanje njene male djece, naročito ako porodica nije u stanju da iznađe zamjenu za ulogu majke. Veća pažnja potrebama reproduktivnog zdravlja ženskih adolescenata i mladih žena može spriječiti veliki dio smrtnih slučajeva i bolesti majki putem sprečavanja neželjenih trudnoća i eventualnih nestručnih abortusa. Sigurno majčinstvo je u mnogim zemljama prihvaćeno kao strategija reduciranja bolesti i smrtnosti majki.

Ciljevi

8.20. Ciljevi su:

- (a) Promovirati zdravlje žena i sigurno majčinstvo; postići rapidno i značajno smanjenje smrtnosti i bolesti majki i smanjiti razlike koje se javljaju između razvijenih i zemalja u razvoju i unutar zemalja. Na osnovu predanosti zdravlju i dobrobiti žena, značajno smanjiti broj smrtnih slučajeva i bolesti koja se javlja zbog nestručnih abortusa; 20/
- (b) Poboljšati zdravlje i status ishrane žena, naročito trudnih i žena koje doje.

Zadaci

8.21. Zemlje trebaju težiti da postignu značajno smanjenje smrtnosti žena do 2015. godine: smanjenje smrtnosti majki za jednu polovinu nivoa iz 1990. godine do godine 2000. i dodatno smanjenje za jednu polovinu do 2015. godine. Realizacija ovih ciljeva će imati različite implikacije za zemlje sa različitim nivoima smrtnosti majki iz 1990. godine. Zemlje sa srednjim nivoima smrtnosti trebaju težiti da do 2005. godine postignu smanjenje stope smrtnosti majki na ispod 100 na 100.000 poroda, a do godine 2015. na ispod 60 na 100.000 poroda. Zemlje sa najvećim nivoima smrtnosti trebaju težiti da do 2005. godine stopu smrtnosti majki smanje na ispod 75 na 100.000 poroda. Međutim, sve zemlje trebaju smanjiti smrtnost i bolest majki na nivo na kojem oni više ne tvore problem za javno zdravstvo. Treba smanjiti disparitet u smrtnosti majki između zemalja i geografskih regiona, socio-ekonomskih i etničkih grupa.

8.22. Sve zemlje, uz podršku svih dijelova međunarodne zajednice, moraju proširiti pružanje zdravstvenih usluga majkama u kontekstu primarne zdravstvene zaštite. Ove usluge, zasnovane na konceptu informisanog izbora, trebaju uključivati obrazovanje o bezbjednom majčinstvu, prenatalnoj njezi koja je fokusirana i djelotvorna, programima ishrane majki, adekvatnu pomoć pri porodu koja izbjegava pretjerano korištenje carskog reza i obezbjeđuje hitnu akušersku pomoć; usluge upućivanja za trudnoću, porod i komplikacije kod abortusa; postnatalnu njegu i planiranje porodice. Sve porode trebaju izvoditi stručne osobe, ako je moguće medicinske sestre i babice, ili barem obrazovani asistenti za porođaj. Treba identificirati uzroke smrtnosti i bolesti majki i obratiti pažnju na razvoj strategija za njihovo prevazilaženje i za adekvatne mehanizme procjene i nadzora da bi se procijenio napredak na smanjenju smrtnosti i bolesti majki i na jačanju djelotvornosti tekućih programa. Treba razviti programe i edukaciju da bi se angažirala podrška muškaraca za zdravlje majki i bezbjedno majčinstvo.

8.23. Sve zemlje, naročito zemlje u razvoju, uz podršku međunarodne zajednice, trebaju za cilj imati daljnje smanjenje smrtnosti majki putem mjera prevencije, otkrivanja i upravljanja visokorizičnim trudnoćama i porodima, naročito kod adolescenata i žena koje kasno rađaju.

8.24. Sve zemlje trebaju dizajnirati i implementirati posebne programe da bi riješili prehrambene potrebe žena reproduktivne starosti, naročito onih koje su trudne ili doje, i trebaju obratiti posebnu pažnju na prevenciju i upravljanje prehrambenom anemijom i poremećaja nedostatka joda. Treba dati prioritet poboljšanju prehrambenog i zdravstvenog statusa mladih žena putem edukacije i obuke kao dio majčinskog zdravlja i programa sigurnog majčinstva. Adolescentima oba pola treba obezbjeđiti informacije, edukaciju i savjetovanje da bi im se pomoglo u odgađanju ranog zasnivanja porodice, preranih seksualnih aktivnosti i prve trudnoće.

8.25. Ni u kojem slučaju ne treba promovirati abortus kao sredstvo planiranja porodice. Na sve vlade i relevantne međuvladine i nevladine organizacije se apelira da ojačaju svoju predanost osiguranju zdravlja žena, da rješavaju uticaj na zdravlje koji je rezultat nestručnog abortusa 20/ kao glavni problem javnog zdravstva, te da smanje pribjegavanje abortusu putem proširenih i poboljšanih usluga planiranja porodice. Prevencija neželjenih trudnoća mora uvijek imati najviši prioritet i treba uložiti sve napore da se eliminiira potreba za abortusom. Žene koje imaju neželjene trudnoće trebaju imati jednostavan pristup pouzdanim informacijama i savjetovanju koje je ispunjeno suosjećanjem. Sve mjere odnosno promjene u vezi abortusa u zdravstvenom sistemu se mogu utvrđivati jedino na nacionalnom ili lokalnom nivou prema nacionalnom zakonodavnom procesu. U slučajevima kada abortus nije protivzakonit, takav abortus bi trebao biti bezbjedan. U svim slučajevima, žene trebaju imati pristupa kvalitetnim uslugama za upravljanje komplikacijama koje se javljaju zbog abortusa. Spremno treba ponuditi savjetovanje poslije abortusa, edukaciju i usluge planiranja porodice, što takođe pomaže izbjegavanju ponavljanja abortusa.

8.26. Programi reduciranja smrtnosti i bolesti majki trebaju uključivati informacije i usluge reproduktivnog zdravlja, uključujući usluge planiranja porodice. Da bi se

reducirao broj visokorizičnih trudnoća, programi zdravlja majki i sigurnog majčinstva trebaju uključivati savjetovanje i informisanje o planiranju porodice.

8.27. Sve zemlje, kao hitnu stvar, trebaju tražiti načina da dovedu do promjene visokorizičnog seksualnog ponašanja i da definiraju strategije putem kojih će osigurati da muškarci dijele odgovornost za seksualno ili reproduktivno zdravlje, uključujući i planiranje porodice, te za prevenciju i kontrolu spolno prenosivih bolesti, infekcije HIV-om i AIDS-a.

D. Infekcija virusom koji napada ljudski imunitet (HIV) i stečeni sindrom pomanjkanja imuniteta (AIDS)

Osnova za djelovanje

8.28. Svjetska epidemija AIDS-a predstavlja veliki problem kako u razvijenim tako i u zemljama u razvoju. Svjetska zdravstvena organizacija procjenjuje da kumulativni broj slučajeva AIDS-a u svijetu je do 1993. godine narastao na 2,5 miliona ljudi a da je više od 14 miliona ljudi inficirano HIV-om od početka epidemije. Predviđa se da će ovaj broj narasti na 30 do 40 miliona do kraja decenije ukoliko se ne ustanove efikasne strategije prevencije. Sredinom 1993. godine, oko četiri petine svih osoba koje su ikada inficirane HIV-om je živjelo u zemljama u razvoju u kojima se infekcija prenosila uglavnom putem heteroseksualnog odnosa a broj novih slučajeva je najbrže rastao među ženama. Posljedica toga je da sve više djece postaju siročad i sami su izloženi visokom riziku bolesti i smrti. U mnogim zemljama, epidemija se sada širi iz urbanih u ruralne krajeve i utiče na ekonomsku i poljoprivrednu proizvodnju.

Ciljevi

8.29. Ciljevi su:

(a) Spriječiti, reducirati širenje i na najveću moguću mjeru smanjiti utjecaj infekcije eHIV-om; povećati svijest o strašnim posljedicama infekcije HIV-om i AIDS-a kao i srodnim fatalnim bolestima, na pojedinačnom, nacionalnom i nivou zajednice, te o načinima prevencije; riješavati socijalne, ekonomske, spolne i rasne nejednakosti koje povećavaju ugroženost od ove bolesti;

(b) Osigurati da pojedinci inficirani HIV-om imaju adekvatnu medicinsku njegu i nisu izloženi diskriminaciji; obezbjediti savjetovanje i drugu podršku za ljude inficirane HIV-om i olakšati patnje ljudi koji žive sa AIDS-om i članova njihove obitelji, naročito siročadi; osigurati poštivanje prava pojedinaca i povjerljivost osoba inficiranih HIV-om; osigurati da programi seksualnog i reproduktivnog zdravlja uključuju pitanja infekcije HIV-om i AIDS-a;

(c) Intenzivirati istraživanje metoda kontrole HIV/AIDS epidemije i naći efikasan tretman za bolest.

Zadaci

8.30. Vlade trebaju procijeniti demografski i razvojni utjecaj infekcije HIV-om i AIDS-a. Svjetsku epidemiju AIDS-a treba kontrolirati putem multisektorskog pristupa kojij obraća dovoljno pažnje na njegove socioekonomske posljedice, uključujući i veliki teret za zdravstvenu infrastrukturu i prihod domaćinstva, negativni utjecaj na radnu snagu i produktivnost i sve veći broj djece siročadi. Multisektorski nacionalni planovi i strategije bavljenja AIDS-om trebaju biti integrirani u populacijske i razvojne strategije. Socioekonomski faktori koji doprinose širenju infekcije HIV-om se trebaju istražiti, a treba razviti i programe za rješavanje problema s kojima se suočavaju oni koji su ostali siročad zbog epidemije AIDS-om.

8.31. Programi reduciranja širenja infekcije HIV-om trebaju dati visoki prioritet informiranju, edukaciji i komunikacijskim kampanjama dizanja svijesti i naglašavanja izmjene ponašanja. Seksualno informisanje i obrazovanje se treba obezbjediti i onima koji su inficirani i onima koji nisu, a naročito sdolescentima. Zdravstvene ustanove, uključujući i one koje pružaju usluge planiranja porodice trebaju obuku iz savjetovanja o spolno prenosivim bolestima i infekciji HIV-om, uključujući i procjenu i identifikaciju visokorizičnog ponašanja kojem treba obratiti posebnu pažnju i usluge; obuka iz promocije sigurnog i odgovornog seksualnog ponašanja, uključujući i dobrovoljnu apstinenciju, i upotrebe kondoma; obuka u izbjegavanju kontaminirane opreme i krvi; te u izbjegavanju zajedničke upotrebe igala kod narkomana. Vlade trebaju razviti smjernice i usluge savjetovanja u pogledu AIDS-a i spolno prenosivih bolesti u okviru primarnih zdravstvenih usluga. Gdje god je to moguće, programi reproduktivnog zdravlja, uključujući i programe planiranja porodice, trebaju uključivati objekte za dijagnozu i tretman uobičajenih spolno prenosivih bolesti, uključujući i infekcije reproduktivnog trakta, priznajući da mnoge spolno prenosive bolesti povećavaju rizik prenošenja HIV-a. Treba osigurati veze između prevencije infekcije HIV-om i prevencije i tretmana tuberkuloze.

8.32. Vlade trebaju mobilizirati sve segmente društva na kontroli epidemije AIDS-om, uključujući nevladine organizacije, organizacije koje djeluju u zajednici, vjerske vođe, privatni sektor, medije, škole i zdravstvene ustanove. Treba dati prioritet mobilizaciji na nivou porodice i zajednice. Zajednice trebaju razvijati strategije koje odgovaraju lokalnoj percepciji prioriteta koji se daje zdravstvenim pitanjima koja su u vezi širenja HIV-a i spolno prenosivih bolesti.

8.33. Međunarodna zajednica treba mobilizirati ljudske i finansijske resurse koji su potrebni da bi se smanjila stopa širenja infekcije HIV-om. U tu svrhu, sve zemlje trebaju promovirati i podržavati istraživanje niza pristupa prevenciji prenošenja HIV-a i tražiti lijek za tu bolest. Naročito, donatorska zajednica i naučnici trebaju podržati i ojačati postojeće napore da se pronade vakcina i da se razviju metode koje kontroliraju žene, poput vaginalnih mikrobicida, u sprečavanju infekcije HIV-om. Takođe je neophodna povećana podrška za tretman i njegu osoba zaraženih HIV-om i pacijenata sa AIDS-om. Mora se pojačati koordinacija aktivnosti u borbi protiv epidemije AIDS-om. Naročita se

pažnja mora obratiti aktivnostima sistema Ujedinjenih naroda na nacionalnom nivou, gdje mjere poput zajedničkih programa mogu poboljšati koordinaciju i osigurati efikasniju upotrebu ograničenih resursa. Međunarodna zajednica treba takođe mobilizirati svoje napore u nadgledanju i procjeni rezultata različitih napora da se iznađu nove strategije.

8.34. Vlade trebaju razvijati politiku i smjernice za zaštitu prava pojedinaca i eliminirati diskriminaciju osoba inficiranih HIV-om i njihovih porodica. usluge otkrivanja infekcije HIV-om se trebaju jačati, uz obavezno osiguranje povjerljivosti. Treba dizajnirati posebne programe pružanja njege i neophodne emotivne podrške muškarcima i ženama koji su žrtve AIDS-a i savjetovanja njihovih obitelji i najbliže rodbine.

8.35. Odgovorno seksualno ponašanje, uključujući dobrovoljnu seksualnu apstinenciju, u svrhu sprečavanja infekcije HIV-om treba promovirati i uključiti u programe edukacije i informiranja. Kondomi i lijekovi za prevenciju i tretman spolno prenosivih bolesti trebaju biti pristupačni svuda i jeftini, i trebaju biti uključeni u sve liste osnovnih lijekova. Treba preduzeti efikasne korake da bi se vršila dalja kontrola kvaliteta krvnih proizvoda i dekontaminacija opreme.

POGLAVLJE IX

RASPOREĐENOST STANOVNIŠTVA, URBANIZACIJA I UNUTARNJA MIGRACIJA

A. Raspoređenost stanovništva i održivi razvoj

Osnova za djelovanje

9.1. Početkom 1990-tih godina, oko polovine vlada svijeta, većinom iz zemalja u razvoju, je smatralo da je raspoređenost stanovništva na njihovim teritorijama nezadovoljavajuća, i željeli su je promijeniti. Ključno pitanje je bio rapidan rast urbanih sredina, od kojih se očekuje da smjeste više od polovine svjetske populacije do 2005. godine. Posljedica toga je da je pažnja uglavnom poklanjana ruralno-urbanim migracijama, iako su ruralno-ruralna i urbano-urbana migracija zapravo dominantne forme prostorne mobilnosti u mnogim zemljama. Proces urbanizacije predstavlja suštinsku dimenziju ekonomskog i društvenog razvoja, i, kao posljedica toga, kako razvijene tako i zemlje u razvoju prolaze kroz proces prelaska sa dominantno ruralnih na dominantno urbana društva. Za pojedince, migracija često predstavlja racionalan i dinamičan napor traženja novih mogućnosti u životu. Gradovi su centri ekonomskog razvoja, pružajući poticaj za socioekonomske inovacije i promjene. Međutim, migraciju takođe potiču drugi faktori, poput nepravilne raspodjele razvojnih resursa, usvajanja neodgovarajuće tehnologije i nedostatka pristupa raspoloživom zemljištu. Zastrašujuće posljedice urbanizacije vidljive u mnogim zemljama su povezane sa njenim brzim širenjem, na koje vlade nisu bile u stanju odgovoriti sa svojim postojećim kapacitetima i

praksama za upravljanje. Čak i u zemljama u razvoju, međutim, već postoje znakovi promjene u sistemu geografske raspodjele stanovništva tako da trend koncentriranja u nekoliko velikih gradova ustupa pred proširenom distribucijom u srednjim urbanim centrima. Ovaj trend se očitava i u nekim razvijenim zemljama, gdje ljudi radije žive u manjim mjestima. Djelotvorne politike raspoređivanja stanovništva su one koje, iako poštuju pravo pojedinca da živi i radi u sredini po svom izboru, uzima u obzir efekte razvojnih strategija na distribuciju stanovništva. Urbanizacija ima duboke posljedice na ostvarivanje prihoda, način života i vrijednosti pojedinaca, U isto vrijeme, migracija ima ekonomske, socijalne i okolinske implikacije - kako pozitivne tako i negativne - za mjesta iz kojih ljudi dolaze i u koja idu.

Ciljevi

9.2. Ciljevi su:

(a) Njegovati balansiraniju prostornu raspoređenost populacije promoviranjem na integriran način pravičnog i ekološki održivog razvoja najvećih oblasti iz kojih potiču ili koje primaju migracije, sa posebnim naglaskom na promociji ekonomske, društvene i spolne jednakosti zasnovane na poštivanju ljudskih prava, posebno prava na razvoj;

(b) Smanjiti uticaj različitih faktora koji navode na migraciju.

Zadaci

9.3. Vlade koje formuliraju politike distribucije stanovništva trebaju osigurati da ciljevi tih politika budu konsistentni sa drugim razvojnim ciljevima, politikama i osnovnim ljudskim pravima. Vlade, uz pomoć zainteresiranih lokalnih, regionalnih i međuvladinih agencija trebaju na redovnoj osnovi procjenjivati kako posljedice njihovih ekonomskih i okolinskih politika, sektorski prioriteta, investicije u infrastrukturu i balansiranje resursa između regionalnim, centralnim, pokrajinskim i lokalnim vlastima utječu na raspoređenost stanovništva i unutarnju migraciju, kako stalnu tako i privremenu.

9.4. Da bi se postigao izbalansiran prostorni raspored proizvodnje, zaposlenja i stanovništva, zemlje trebaju usvojiti održive regionalne razvojne strategije i strategije za stimuliranje urbane konsolidacije, rast malih i srednjih urbanih centara i održiv razvoj ruralnih oblasti, uključujući i usvajanje projekata za koje je potrebna znatna radna snaga, obuke mladih za ne-zemljoradničke poslove i efikasan sistem transporta i komunikacije. Da bi stvorile povoljan kontekst za lokalni razvoj, uključujući i pružanje usluga, vlade trebaju razmotriti decentralizaciju svojih administrativnih sistema. To takođe uključuje delegiranje dogovornosti za troškove i pravo prikupljanja prihoda regionalnim, okružnim i lokalnim vlastima. Iako su velika poboljšanja urbane infrastrukture i okolinskih strategija od suštinskog značaja u mnogim zemljama u razvoju da bi se obezbjedila zdrava sredina za stanovnike urbanog područja, slične aktivnosti bi se trebale provoditi i u ruralnim oblastima.

9.5. Da bi se reducirala pristranost prema urbanoj sredini i izolirani razvoj ruralne sredine, vlada treba ispitati mogućnost pružanja poticaja da bi se ohrabrilo preraspoređivanje i preseljenje industrije i preduzeća iz urbanih u ruralne predjele i da bi se stimulisalo otvaranje novih preduzeća, industrijskih pogona i projekata ostvarivanja prihoda u ruralnim oblastima.

9.6. Vlade koje žele da stvore alternative odlivu stanovništva iz ruralnih predjela trebaju ustanoviti preduvjete za razvoj u ruralnim predjelima, aktivno podržavati pristup vlasništvu ili korištenju zemljišta i pristup vodenim resursima, posebno za porodice, uložiti i stimulirati investicije u jačanje ruralne produktivnosti, poboljšati ruralnu infrastrukturu i socijalne usluge i olakšati uspostavljanje kreditnih, proizvodnih i marketinških zadruga i drugih osnovnih organizacija koje ljudima daju veću kontrolu nad resursima i poboljšavaju njihovo ostvarivanje prihoda. Potrebna je posebna pažnja da bi se osiguralo da ove mogućnosti budu na raspolaganju porodicama migranata koje ostaju u oblastima iz kojih potiču.

9.7. Vlade trebaju provoditi razvojne strategije kojima se nude opipljive beneficije investitorima koji ulažu u ruralnim predjelima i ruralnim proizvođačima. Vlade trebaju takođe tražiti načina da reduciraju ograničenja na međunarodnu trgovinu poljoprivrednim proizvodima.

9.8. Vlade trebaju jačati svoje kapacitete da bi odgovorile na pritiske izazvane rapidnom urbanizacijom revidirajući i preorijentirajući agencije i mehanizme za urbano upravljanje kao neophodne i osiguravajući široko učešće svih populacijskih grupa u planiranju i donošenju odluka o lokalnom razvoju. treba obratiti posebnu pažnju upravljanju zemljištem da bi se osigurala ekonomična upotreba zemljišta, zaštitili se osjetljivi eko-sistemi i olakšao pristup siromašnih zemljištu kako u urbanim tako i u ruralnim oblastima.

9.9. Na države se snažno apeluje da prizmajuju da zemlja na kojoj žive domorodački narodi i njihove zajednice treba biti zaštićena od aktivnosti koje su loše za okoliš, ili koje dati domorodački narod smatra društveno ili kulturno neprihvatljivim. Termin "zemlja" uključuje okoliš oblasti koje dati narod tradicionalno nastanjuje.

9.10. Države trebaju povećati informisanje i obuku iz praksi konzervacije i njegovati stvaranje održivih ruralnih mogućnosti zapošljavanja koje nisu vezane za farme da bi se ograničilo dalje širenje ljudskih naselja na oblasti sa osjetljivim eko-sistemima.

9.11. Politike raspoređenosti stanovništva trebaju biti u skladu sa međunarodnim instrumentima, u slučajevima kada su isti primjenjivi, kao što je Ženevska konvencija o zaštiti civilnih osoba u vrijeme rata (1949.), uključujući član 49.

B. Porast broja stanovnika u velikim urbanim aglomeracijama

Osnova za djelovanje

9.12. U mnogim zemljama, urbani sistem karakterizira nadmoćno prisustvo jednog velikog grada ili aglomeracije. Tendencija ka koncentraciji stanovništva, koju potiče koncentracija javnih i privatnih resursa u nekim gradovima, je takođe doprinjela rastućem broju i veličini mega-gradova. Godine 1992. bilo je 13 gradova sa najmanje 10 miliona stanovnika, a njihov broj bi se trebao udvostručiti do 2010. godine, kada će većina mega-gradova biti locirana u zemljama u razvoju. Stalna koncentracija stanovništva u primarnim gradovima, a naročito u mega-gradovima, predstavlja posebne ekonomske, društvene i okolinske izazove za vladu. S druge strane, velike aglomeracije takođe predstavljaju dinamične centre ekonomske i kulturne aktivnosti u mnogim zemljama. Stoga je od suštinske važnosti da se analiziraju i rješavaju specifični problemi velikih gradova, uz punu svijest o pozitivnom doprinosu koji veliki gradovi daju u smislu ekonomskog i društvenog razvoja. Izazovi s kojima se gradovi susreću su često pogoršani slabim upravnim kapacitetima na lokalnom nivou za rješavanje posljedica koncentracije stanovništva, socioekonomskog razvoja, utjecaja na okoliš i njihovih uzajamnih odnosa.

Cilj

9.13. Cilj je ojačati upravljanje urbanim aglomeracijama putem planiranja i upravljanja koje će omogućavati šire učešće i biti svjesno raspoloživih resursa, razmotriti i revidirati politike i mehanizme koji doprinose pretjeranoj koncentraciji stanovništva u velikim gradovima, te poboljšati sigurnost i kvalitet života kako ruralnog tako i urbanog stanovništva sa malim primanjima.

Zadaci

9.14. Vlade trebaju povećati kapacitet i nadležnost gradskih i općinskih vlasti da upravljaju urbanim razvojem, da čuvaju okoliš, da odgovaraju na potrebe svih građana, uključujući i nelegalne stanare u urbanim područjima, u pogledu osobne sigurnosti, osnovne infrastrukture i usluga, da eliminiraju zdravstvene i socijalne probleme, uključujući probleme s drogom i kriminalom, i probleme koji rezultiraju iz prenatrpanosti i nesreća, i da ljudima obezbjede alternative življenju u oblastima koja su sklona prirodnim i katastrofama izazvanim ljudskim faktorom.

9.15. Da bi se poboljšalo stanje siromašnih u urbanim područjima, od kojih mnogi rade u sektoru neformalne ekonomije, od vlada se očekuje da promoviraju integraciju migranata iz ruralnih predjela u urbane predjele, i da razvijaju i poboljšaju njihovu sposobnost ostvarivanja zarade olakšavanjem njihovog pristupa zaposlenju, kreditima, proizvodnji, marketinškim mogućnostima, osnovnom obrazovanju, zdravstvenim uslugama, stručnom obrazovanju i prevozu, uz posebnu pažnju za žene radnike i žene koje su glave domaćinstva. Treba ustanoviti centre za djecu i programe posebne zaštite i rehabilitacije za djecu koja žive na ulici.

9.16. Da bi se na izbalansiran način finansirala potrebna infrastruktura i usluge, uzimajući u obzir interese siromašnih slojeva društva, lokalne i nacionalne vladine

agencije trebaju razmotriti uvođenje pravičnih šema povrata troškova i povećanja prihoda putem odgovarajućih mjera.

9.17. Vlade trebaju jačati kapacitet za upravljanje zemljom, uključujući i urbano planiranje, na svim nivoima da bi uzeli u obzir demografske trendove i stimulirali potražnju za inovativnim pristupima da bi se riješili izazovi s kojima se suočavaju gradovi, uz posebnu pažnju pritiscima i potrebama koje su rezultat rasta njihovih populacija.

9.18. Vlade trebaju promovirati razvoj i implementaciju strategija efikasnog okolinskog upravljanja za urbane aglomeracije, uz posebnu pažnju vodi, otpadu i upravljanju zrakom, kao i ekološki zdravim sistemima snabdjevanja energijom i transporta.

C. Interno raseljene osobe

Osnova za djelovanje

9.19. Tokom prethodne decenije rasla je svijest o situaciji osoba koje su prisiljene da napuste svoja mjesta uobičajenog stanovanja zbog niza razloga. Obzirom da nema jedinstvene definicije interno raseljene osobe, procjene o njihovom broju variraju kao i uzroci njihove migracije. Međutim, općenito je prihvaćeno da se ovi uzroci kreću od okolinske degradacije do prirodnih katastrofa i unutrašnjih sukoba koji uništavaju ljudska naselja i prisiljavaju ljude da bježe iz jedne oblasti u zemlji u drugu. Domorodački narodi su posebno izloženi raseljavanju. Uzimajući u obzir prisilnu prirodu njihovog kretanja, interno raseljene osobe se često nalaze u posebno osjetljivoj situaciji, naročito žene, koje mogu biti izložene silovanju i seksualnom napadu u situacijama oružanog sukoba. Interno raseljavanje često prethodi odlivu izbjeglica i eksterno raseljenih osoba. Izbjeglice povratnici mogu također biti interno raseljeni.

Ciljevi

9.20. Ciljevi su:

(a) Ponuditi adekvatnu zaštitu i pomoć osobama koje su raseljene unutar svoje zemlje, naročito ženama, djeci i odraslima, koji su najugroženiji, i naći rješenje za osnovne uzroke njihovog raseljavanja u svjetlu sprečavanja i, po potrebi, olakšavanja povratka ili preseljenja;

(b) Okončati sve oblike prisilne migracije, uključujući "etničko čišćenje".

Zadaci

9.21. Zemlje trebaju rješavati uzroke internog raseljavanja, uključujući propadanje okoliša, prirodne katastrofe, oružani sukob i prisilno preseljenje i ustanoviti neophodne mehanizme za zaštitu i pomoć raseljenim osobama, uključujući, tamo gdje je to moguće,

nadoknadu štete, naročito onima koji nisu u stanju da se vrate u uobičajeno mjesto stanovanja u kratkom roku. Treba razviti adekvatne kapacitete za pripremljenost u slučaju nesreće. Ujedinjeni narodi, putem dijaloga sa vladama i svim međuvladinim i nevladinim organizacijama, nastavljaju sa razmatranjem potreba za zaštitom i pomoći interno raseljenim osobama, osnovnim uzrocima internog raseljenja, prevencije i dugoročnih rješenja, uzimajući u obzir konkretne situacije.

9.22. Treba poduzeti mjere da bi se osiguralo da interno raseljene osobe dobiju osnovno obrazovanje, mogućnost zaposlenja, stručnu obuku i osnovne zdravstvene usluge, uključujući usluge reproduktivnog zdravlja i planiranja porodice.

9.23. Da bi se preokrenuo trend propadanja okoliša i smanjio sukob u pogledu pristupa pašnjacima, treba provesti modernizaciju pastoralnog ekonomskog sistema, uz pružanje pomoći prema potrebi putem bilateralnih i multilateralnih aranžmana.

9.24. Na vlade, međunarodne organizacije i nevladine organizacije se apeluje da jačaju razvojnu pomoć interno raseljenim osobama da bi se one mogle vratiti u mjesta iz kojih su potekli.

9.25. Treba poduzeti mjere, na nacionalnom nivou uz međunarodnu saradnju, prema potrebi, u skladu sa Poveljom Ujedinjenih naroda, da bi se našla trajna rješenja za pitanja u vezi interno raseljenih osoba, uključujući i njihovo pravo na dobrovoljan i siguran povratak u svoje prvobitne domove.

POGLAVLJE X

MEĐUNARODNE MIGRACIJE

A. Međunarodne migracije i razvoj

Osnova za djelovanje

10.1. Međunarodni ekonomski, politički i kulturni uzajamni odnosi igraju važnu ulogu u protoku ljudi između zemalja, bez obzira da li su u razvoju, razvijene ili su im privrede u tranziciji. U svojim različitim pojavnim oblicima, međunarodna migracija je povezana sa takvim uzajamnim odnosima i utiče na, a i pod uticajem je, razvojnog procesa. Međunarodni ekonomski debalansi, siromaštvo i propadanje okoliša, u kombinaciji sa odsustvom mira i sigurnosti, kršenje ljudskih prava i različiti stupnjevi razvoja sudskih i demokratskih institucija, predstavljaju faktore koji utiču na međunarodnu migraciju. Iako se najveći dio tokova međunarodne migracije odnosi na migraciju između susjednih zemalja, migracija između različitih regiona, naročito u smjeru razvijenih zemalja, sve više raste. Procjenjuje se da je broj međunarodnih migranata u svijetu, uključujući izbjeglice, prelazi sifru od 125 miliona, od čega je polovina u zemljama u razvoju. proteklih godina, zemlje koje primaju najviše migranata u razvijenom svijetu su registrirale neto prijem migranata od oko 1,4 miliona godišnje, od kojih dvije trećine

dolaze iz zemalja u razvoju. Uredna međunarodna migracija može imati pozitivan utjecaj na zajednice porijekla kao i na zajednice u koje se dolazi, jer prve snabdjeva novcem a druge sa neophodnim ljudskim resursima. Međunarodna migracija takođe ima potencijal olakšavanja prenosa vještina i doprinosi kulturnom obogaćivanju. Međutim, međunarodna migracija uključuje gubitak ljudskih resursa za mnoge zemlje porijekla i može dovesti do političkih, ekonomskih i socijalnih tenzija u zemljama u koje se dolazi. Da bi bile efikasne, međunarodne politike migracije trebaju uzeti u obzir ekonomska ograničenja zemlje koja prima migrante, utjecaj migracije na društvo zemlje domaćina i njen efekat na zemlje porijekla. Dugoročna uspješnost međunarodne migracije ovisi od toga da opcija ostanka u svojoj zemlji postane održiva za sve ljude. Neophodno sredstvo za postizanje tog cilja jeste održiv ekonomski rast sa jednakošću i razvojnim strategijama koje su u skladu sa ovim ciljem. Pored toga, može se efikasnije iskoristiti potencijalni doprinos koji državljani koji žive u inostranstvu mogu dati ekonomskom razvoju svojih zemalja porijekla.

Ciljevi

10.2. Ciljevi su:

- (a) Rješavati uzroke migracija, naročito one koji su vezani za siromaštvo;
- (b) Stimulirati više saradnje i dijaloga između zemalja porijekla i zemalja domaćina da bi se maksimalno iskoristile prednosti migracije za uključene strane i povećala vjerovatnoća da će migracija imati pozitivne posljedice za razvoj kako zemalja iz kojih migranti dolaze tako i zemalja domaćina.
- (c) Olakšati proces reintegracije za migrante povratnike.

Zadaci

10.3. Vlade zemalja porijekla i zemalja domaćina trebaju tražiti načina da opciju ostanka u svojoj zemlji učine održivom za sve ljude. U tom smislu, treba pojačati napore da se postigne održiv ekonomski i socijalni razvoj, uz osiguranje boljeg ekonomskog balansa između razvijenih i zemalja u razvoju i zemalja u tranziciji. Takođe je neophodno da se povećaju naponi da se smire međunarodni i unutarnji sukobi prije eskalacije; da se osigura poštivanje prava osoba koje pripadaju etničkim, vjerskim ili jezičkim manjinama, kao i domorodačkim narodima; da se poštuje vladavina zakona, promovira dobro vršenje vlasti, jača demokratija i promoviraju ljudska prava. Nadalje, treba obezbjediti veću podršku za postizanje sigurnosti hrane na nacionalnom nivou i u domaćinstvu, za programe obrazovanja, ishrane, zdravlja i programa vezanih za pitanja populacije, te osigurati veću zaštitu okoliša. Takvi naponi mogu zahtijevati nacionalnu i međunarodnu finansijsku pomoć, ponovnu procjenu komercijalnih i tarifskih odnosa, povećan pristup svjetskim tržištima i veće napore od strane zemalja u razvoju i zemalja u tranziciji da stvore domaći okvir za održiv ekonomski razvoj uz naglasak na otvaranju radnih mjesta. Ekonomska situacija u tim zemljama će se vjerovatno poboljšavati samo postepeno i stoga će odliv migranata iz tih zemalja opadati tek u dužem roku; u međuvremenu, akutni

problemi će podstaći nastavak migracija u kratkom i srednjem roku, i stoga se snažno apelira na vlade da ustanove transparentne međunarodne migracijske politike i programe da bi upravljali tim tokovima.

10.4 Vlade zemalja porijekla koje žele da stimulišu priliv doznaka svojih građana iz inostranstva i njihovu produktivnu upotrebu za razvoj trebaju usvojiti zdrav kurs valute, monetarne i ekonomske politike, olakšati obezbjeđenje bankovnih objekata koji omogućuju siguran i pravovremen transfer novca migranata, i promovirati uvjete neophodne da se poveća domaća ušteđevina i usmjeri se ka produktivnom investiranju.

10.5 Vlade zemalja domaćina se pozivaju da razmotre upotrebu određenih formi privremene migracije, kao što je kratkoročna i migracija vezana za određeni projekat, kao sredstvo poboljšanja vještina državljana zemalja porijekla, posebno zemalja u razvoju i zemalja u tranziciji. U tu svrhu oni trebaju razmotriti, prema potrebi, ulazak u bilateralne i multilateralne sporazume. Treba poduzeti odgovarajuće korake da bi se zaštitila cijena rada i radni uvjeti kako migranata tako i domaćih radnika u odgovarajućim sektorima. Vlade zemalja porijekla bi trebale olakšati povratak migranata i njihovu reintegraciju u zajednice iz kojih su potekli i naći načina da se iskoriste njihove sposobnosti. Vlade zemalja porijekla trebaju razmotriti saradnju sa zemljama domaćinima i angažirati podršku odgovarajućih međunarodnih organizacija u promoviranju povratka na dobrovoljnoj osnovi kvalificiranih migranata koji mogu igrati ključnu ulogu u prenosu znanja, vještina i tehnologije. Zemljama domaćinima se savjetuje da olakšaju povratnu migraciju usvajanjem fleksibilnih politika, kao što je mogućnost prenosa penzija i drugih beneficija iz radnog odnosa.

10.6 Vlade u zemljama koje su pod uticajem međunarodne migracije su pozvane da saraduju, s ciljem integriranja tog pitanja u svoje političke i ekonomske ciljeve i uključivanja u tehničku saradnju s ciljem pomoći zemljama u razvoju i zemljama u tranziciji u rješavanju uticaja međunarodne migracije. Na vlade se snažno apelira da razmjenjuju informacije o svojoj politici u pogledu međunarodne migracije i propisima koji reguliraju prihvata i boravak migranata na njihovoj teritoriji. Države koje to nisu već učinile se pozivaju da razmotre ratificiranje Međunarodne konvencije o zaštiti prava svih radnika migranata i članova njihovih porodica.

10.7 Vlade bi trebale razmotriti zahtjeve za migracijom iz zemalja čije postojanje, prema raspoloživim naučnim dokazima, je pod neposrednom prijetnjom globalnog zagrijavanja i klimatskih promjena.

10.8 U saradnji sa međunarodnim i nevladinim organizacijama i istraživačkim institucijama, vlade trebaju dati podršku prikupljanju podataka o tokovima i broju međunarodnih migranata, i o faktorima koji izazivaju migraciju, kao i praćenje međunarodne migracije. Identifikacija strategija koje trebaju osigurati da migracija doprinosi razvoju i međunarodnim odnosima bi trebala takođe dobiti podršku. Treba ojačati ulogu međunarodnih organizacija sa mandatom iz oblasti migracije da bi one mogle pružati adekvatnu tehničku podršku zemljama u razvoju, savjetovati ih u pogledu

upravljanja međunarodnih migracijskih tokova i promovirati međuvladinu saradnju putem, između ostalog, bilateralnih i multilateralnih pregovora, prema potrebi.

B. Legalni migranti

Osnova za djelovanje

10.9. Legalni migranti su oni koji zadovoljavaju sve zakonske uvjete da uđu, borave, i, ako je to primjenjivo, imaju zaspolenje u zemlji domaćinu. U nekim zemljama, mnogi legalni migranti su tokom vremena stekli pravo na dugoročni boravak. U takvim slučajevima, integracija legalnih migranata u društvo zemlje domaćina je općenito poželjna i za tu svrhu je važno da im se obezbjeđe ista socijalna, ekonomska i zakonska prava kao i državljanima zemlje, u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom. Spajanje porodica legalnih migranata predstavlja važan faktor međunarodne migracije. Takođe je važno štiti legalne migrante i njihove porodice od rasizma, etnocentrizma i ksenofobije i poštovati njihov fizički integritet, dignitet, vjerska uvjerenja i kulturne vrijednosti. Legalna migracija je općenito korisna za zemlju domaćina jer su migranti općenito u godinama u kojima je čovjek najproduktivniji i imaju vještine koje su neophodne u zemlji domaćinu, a njihov prijem je u skladu sa politikom vlade. Doznake legalnih migranata koje oni dostavljaju u svoje zemlje porijekla često tvore veoma važan izvor strane valute i od suštinske su važnosti za poboljšanje stanja rodbine koja je ostala u zemlji.

Ciljevi

10.10. Ciljevi su:

- (a) Osigurati socijalnu i ekonomsku integraciju legalnih migranata, naročito onih koji su stekli pravo na dugoročni boravak u zemlji domaćinu, i njihov jednak tretman pred zakonom;
- (b) Eliminirati diskriminacijske prakse protiv legalnih migranata, naročito žena, djece i starijih;
- (c) Osigurati zaštitu od rasizma, etnocentrizma i ksenofobije;
- (d) Promovirati dobrobit legalnih migranata i članova njihovih obitelji;
- (e) Osigurati poštivanje kulturnih i vjerskih vrijednosti, vjerovanja i praksi legalnih migranata, u mjeri u kojoj su u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom i univerzalno priznatim ljudskim pravima;
- (f) Uzeti u obzir posebne potrebe i okolnosti privremenih migranata.

Zadaci

10.11. Na vlade zemalja domaćina se snažno apelira da razmotre izjednačavanje tretmana legalnih migranata koji ispunjavaju propisane uvjete o dužini boravka i njihovih porodica koje legalno borave u zemlji domaćinu, sa tretmanom državljanima zemlje domaćina u pogledu osnovnih ljudskih prava, uključujući jednakost mogućnosti i tretman u pogledu vjerskih praksi, radnih uvjeta, socijalnog osiguranja, učešća u sindikatima, pristupa zdravstvenim, obrazovnim, kulturnim i drugim socijalnim uslugama, kao i jednak pristup pravosudnom sistemu i jednak tretman pred zakonom. Na vlade zemalja domaćina se dalje apelira da poduzmu odgovarajuće mjere da bi izbjegle sve oblike diskriminacije migranata, uključujući diskriminacijske prakse u pogledu njihove nacionalnosti i nacionalnosti njihove djece, te da zaštite njihova prava i sigurnost. Žene i djeca koja migriraju kao članovi porodice trebaju biti zaštićena od zloupotrebe i uskraćivanja njihovih ljudskih prava od strane sponzora, a od vlada se traži da im produže boravak ukoliko dođe do raspada porodice, u okviru nacionalnog zakonodavstva.

10.12. Da bi se promovirala integracija legalnih migranata koji imaju pravo na dugoročni boravak, od vlada zemalja domaćina se očekuje da razmotre davanje građanskih i političkih prava i odgovornosti tim osobama, prema potrebi, i da olakšaju njihovu naturalizaciju. Treba uložiti posebne napore da bi se ojačala integracija djece dugoročnih migranata, tako što će im se pružiti obrazovne mogućnosti i obuka kao da su državljani, da im se dozvoli privredna aktivnost, i da se olakša naturalizacija onih koji su odgojeni u zemlji domaćinu. U skladu sa članom 10. Konvencije o pravima djeteta i svim drugim relevantnim univerzalno priznatim instrumentima ljudskih prava, sve vlade, naročito vlade zemalja domaćina, moraju priznati vitalni značaj spajanja porodica i promovirati njegovo integriranje u nacionalno zakonodavstvo da bi se osigurala zaštita jedinstva porodice legalnog migranata. Vlade zemalja domaćina moraju osigurati zaštitu migranata i njihovih porodica, dajući prioritet programima i strategijama kojima se bori protiv vjerske netolerancije, rasizma, etnocentrizma, ksenofobije i spolne diskriminacije i koji dovode do neophodne javne svijesti o tom pitanju.

10.13. Vlade zemalja odredišta trebaju poštivati osnovna ljudska prava legalnih migranata kada te vlade koriste svoje pravo da reguliraju pristup svojoj teritoriji i usvoje politike koje reguliraju na i oblikuju imigracione tokove. U pogledu prijema migranata, vlade trebaju izbjegavati diskriminaciju na osnovu rase pripadnosti, vjerskih opredjeljena, spola ili invaliditeta, uz uzimanje u obzir zdravstvenih i drugih pitanja relevantnih prema nacionalnim imigracionim zakonima, posebno uzimajući u obzir posebne potrebe starijih i djece. Na vlade se apelira da promoviraju, putem spajanja porodice, normalizaciju porodičnog života legalnih migranata koji imaju pravo na dugoročni boravak.

10.14. Vlade trebaju razmotriti pružanje pomoći i saradnje u programima koji bi rješavali negativne socijalne i ekonomske posljedice prisilne migracije.

C. Ilegalni migranti

Osnova za djelovanje

10.15. Pravo je svake nacije-države da odluči ko može ući i ostati na njenoj teritoriji i pod kojim uvjetima. Takva prava, međutim, se trebaju koristiti uz izbjegavanje rasističkih ili ksenofobičnih akcija i politika. Ilegalni odnosno neregularni migranti su osobe koje ne ispunjavaju uvjete koje je zemlja odredišta ustanovila za ulazak, boravak ili vršenje privredne djelatnosti. Uzimajući u obzir da pritisak za migracijom raste u nizu zemalja u razvoju, naročito zbog toga što stalno raste broj radno sposobnih stanovnika, očekuje se porast ilegalne odnosno neregularne migracije.

Ciljevi

10.16. Ciljevi su:

- (a) Riješiti osnovne uzroke ilegalne migracije;
- (b) Znatno smanjiti broj ilegalnih migranata, uz osiguranje da oni kojima je potrebna međunarodna zaštita istu i dobiju; spriječiti eksploataciju nelegalnih migranata i osigurati poštivanje njihovih osnovnih ljudskih prava;
- (c) Spriječiti svu međunarodnu trgovinu migrantima, posebno u svrhu prostitucije;
- (d) Osigurati zaštitu od rasizma, etnocentrizma i ksenofobije.

Zadaci

10.17. Vlade zemalja porijekla i zemalja odredišta trebaju saradivati u smanjenju uzroka nelegalne migracije, štiteći osnovna ljudska prava nelegalnih migranata, uključujući pravo da se u drugim zemljama traži azil od progona, i sprečavajući njihovu eksploataciju. Vlade trebaju identificirati uzroke nelegalne migracije i njen ekonomski, socijalni i demografski uticaj, kao i njene implikacije za formuliranje socijalnih, ekonomskih i politika međunarodne migracije.

10.18. Vlade zemalja domaćina i zemalja porijekla trebaju usvojiti efikasne sankcije protiv onih koji organiziraju nelegalnu migraciju, eksploatišu nelegalne migrante ili se upuštaju u trgovinu nelegalnim migrantima, naročito oni koji se bave međunarodnom trgovinom ženama, mladima i djecom. Vlade zemalja porijekla, u kojima su aktivnosti agenata ili drugih posrednika u migracijskom procesu legalne trebaju regulirati takve aktivnosti da bi spriječili zloupotrebe, posebno eksploataciju, prostituciju i prisilno usvajanje.

10.19. Vlade, uz pomoć odgovarajućih međunarodnih organizacija, trebaju sprečavati nelegalnu migraciju tako što će potencijalne migrante obavještavati o zakonskim uvjetima za ulazak, boravak i zaposlenje u zemljama domaćinima putem aktivnosti informiranja u zemljama porijekla.

10.20. Vlade zemalja porijekla nelegalnih migranata i osoba čiji su zahtjevi za azil odbijeni imaju odgovornost da prihvate povratak i reintegraciju tih osoba i ne trebaju takve osobe kažnjavati po njihovom povratku. Pored toga, vlade zemalja porijekla i zemalja odredišta trebaju pokušati iznaći zadovoljavajuća rješenja za probleme izazvane nelegalnom migracijom putem bilateralnih i multilateralnih pregovora o, između ostalog, sporazumima za ponovni prihvata kojima se štite osnovna ljudska prava uključenih osoba u skladu sa relevantnim međunarodnim instrumentima.

D. Izbjeglice, azilanti i raseljene osobe

Osnova za djelovanje

10.21. U roku od manje od 10 godina, od 1985. do 1993. godine, broj izbjeglica se više nego udvostručio, sa 8,5 miliona na 19 miliona. Ovo je izazvano brojnim i kompleksnim faktorima, uključujući masovna kršenja ljudskih prava. Većina tih izbjeglica nalazi azil u zemljama u razvoju, često namećući tim zemljama ogroman teret. Institucija azila je pod velikim opterećenjem u industrijaliziranim zemljama zbog niza razloga, uključujući i rastući broj izbjeglica i onih koji traže azil i zloupotrebu azilantskih procedura od strane migranata koji pokušavaju zaobići ograničenja imigracije. Iako su dvije trećine zemalja u svijetu ratificirale Konvenciju iz 1951. godine o statusu izbjeglica i Protokol iz 1967. godine, kojima se uspostavljaju standardi za zaštitu izbjeglica, postoji potreba da se ojača podrška za međunarodnu zaštitu i pomoć izbjeglicama, posebno izbjeglim ženama i djeci, koji su posebno ugroženi. Raseljene osobe koje se ne mogu kvalifikovati za status izbjeglice, a u nekim slučajevima se nalaze van svoje zemlje, su također ugroženi i trebaju međunarodnu pomoć. Treba razmotriti regionalne sporazume za pružanje zaštite osobama koje bježe od rata.

Ciljevi

10.22. Ciljevi su:

- (a) Reducirati pritiske koji dovode do kretanja izbjeglica i raseljavanja boreći se protiv njihovih osnovnih uzroka na svim nivoima i poduzimajući srodne preventivne akcije;
- (b) Iznaći i implementirati trajna rješenja za probleme izbjeglica i raseljenih osoba;
- (c) Osigurati efikasnu zaštitu i pomoć izbjegličkim populacijama uz posebnu pažnju za potrebe i fizičku sigurnost izbjeglih žena i djece;
- (d) Spriječiti slabljenje institucije azila;
- (e) Obezbjediti adekvatne zdravstvene, obrazovne i socijalne usluge za izbjeglice i raseljene osobe;

(f) Integrirati programe pomoći i rehabilitacije izbjeglicama i povratnicima u planiranje razvoja, uz dužnu pažnju jednakosti polova.

Zadaci

10.23. Na vlade se snažno apelira da rade na rješavanju suštinskih uzroka kretanja izbjeglica i raseljenih osoba poduzimanjem odgovarajućih mjera, posebno u pogledu rješavanja sukoba; promocije mira i pomirenja; poštivanja ljudskih prava, uključujući i prava manjina; poštivanje neovisnosti, teritorijalnog integriteta i suvereniteta država. Štaviše, faktori koji doprinose prisilnom raseljavanju se trebaju rješavati putem inicijativa vezanih za ublažavanje siromaštva, demokratizaciju, dobro vršenje vlasti i sprečavanje propadanja okoliša. Vlade i svi drugi entiteti trebaju poštivati i štiti pravo ljudi da budu sigurni u svojim kućama i trebaju se uzdržati od politika i praksi koje ljude tjeraju na izbjeglištvo.

10.24. Na vlade se snažno apelira da ojačaju podršku za međunarodnu zaštitu i aktivnosti pomoći u ime izbjeglica, i po potrebi raseljenih osoba, i da promoviraju nalaženje trajnih rješenja za njihovo stanje. U tome se vladama savjetuje da jačaju regionalne i međunarodne mehanizme koji promoviraju odgovarajuću podjelu odgovornosti za zaštitu i pomoć izbjeglicama. Treba poduzeti sve neophodne mjere da bi se osigurala fizička zaštita izbjeglica - posebno zaštita žena i djece izbjeglica - naročito od eksploatacije, zloupotrebe i svih formi nasilja.

10.25. Treba obezbjediti adekvatnu međunarodnu podršku zemljama azila da bi zadovoljile osnovne potrebe izbjeglica i da bi pomogle u potrazi za trajnim rješenjima. Izbjegličkim populacijama se treba pomoći da postanu samostalne. Izbjeglice, a naročito izbjegle žene, trebaju biti uključene u planiranje aktivnosti pomoći izbjeglicama i u njihovu implementaciju. Kod planiranja i implementiranja aktivnosti pomoći izbjeglicama, treba obratiti posebnu pažnju posebnim potrebama izbjeglih žena i djece. Izbjeglicama se treba obezbjediti adekvatan smještaj, obrazovanje, zdravstvene usluge, uključujući planiranje porodice, i druge neophodne socijalne usluge. Izbjeglice se pozivaju da poštuju zakone i propise zemalja azila.

10.26. Vlade trebaju stvoriti uvjete koji omogućuju dobrovoljnu repatrijaciju izbjeglica u sigurnosti i dostojanstvu. Pomoć za rehabilitaciju izbjeglica povratnika bi trebala, tamo gdje je to moguće, biti povezana sa dugoročnom rekonstrukcijom i razvojnim planovima. Međunarodna zajednica treba obezbjediti pomoć za programe repatrijacije i rehabilitacije izbjeglica i za otklanjanje mina i drugih neeksplozivnih sredstava koja tvore ozbiljnu prijetnju za sigurnost povratnika i lokalno stanovništvo.

10.27. Od vlada se očekuje da se ponašaju u skladu sa međunarodnim pravom koje se tiče izbjeglica. Države koje to već nisu učinile se pozivaju da razmotre pristupanje međunarodnim instrumentima u pogledu izbjeglica, posebno Konvenciji iz 1951. godine i Protokolu iz 1967. godine o statusu izbjeglica. Na vlade se nadalje apelira da poštuju princip non-refoulement, odnosno princip nevršenja prisilnog povratka osoba u mjesta

gdje bi njihovi životi ili sloboda bili ugroženi zbog rase, vjere, nacionalnosti, članstva u određenoj društvenoj grupi ili političkog stava). Vlade trebaju osigurati da oni koji traže azil na vladinoj teritoriji imaju mogućnost da budu saslušani, te trebaju olakšati ekspeditivno procesiranje zahtjeva za azil, osiguravajući da su smjernice i procedure za utvrđivanje statusa izbjeglica prilagođene posebnoj situaciji žena.

10.28. U slučaju iznenadnog i masovnog dolaska izbjeglica i raseljenih osoba kojima je potrebna međunarodna zaštita, vlade zemalja domaćina trebaju razmotriti pružanje barem privremene zaštite i tretmana u skladu sa međunarodno priznatim standardima i nacionalnim zakonom, praksama i regulativom, dok se ne nađe rješenje za njihove neprilike. Osobe kojima treba zaštita se trebaju stimulirati da ostanu u sigurnim oblastima, i, koliko je to moguće i prikladno, u blizini svojih zemalja porijekla. Vlade trebaju ojačati mehanizme zaštite i pružati pomoć da bi pomogli stanovništvu u takvim oblastima. Principi kolektivne saradnje i međunarodne solidarnosti se trebaju slijediti u pružanju pomoći zemljama domaćinima, po zahtjevu.

10.29. Problemi izbjeglica i raseljenih osoba koji potiču iz prisilne migracije, uključujući i njihovo pravo na repatrijaciju, se trebaju rješavati u skladu sa relevantnim principima Povelje Ujedinjenih naroda, Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima, drugih međunarodnih instrumenata i relevantnih rezolucija Ujedinjenih naroda.

POGLAVLJE XI*

STANOVNIŠTVO, RAZVOJ, I OBRAZOVANJE

A. Obrazovanje, stanovništvo, i održivi razvoj

Osnova za djelovanje

11.1. U proteklih 20 godina, svijet je doživio porast nivoa obrazovanja. Iako su razlike u stupnju obrazovanja između žena i muškaraca opale, 75 odsto nepismenih osoba na svijetu su žene. Nedostatak osnovnog obrazovanja i niski nivoi pismenosti odraslih osoba i dalje sprečavaju razvojni proces u mnogim oblastima. Svjetska zajednica ima posebnu odgovornost da osigura da sva djeca dobiju obrazovanje poboljšanog kvaliteta i da završe osnovnu školu. Obrazovanje predstavlja neophodno sredstvo za poboljšanje kvaliteta života. Međutim, teže je ispuniti obrazovne ciljeve u situaciji u kojoj dolazi do rapidnog porasta broja stanovnika.

11.2. Obrazovanje je ključni faktor održivog razvoja: u isto vrijeme to je sastavni dio blagostanja i faktor u razvoju blagostanja kroz svoje veze sa demografskim, kao i socijalnim i ekonomskim faktorima. Obrazovanje takođe predstavlja sredstvo

* Sveta stolica je izrazila opću rezervu u pogledu ovog poglavlja. Rezervu treba tumačiti u svjetlu izjave koju je predstavnik Svete stolice dao na 14. plenarnom zasjedanju 13. septembra 1994. godine.

omogućivanja pojedincu da stekne znanja, što je opet preduvjet za izlaženje na kraj sa kompleksnim svijetom današnjice. Smanjenje stopa nataliteta, mortaliteta i bolesti, osnaživanje žena, poboljšanje kvaliteta radnog stanovništva i promoviranje istinske demokratije su uveliko podstaknuti napretkom obrazovanja. Integraciji migranata takođe pomaže univerzalni pristup obrazovanju, uz poštivanje vjerske i kulturne pripadnosti migranata.

11.3. Odnos između obrazovanja i demografskih i društvenih promjena je odnos uzajamne ovisnosti. Postoji blizak i kompleksan odnos između obrazovanja, dobi u kojoj se stupa u brak, nataliteta, mortaliteta, mobilnosti i aktivnosti. Povećanje obrazovanja žena i djevojčica doprinosi većem osnaživanju žena, povećanju starosne dobi u kojoj se stupa u brak i smanjenju veličine porodice. Što su majke bolje obrazovane, to je obično veća stopa preživljavanja njihove djece. Širi pristup obrazovanju je takođe faktor interne migracije i sastava radnog stanovništva.

11.4. Obrazovanje i obuka mladih ljudi ih treba pripremiti za karijeru i profesionalni život da bi bili u stanju nositi se sa kompleksnim svijetom današnjice. Dobre mogućnosti zapošljavanja ovise od sadržaja obrazovnih planova i programa i prirode obuke. Neadekvatnosti i raskoraci između obrazovnog sistema i proizvodnog sistema mogu dovesti do nezaposlenosti i slabe zaposlenosti, devalvacije kvalifikacija i, u nekim slučajevima, do egzodusa kvalifikovane radne snage iz ruralnih prema urbanim sredinama i do "odliva mozgova". Stoga je od suštinske važnosti da se promovira harmoničan razvoj obrazovnih sistema i ekonomskih i društvenih sistema koji su podesni za održivi razvoj.

Ciljevi

11.5. Ciljevi su:

(a) Postići univerzalni pristup kvalitetnom obrazovanju, uz dodjeljivanje posebnog prioriteta osnovnom i tehničkom obrazovanju i obuci za posao, boriti se protiv nepismenosti i eliminirati razlike među spolovima kod pristupa obrazovanju, te nastavka i podrške obrazovanju;

(b) Promovirati neformalno obrazovanje za mlade ljude kojim se garantira jednak pristup centrima pismenosti za žene i muškarce;

(c) Uvesti i poboljšati sadržaj nastavnih planova i programa u cilju promoviranja veće odgovornosti i svjesnosti o uzajamnim odnosima između stanovništva i održivog razvoja; zdravstvenim pitanjima, uključujući reproduktivno zdravlje; i o jednakosti polova.

Zadaci

11.6. Iskorjenjivanje nepismenosti predstavlja jedan od preduvjeta ljudskog razvoja. Sve zemlje trebaju konsolidovati napredak koji je 1990-tih godina načinjen prema

osiguravanju univerzalnog pristupa osnovnom obrazovanju, kako je dogovoreno na Svjetskoj konferenciji o obrazovanju za sve, koja je 1990. godine održana u tajlandskom gradu Jomtien. Sve zemlje trebaju i dalje težiti osiguravanju punog pristupa osnovnom obrazovanju ili ekvivalentnom nivou obrazovanja za sve djevojčice i dječake što je prije moguće, a u svakom slučaju prije 2015. godine. Takođe treba obratiti pažnju na kvalitet i tip obrazovanja, uključujući priznavanje tradicionalnih vrijednosti. Zemlje koje su ostvarile cilj univerzalnog osnovnog obrazovanja trebaju dalje širiti obrazovanje i obuku, te olakšavati pristup i uspješno završavanje srednjeg i visokog obrazovanja.

11.7. Investiranje u obrazovanje i obuku za posao trebaju dobiti visoki prioritet u razvojnim budžetima na svim nivoima i trebaju uzeti u obzir dijapazon i nivo budućih potreba za kvalifikacijama radne snage.

11.8. Zemlje trebaju poduzeti pozitivne korake da zadrže djevojčice i adolescente u školi putem izgradnje više škola u zajednici, obučavanjem nastavnika da budu osjetljiviji na pitanja spolova, pružanjem stipendija i drugih odgovarajućih poticaja, te uvjeravanjem roditelja u važnost obrazovanja djevojčica, s ciljem zatvaranja jaza između spolova u osnovnom i srednjem obrazovanju do 2005. godine. Zemlje takođe trebaju nadopuniti te napore potpuno upotrebljavajući neformalne obrazovne mogućnosti. Adolescenticama koje su u drugom stanju treba omogućiti nastavak školovanja.

11.9. Da bi bilo najefikasnije, obrazovanje o pitanjima populacije mora početi u osnovnoj školi i nastaviti preko svih nivoa formalnog i neformalnog obrazovanja, uzimajući u obzir prava i dužnosti roditelja i potrebe djece i adolescenata. Tamo gdje već postoje takvi programi treba izvršiti pregled nastavnih planova i programa, ažurirati ih i proširiti s ciljem osiguravanja adekvatne pokrivenosti važnih pitanja poput jednakosti spolova, reproduktivnog izbora i odgovornosti, i spolno prenosivih bolesti, uključujući HIV/AIDS. Da bi se osiguralo prihvatanje programa za obrazovanje populacije u zajednici, projekti obrazovanja populacije trebaju naglašavati konsultacije sa roditeljima i rukovodećim osobama u zajednici.

11.10. Treba ojačati napore u obučavanju stručnjaka za populaciju na univerzitetskom nivou, te treba stimulirati uključivanje sadržaja koji se odnosi na demografske varijable i njihov odnos sa planiranjem razvoja u društvenim i ekonomskim naukama, kao i na zdravlje i okoliš.

B. Informiranje, obrazovanje i komunikacija stanovništva

Osnova za djelovanje

11.11. Veće znanje javnosti, razumijevanje i predanost na svim nivoima, od nivoa pojedinca do međunarodnog nivoa, su od ključnog značaja za ispunjavanje ciljeva i zadataka ovog Programa djelovanja. U svim zemljama i među svim grupama, stoga se moraju jačati aktivnosti informisanja, obrazovanja i komuniciranja u pigledu pitanja populacije i održivog razvoja. To uključuje uspostavljanje planova informiranja,

obrazovanja i komunikacije koji su osjetljivi na pitanja kulturne i spolne pripadnosti. Na nacionalnom nivou, adekvatnije i bolje informacije omogućavaju planerima i kreatorima politike da donose odgovarajuće planove i odluke u vezi populacije i održivog razvoja. Na najosnovnijem nivou, adekvatnije i bolje informiranje stimulira informirano, odgovorno donošenje odluka u pogledu zdravlja, seksualnog i reproduktivnog ponašanja, porodičnog zdravlja, i sistema proizvodnje i potrošnje. Pored toga, više informacija bolje kvalitete o uzrocima i prednostima migracije može stvoriti pozitivniju sredinu za društva da rješavaju i odgovaraju na izazov migracija.

11.12. Efikasno informiranje, obrazovanje i komunikacija predstavljaju preduvjete za održiv ljudski razvoj i utiru put za promjene u stavovima i ponašanju. To počinje sa priznavanjem da se odluke moraju donositi slobodno, odgovorno i na informiran način u pogledu broja i razmaka između djece i u svim drugim aspektima svakodnevnog života, uključujući seksualno i reproduktivno ponašanje. Veće javno znanje i predanost u demokratskom okruženju stvaraju klimu koja je podesna za odgovorno i informirano donošenje odluka i ponašanje. Što je najvažnije, oni također utiru put demokratskim javnim diskusijama i time omogućavaju političku predanost i popularnu podršku potrebnim akcijama na lokalnom, nacionalnom i međunarodnom nivou.

11.13. Efikasne aktivnosti informiranja, obrazovanja i komuniciranja uključuju niz kanala komuniciranja, od najintimnijih nivoa međusobne komunikacije ljudi do formalnih školskih nastavnih planova i programa, od tradicionalnih narodnih umjetnosti do modernog masovnog zabavljanja, i od seminara za lokalne lidere u zajednici do medijskog izvještavanja o globalnim pitanjima. Pristupi koji uključuju više kanala su obično efikasniji od bilo kojeg pojedinačnog kanala komuniciranja. Svi ovi kanali komuniciranja igraju važnu ulogu u promoviranju i razumijevanju uzajamnih odnosa između stanovništva i održivog razvoja. Škole i vjerske institucije, uzimajući u obzir njihove vrijednosti i poruke, mogu u svim zemljama biti važno sredstvo za usađivanje razumijevanja za spolne i rasne razlike, poštivanja, tolerancije i jednakosti, porodične odgovornosti i drugih važnih stavova u svim uzrastima. U mnogim zemljama također postoje efikasne mreže za neformalno obrazovanje o pitanjima stanovništva i održivog razvoja, na radnom mjestu, u zdravstvenim ustanovama, sindikatima, mjesnim centrima, omladinskim grupama, vjerskim institucijama, ženskim organizacijama, i drugim nevladinim organizacijama. Takva pitanja je također moguće uključiti u strukturiranje obrazovanje odraslih, zanatsku obuku i programe opismenjavanja, naročito za žene. Ovakve mreže su od ključnog značaja za prodiranje do svih stanovnika, naročito muškaraca, adolescenata i mladih parova.

Članovi parlamenta, nastavnici, vjerski i drugi vođe u zajednici, tradicionalni iscjelitelji, zdravstveni radnici, roditelji i stariji srodnici imaju uticaja na formiranje javnom mnijenja, te ih treba konsultirati tokom pripremanja informativnih, obrazovnih i komunikacijskih aktivnosti. Mediji također nude mnogo potencijalno moćnih uzora.

11.14. Postojeće informativne, obrazovne i komunikacijske tehnologije, poput globalno uvezanih telefona, televizije i mreža za prenos podataka, kompakt diskova i novih multimedijalnih tehnologija, mogu pomoći u prevazilaženju ekonomskih jazova okoliša trenutno postoje u vezi pristupanja informacijama širom svijeta. Oni mogu pomoći u

osiguravanju toga da najveći dio naroda svijeta bude uključeno u debate na lokalnom, nacionalnom i globalnom nivou u vezi demografskih promjena i održivog ljudskog razvoja, ekonomskih i socijalnih nejednakosti, važnosti osnaživanja žena, reproduktivnog zdravlja i planiranja porodice, promocije zdravlja, starijih populacija, rapidne urbanizacije i migracije. Veće javno učešće nacionalnih vlasti i zajednice osiguravaju raširenu difuziju takvih tehnologija i slobodniji protok informacija unutar i između zemalja. Od suštinske je važnosti da parlamenti imaju puni pristup informacijama neophodnim za donošenje odluka.

Ciljevi

11.15. Ciljevi su:

(a) Povećati svijest, znanje, razumijevanje i predanost na svim nivoima društva da bi porodice, parovi, pojedinci, osobe koje utiču na javno mnijenje i vodeće osobe u zajednici, nevladine organizacije, osobe koje kroje politiku, vlade i međunarodna zajednica cijenili značaj i relevantnost pitanja stanovništva, te preuzeli odgovorne akcije neophodne da bi se rješavala ta pitanja u okviru stalnog ekonomskog rasta u kontekstu održivog razvoja;

(b) Ohrabrivati stavove koji idu u prilog odgovornom ponašanju u pitanjima stanovništva i razvoja, naročito u takvim oblastima poput okoliša, porodice, seksualnosti, reprodukcije, spola, i rasne osjetljivosti;

(c) Osigurati političku predanost nacionalnih vlada pitanjima stanovništva i razvoja da bi se promoviralo učešće kako javnih tako i privatnih sektora na svim nivoima u izradi, implementaciji i nadgledanju politika i programa za stanovništvo i razvoj.

(d) Ojačati sposobnost parova i pojedinaca da koriste svoje osnovno pravo da slobodno i odgovorno odlučuju o broju svoje djece i razmaku između njih, te da na raspolaganju imaju informacije, znanje i sredstva potrebna za to.

Zadaci

11.16. Informativni, obrazovni i komunikacijski naponi trebaju putem kampanja javnog informisanja podići svijest o pitanjima poput: sigurnog majčinstva, reproduktivnog zdravlja i prava, zdravlja majke i djeteta i planiranja porodice, diskriminaciji i valorizaciji djevojčica i osoba sa invaliditetom; zlostavljanja djece; nasilja nad ženama; muške odgovornosti; jednakosti spolova; seksualno prenosivih bolesti, uključujući HIV/AIDS; odgovornog seksualnog ponašanja; tinejdžerskih trudnoća; rasizma i ksenofobije; starijih populacija; i neodrživih sistema proizvodnje i potrošnje. U svim društvima je potrebno više obrazovanja o implikacijama odnosa između populacije i okoliša da bi se uticalo na promjene u ponašanju i potrošačkom stilu života i promoviralo održivo upravljanje resursima. Mediji bi trebali biti glavni instrument za širenje znanja i motivacije.

11.17. Izabrani predstavnici na svim nivoima, naučna zajednica, vodeće osobe u vjerskom, političkom, tradicionalnom i životu u zajednici, nevladine organizacije, udruženja roditelja, socijalni radnici, grupe žena, privatni sektor, kvalificirani stručnjaci u oblasti komunikacija, kao i drugi na utjecajnim pozicijama trebaju imati pristupa informacijama o populaciji i održivom razvoju i srodnim pitanjima. Oni trebaju promovirati razumijevanje pitanja koja tretira ovaj Program djelovanja, te mobilizirati javno mnijenje za podršku predloženih akcija.

11.18. Članovi parlamenta se pozivaju da nastave sa promocijom svjesnosti o pitanjima vezanim za populaciju i održivi razvoj te da osiguraju donošenje zakona neophodnih za efikasnu implementaciju ovog Programa djelovanja.

11.19. Treba usvojiti koordinirani strateški pristup informacijama, obrazovanju i komunikaciji da bi se maksimalno pojačao utjecaj različitih informativnih, obrazovnih i komunikacijskih aktivnosti, kako modernih tako i tradicionalnih, koje na više frontova mogu poduzimati različiti akteri pred različitom publikom. Od posebne je važnosti da informativne, obrazovne i komunikacijske strategije budu povezane sa i da nadopunjavaju nacionalne populacijske i razvojne politike i strategije i punu lepezu usluga iz sfere reproduktivnog zdravlja, uključujući planiranje porodice i seksualno zdravlje, da bi se ojačala upotreba tih usluga i poboljšao kvalitet savjetovanja i njege.

11.20. Informativne, obrazovne i komunikacijske aktivnosti se trebaju oslanjati na najnovije rezultate istraživanja za ustanovljavanje informacijskih potreba i najefikasnijih kulturno prihvatljivih načina dopiranja do ciljne publike. U tom smislu treba angažirati profesionalce koji imaju iskustva u tradicionalnim i netradicionalnim medijima. Treba osigurati učešće ciljne publike u izradi, implementaciji i praćenju informativnih, obrazovnih i komunikacijskih aktivnosti da bi se pojačala relevantnost i utjecaj tih aktivnosti.

11.21. Međuljudske komunikacijske vještine, a naročito motivacijske i vještine savjetovanja javnih, privatnih, i nevladinih organizacija koje pružaju usluge, vodećih osoba u zajednici, nastavnika, grupa vršnjaka i drugih treba jačati kad god je to moguće, da bi se ojačala interakcija i osiguranje kvaliteta u pružanju reproduktivnog zdravlja, uključujući planiranje porodice i usluge seksualnog zdravlja. Takvo komuniciranje treba biti oslobođeno prisile.

11.22. Ogroman potencijal štampanih, audiovizualnih i elektronskih medija, uključujući baze podataka i mreže poput Populacijsko-informacijske mreže Ujedinjenih naroda (POPIN), treba iskoristiti za širenje tehničkih informacija te za promociju i jačanje razumijevanja odnosa između populacije, potrošnje, proizvodnje, i održivog razvoja.

11.23. Vlade, nevladine organizacije i privatni sektor trebaju više i efikasnije koristiti medije za zabavu, uključujući radio i televizijske serije i dramske serije, narodno pozorište i druge tradicionalne medije da bi ohrabрили javnu diskusiju o važnim ali ponekad osjetljivim temama koje su povezane sa implementacijom ovog Programa djelovanja. Kada se mediji za zabavu, a posebno dramske serije, koriste u svrhu

zastupanja ideja ili promocije određenog načina života, javnost o tome treba biti obavještena, i identitet sponzora treba biti naveden na odgovarajući način.

11.24. Obrazovanje koje je prilagođeno uzdrastu, naročito za adolescente, o pitanjima koji se razmatraju u ovom Programu djelovanja, treba početi kod kuće i u zajednici i nastaviti se kroz sve nivoe i kanale formalnog i neformalnog obrazovanja, uzimajući u obzir prava i dužnosti roditelja i potrebe adolescenata. Tamo gdje takvo obrazovanje već postoji treba ponovo razmotriti nastavne planove i programe, ažurirati ih i proširiti s ciljem osiguravanja adekvatne pokrivenosti važnih pitanja koja se tiču stanovništva irazbijanja mitova i pogrešnih shvatanja. Tamo gdje takvo obrazovanje ne postoji treba razvijati odgovarajuće nastavne programe i materijale. Da bi se osiguralo prihvatanje, efikasnost i korisnost u zajednici, obrazovni projekti trebaju se zasnivati na rezultatima socio-kulturoloških studija i trebaju uključivati aktivno učešće roditelja i porodica, žena, mladih, starijih i lidera u zajednici.

11.25. Vlade trebaju dati prioritet obuci i angažiranju stručnjaka za informisanje, obrazovanje i komunikacije, posebno nastavnika, i svih drugih uključenih u planiranje, implementaciju, monitoring, i procjenu informativnih, obrazovnih i komunikacijskih programa. Neophodno je obučiti stručnjake koji mogu doprinjeti važnom konceptualnom i metodološkom razvoju obrazovanja u vezi stanovništva i srodnih pitanja. Stoga treba stvoriti sisteme profesionalne obuke i ojačati ih sa specijalizacijama koje ih pripremaju da efikasno rade sa vladama i nevaldinim organizacijama koje su aktivne na ovom polju. Pored toga, treba postojati veća saradnja između akademske zajednice i drugih entiteta da bi se ojačao konceptualni i metodološki rad i istraživanje na tom polju.

11.26. Da bi se ojačala solidarnost i da bi se održala razvojna pomoć, sve zemlje treba kontinuirano izvještavati o populacijskim i razvojnim pitanjima. Zemlje trebaju uspostaviti mehanizme informiranja, po potrebi, u cilju olakšavanja sistematskog prikupljanja, analize, širenja i korištenja informacija u vezi stanovništva na nacionalnom i međunarodnom nivou, a na nacionalnom, podregionalnom, regionalnom i globalnom nivou treba uspostavljati ili jačati mreže u cilju promocije informacija i razmjene iskustava.

POGLAVLJE XII*

TEHNOLOGIJA, ISTRAŽIVANJE I RAZVOJ

A. Temeljno prikupljanje, analiza i objavljivanje podataka

Osnova za djelovanje

* Sveta stolica je izrazila opću rezervu u pogledu ovog poglavlja. Rezervu treba tumačiti u svjetlu izjave koju je predstavnik Svete stolice dao na 14. plenarnom zasjedanju 13. septembra 1994. godine.

12.1. Validni, pouzdani, pravovremeni, kulturno relevantni i međunarodno usporedivi podaci tvore osnovu za razvoj politike i programa, te njihovu implementaciju, praćenje i procjenu. Iako je došlo do značajnih poboljšanja u smislu raspoloživosti populacijskih i srodnih razvojnih podataka zahvaljujući značajnom napretku koji je tokom proteklih nekoliko decenija postignut u metodologijama i tehnologiji za prikupljanje i analizu podataka, i dalje postoji znatan jaz u pogledu kvaliteta i pokrivenosti osnovnih informacija, uključujući i vitalne podatke o rođenjima i smrti, kao i kontinuitet grupa podataka tokom vremena. Informacije koje se odnose na pojedinačne spolove odnosno etničke zajednice, a koje su potrebne da bi se ojačala i pratila osjetljivost razvojnih strategija i programa, je i dalje nedovoljna u mnogim oblastima. Mjerenje migracije, naročito na regionalnom i međunarodnom nivou, je takođe među najmanje validnim i najslabije pokrivenim područjima. U principu bi pojedinci, organizacije i zemlje u razvoju trebale imati besplatan pristup podacima i nalazima istraživanja koja su provedena u njihovim zemljama, uključujući i one koje održavaju druge zemlje i međunarodne organizacije.

Ciljevi

12.2. Ciljevi su:

(a) Ustanoviti činjeničnu osnovu za razumijevanje i predviđanje uzajamnih odnosa populacije i socio-ekonomskih (uključujući i okolinske) varijabli, te za poboljšanje razvoja programa, i njegove implementacije, praćenja i procjene;

(b) Ojačati nacionalne kapacitete traženja novih informacija i zadovoljiti potrebu za osnovnim prikupljanjem, analizom i difuzijom podataka, dajući posebnu pažnju informacijama koje se klasificiraju prema starosti, spolu, etničkoj pripadnosti i različitim geografskim jedinicama, da bi se nalazi koristili u formuliranju, implementaciji, praćenju i procjeni sveobuhvatnih održivih razvojnih strategija, te da bi se njegovala međunarodna saradnja, uključujući i saradnju na regionalnom i podregionalnom nivou;

(c) Osigurati političku predanost i razumijevanje potrebe prikupljanja podataka na redovnoj osnovi, te analiza, difuzija i potpuno korištenje podataka.

Zadaci

12.3. Vlade svih zemalja, posebno zemalja u razvoju, su pružile odgovarajuću pomoć putem bilateralne saradnje i međunarodnih organizacija i, tamo gdje je to neophodno, putem međuregionalne, regionalne, i podregionalne saradnje, i trebaju ojačati svoje kapacitete da bi mogle provesti kontinuirane i sveobuhvatne programe o prikupljanju, analizi, širenju i korištenju populacijskih i razvojnih podataka. Naročitu pažnju treba obratiti na praćenje populacijskih trendova i pripremu demografskih projekcija, te praćenju napretka u postizanju ciljeva u oblastima zdravstva, obrazovanja, spola, etničke i socijalne jednakosti, kao i pristupačnosti usluga i kvalitetu njege, kao što je navedeno u ovom Programu djelovanja.

12.4. Programi za prikupljanje, obradu, analizu i pravovremenu difuziju i korištenje populacijskih i srodnih razvojnih podataka trebaju uključivati raščlanjivanje, uključujući i raščlanjivanje prema spolu, kao i pokrivenost i prezentiranje koji su kompatibilni sa potrebama efikasne implementacije programa za stanovništvo i razvoj. Treba promovirati interakciju između zajednica korisnika i osiguravatelja podataka da bi se osigurateljima podataka omogućilo da bolje odgovore na potrebe korisnika. Istraživanja treba organizirati tako da uzmu u obzir pravne i etičke standarde i trebaju se provoditi u konsultacijama i u partnerstvu sa lokalnim zajednicama i institucijama i uz njihovo aktivno učešće, a njihovi nalazi trebaju biti na raspolaganju kreatorima politike, onima koji donose odluke, planerima i voditeljima programa, za njihovu pravovremenu upotrebu. U svim istraživanjima i programima prikupljanja podataka treba osigurati uporedivost.

12.5. Sve zemlje trebaju uspostaviti i održavati sveobuhvatne i pouzdane kvalitativne i kvantitativne baze podataka, koje dozvoljavaju povezivanje pitanja stanovništva, obrazovanja, zdravstva, siromaštva, porodičnog zdravlja, okoliša i razvojnih pitanja, i pružaju informacije koje su raščlanjene do odgovarajućeg i željenog nivoa, da bi se ispunile potrebe istraživanja, kao i potrebe razvoja strategije i programa, te njihove implementacije, praćenja i procjene. Treba obratiti posebnu pažnju procjenjivanju i mjerenju kvaliteta i pristupačnosti njege putem razvoja odgovarajućih indikatora.

12.6. Treba uspostaviti ili ojačati demografske, socioekonomske i druge relevantne informativne mreže, tamo gdje je to potrebno, na nacionalnom, regionalnom i globalnom nivou, da bi se olakšalo praćenje implementacije programa djelovanja i aktivnosti u pogledu stanovništva, okoliša i razvoja na nacionalnom, regionalnom i globalnom nivou.

12.7. Sve aktivnosti prikupljanja i analize podataka trebaju posvetiti dužnu pažnju raščlanjivanju podataka prema spolu, jačanju znanja o poziciji i ulozi spola u društvenim i demografskim procesima. Posebice, da bi se dobila tačnija slika postojećeg i potencijalnog doprinosa žena ekonomskom razvoju, prikupljanje podataka bi trebalo da preciznije ukaže na proširodu društvenog i radnog statusa žena i da to bude osnova za odluke o politici i programu u pogledu poboljšanja prihoda žena. Takvi podaci trebaju, između ostalog, rješavati pitanja ekonomskih aktivnosti žene unutar porodice i u neformalnom sektoru za koje one nisu plaćene.

12.8. Programi obuke iz statistike, demografije i studija stanovništva i razvoja, se trebaju izraditi i implementirati na nacionalnom i regionalnom nivou, naročito u zemljama u razvoju, sa ojačanom tehničkom i finansijskom podrškom, putem međunarodne saradnje i većih nacionalnih resursa.

12.9. Sve zemlje, uz podršku odgovarajućih organizacija, trebaju jačati prikupljanje i analizu demografskih podataka, uključujući i podatke o međunarodnim migracijama, da bi se postiglo bolje razumijevanje tog fenomena i time dala podrška formuliranju nacionalnih i međunarodnih politika o međunarodnoj migraciji.

B. Istraživanje o reproduktivnom zdravlju

Osnova za djelovanje

12.10. Istraživanje, posebno biomedicinsko istraživanje, je bilo od suštinskog značaja da bi se velikom broju ljudi obezbjedio pristup široj lepezi sigurnih i efikasnih modernih metoda regulacije plodnosti. Međutim, ne mogu sve osobe pronaći metod planiranja porodice koji im odgovara a mogućnosti koje stoje na raspolaganju muškarcima su uže od onih koje su na raspolaganju ženama. Sve veći broj spolno prenosivih bolesti, uključujući HIV/AIDS, zahtijeva znatno veće investiranje u nove metode prevencije, dijagnoze i tretmana. Usprkos znatno smanjenom finansiranju istraživanja u oblasti reproduktivnog zdravlja, predviđanja razvoja i uvođenja novih metoda i proizvoda za kontracepciju i regulaciju plodnosti su pozitivna. Poboljšana saradnja i koordinacija aktivnosti na međunarodnom planu će povećati ekonomičnost, ali je potrebno značajno povećanje podrške vlada i industrije da bi se uveo jedan broj potencijalno novih, sigurnih i jeftinih metoda. Ovo istraživanje se u svim fazama treba rukovoditi perspektivama polova, naročito ženskog pola, i potrebama korisnika, i treba se provoditi strogo u skladu sa međunarodno prihvaćenim pravnim, etičkim, medicinskim i naučnim standardima biomedicinskog istraživanja.

Ciljevi

12.11. Ciljevi su:

(a) Doprinjeti razumijevanju faktora koji utječu na univerzalno reproduktivno zdravlje, uključujući seksualno zdravlje, i proširiti mogućnosti izbora u reprodukciji;

(b) Osigurati početnu i kontinuiranu sigurnost, kvalitet i zdravstvene aspekte metoda za regulaciju plodnosti;

(c) Da bi se osiguralo da svi ljudi imaju mogućnost postizanja i održavanja dobrog reproduktivnog i seksualnog zdravlja, međunarodna zajednica treba mobilizirati puni spektar osnovnih biomedicinskih, društvenih i istraživanja o ponašanju, kao i istraživanja vezanih za programe reproduktivnog zdravlja i seksualnosti.

Zadaci

12.12. Vlade, uz pomoć međunarodne zajednice i donatorskih agencija, privatnog sektora, nevladinih organizacija i akademske zajednice, trebaju povećati podršku za osnovna i primjenjena biomedicinska, tehnološka, klinička, epidemiološka i socijalna istraživanja da bi se ojačale usluge reproduktivnog zdravlja, uključujući poboljšanje postojećih i razvoj novih metoda za regulaciju plodnosti koje zadovoljavaju potrebe korisnika, i prihvatljive su, jednostavne za upotrebu, sigurne, oslobođene kratkoročnih i dugoročnih nuspojava, kao i efekata na drugu generaciju, koji su efikasni, jeftini i prilagođeni različitim starosnim i kulturnim grupama i različitim fazama reproduktivnog

ciklusa. Testiranje i uvođenje svih novih tehnologija treba kontinuirano nadzirati da bi se izbjegla potencijalna zloupotreba. Konkretnije, oblasti kojima treba posvetiti dodatnu pažnju uključuju metode barijere, kako ženske tako i muške, u svrhu kontrole plodnosti i prevencije spolno prenosivih bolesti, uključujući HIV/AIDS, kao i sredstava protiv mikroba i virusa koji mogu eventualno spriječiti trudnoću.

12.13. Hitno je potrebno istraživanje o seksualnosti i ulogama polova i odnosima u različitim kulturnim okruženjima, uz naglašavanje oblasti kao što su zlostavljanje, diskriminacija i nasilje nad ženama; sakaćenje genitalija, tamo gdje se prakticira; seksualno ponašanje i običaji; stavovi muškaraca o seksualnosti i rađanju, plodnosti, porodičnim i različitim ulogama koje imaju spolovi; rizično ponašanje u pogledu spolno prenosivih bolesti i neplaniranih trudnoća; percepcija potreba kod žena i muškaraca za metodama reguliranja plodnosti i usluga seksualnog zdravlja; i razlozi za neupotrebu ili ne-efikasnu upotrebu postojećih usluga i tehnologija.

12.14. Takođe treba dati visok prioritet razvoju novih metoda za regulaciju plodnosti muškaraca. Treba poduzeti posebno istraživanje o faktorima koji sprečavaju učešće muškaraca da bi se ojačalo učešće muškaraca i odgovornost kod planiranja porodice. U provođenju istraživanja o seksualnom i reproduktivnom zdravlju treba obratiti posebnu pažnju potrebama adolescenata da bi se razradile odgovarajuće strategije i programi i odgovarajuće tehnologije da bi se zadovoljile njihove zdravstvene potrebe. Poseban prioritet treba dati istraživanju o spolno prenosivim bolestima, uključujući HIV/AIDS, i istraživanju neplodnosti.

12.15. Da bi se ubrzala raspoloživost poboljšanih i novih metoda reguliranja plodnosti, moraju se uložiti napor da se poveća učešće industrije, uključujući industriju u zemljama u razvoju i zemljama čije su privrede u tranziciji. Potrebna je nova vrsta partnerstva između javnog i privatnog sektora, uključujući žene i grupe potrošača, da bi se mobilizirala iskustva i resursi industrije uz zaštitu javnih interesa. Nacionalne agencije za kontrolu lijekova i medicinskih preparata trebaju biti aktivno uključene u svim fazama procesa razvoja da bi se osiguralo zadovoljenje svih pravnih i etičkih standarda. Razvijene zemlje trebaju pomagati istraživanju u zemljama u razvoju i zemljama u tranziciji svojim znanjem, iskustvom i tehničkom stručnošću, i promovirati prenošenje odgovarajućih tehnologija ovim zemljama. Međunarodna zajednica treba olakšati uspostavljanje kapaciteta za proizvodnju sredstava za kontracepciju u zemljama u razvoju, naročito onim koje su najslabije razvijene, te zemljama u tranziciji.

12.16. Svo istraživanje o proizvodima za regulaciju plodnosti i seksualno i reproduktivno zdravlje se mora provesti u skladu sa međunarodno prihvaćenim etičkim i tehničkim standardima i kulturnim uvjetima za biomedicinsko istraživanje. Treba posvetiti posebnu pažnju stalnom nadziranju sigurnosti i nuspojava kontracepcijskih sredstava. U svim fazama istraživačkog i razvojnog procesa treba uzimati u obzir stavove korisnika, posebno žena, i ženskih organizacija.

12.17. Obzirom da je nestručan abortus 20/ glavna prijetnja zdravlju i životima žena, treba promovirati istraživanje s ciljem razumijevanja i boljeg rješavanja determinanti i

posljedica izazvanog pobačaja, uključujući njegov utjecaj na kasniju plodnost, reproduktivno i mentalno zdravlje i praksu korištenja kontracepcije, kao i istraživanje tretmana komplikacija izazvanih abortusom i njege poslije abortusa.

12.18. Treba pojačati istraživanje prirodnih metoda regulacije plodnosti, tragajući za efikasnijim procedurama otkrivanja trenutka ovulacije tokom menstrualnog ciklusa i nakon rođenja djeteta.

C. Sociološka i ekonomska istraživanja

Osnova za djelovanje

12.19. Tokom nekoliko posljednjih decenija, formuliranje, implementacija, praćenje i procjena populacijskih strategija, programa i aktivnosti su imali značajnu korist od nalaza socijalnog i ekonomskog istraživanja koje je potcrtavalo kako promjene u populaciji predstavljaju rezultat i utječu na kompleksno uzajamno djelovanje socijalnih, ekonomskih i okolinskih faktora. Ipak, još uvijek se slabo razumiju neki aspekti tih uzajamnih odnosa i nedostaje znanja, posebno u zemljama u razvoju, u oblastima koje su relevantne za niz populacijskih i razvojnih politika, posebno u pogledu domorodačkih praksi. Očito je potrebno socijalno i ekonomsko istraživanje da bi se programima omogućilo da uzmu u obzir stavove ciljnih korisnika, naročito žena, mladih i drugih manje uticajnih grupa, i da bi odgovorili na potrebe tih grupa i zajednica. Neophodno je istraživanje u pogledu uzajamnih odnosa između globalnih i regionalnih ekonomskih faktora i nacionalnih demografskih procesa. Bolji kvalitet usluga je moguće postići samo tamo gdje kvalitet definiraju korisnici i oni koji pružaju usluge i tamo gdje su žene aktivno uključene u donošenje odluka i pružanje usluga.

Ciljevi

12.20. Ciljevi su:

(a) Promovirati sociokulturno i ekonomsko istraživanje koje pomaže u izradi programa, aktivnosti i usluga koje poboljšavaju kvalitet života i ispunjavaju potrebe pojedinaca, porodica i zajednica, naročito svih grupa koje slabije primaju usluge; 22/

(b) Promovirati upotrebu nalaza istraživanja da bi se poboljšalo formuliranje politike i implementacija, praćenje i procjena programa i projekata koji poboljšavaju dobrobit pojedinaca i porodica i onih u stanju potrebe, da ojačaju svoj kvalitet, efikasnost i osjetljivost prema klijentu, i povećaju nacionalne i međunarodne kapacitete za takva istraživanja;

(c) Razumjeti da se seksualno i reproduktivno ponašanje dešava u različitim sociokulturnim kontekstima, i razumjeti važnost tog konteksta za dizajn i implementaciju programa usluga.

Zadaci

12.21. Vlade, agencije za finansiranje i istraživanje trebaju stimulirati i promovirati sociokultuirno i ekonomsko istraživanje relevantnih populacijskih i razvojnih politika i programa, uključujući domorodačke prakse, posebno u pogledu uzajamne povezanosti između populacije, smanjenja siromaštva, okoliša, kontinuiranog ekonomskog rasta i održivog razvoja.

12.22. Sociokultuirno i ekonomsko istraživanje treba biti ugrađeno u populacijske i razvojne programe i strategije da bi se obezbjedile smjernice za voditelje programa o načinima i sredstvima pomoću kojih se može doći do klijenata koji su slabo opsluživani i zadovoljavanja njihovih potreba. Ovo istraživanje po svom karakteru treba omogućavati učešće. Treba uspostaviti mehanizme s ciljem osiguravanja da rezultati istraživanja budu uključeni u proces donošenja odluka.

12.23. Treba poduzeti istraživanje orijentirano prema strategiji, na nacionalnom i međunarodnom nivou, u oblastima opterećenim pritiskom velikog broja stanovnika, siromaštvom, pretjeranom potrošnjom, uništavanjem eko-sistema i propadanjem resursa, posvećujući posebnu pažnju međudjelovanju ovih faktora. Takođe treba provesti istraživanje o razvoju i poboljšanju metoda u pogledu održive proizvodnje hrane i sistema uzgoja usjeva i stoke u razvijenim i zemljama u razvoju.

12.24. Na vlade, međuvladine organizacije, relevantne nevladine organizacije, agencije za finansiranje i istraživanje, se apelira da daju prioritet istraživanju veza između uloge žene i njenog statusa i demografskih i razvojnih procesa. Među vitalne oblasti za istraživanje spadaju promjenjive porodične strukture; blagostanje porodice; interakcija između različitih uloga muškaraca i žena, uključujući njihovu upotrebu vremena, pristup moći i donošenje odluka i kontrolu nad resursima; povezane norme, zakoni, vrijednosti i uvjerenja; i ekonomski i demografski rezultati nejednakosti spolova. Žene trebaju biti uključene u svim fazama planiranja istraživanja spolova, a treba i uložiti napore da se angažira i obuča više žena koje bi radile istraživanja.

12.25. Uzimajući u obzir promjenjivu prirodu i opseg prostorne mobilnosti stanovništva, hitno je potrebno provesti istraživanje koje će dovesti do boljeg razumijevanja uzroka i posljedica migracije i mobilnosti, bez obzira da li je interna ili međunarodna. Da bi se osigurala dobra osnova za takvo istraživanje, treba poduzeti posebne napore na poboljšanju kvaliteta, pravovremenosti i pristupačnosti podataka o unutrašnjim i međunarodnim nivoima migracije, trendovima i politikama.

12.26. U svjetlu uporne prisutnosti značajnih razlika u smrtnosti i bolesti između podgrupa u populaciji jedne zemlje, hitno se moraju pojačati naponi na ispitivanju faktora koji dovode do takvih razlika, da bi se izradili efikasni programi i strategije za njihovo smanjenje. Naročito su važni uzroci tih razlika, uključujući i razlike među spolovima, u stopama smrtnosti i bolesti, naročito kod mlađih i starijih populacija. Takođe treba posvetiti veću pažnju relativnoj važnosti različitih socioekonomskih i okolinskih faktora u utvrđivanju razlika u mortalitetu po regionima ili socioekonomskim ili etničkim

grupama. Takođe je potrebno dalje istražiti uzroke i trendove smrtnosti i bolesti majki, porodilja i novorođenčadi.

POGLAVLJE XIII*

ZADACI DRŽAVE

A. Državna strategija i planovi djelovanja

Osnova za djelovanje

13.1. Tokom proteklih nekoliko decenija, svijet je stekao značajno iskustvo u osmišljavanju i realiziranju strategija vlada usmjerenih na rješavanje problema stanovništva i razvoja, na pružanje ljudima više mogućnosti izbora i doprinošenje socijalnom napredovanju u najširem obimu. Kao što je to slučaj i sa drugim programima socijalnog razvoja, iskustvo je pokazalo da u situacijama kada je vođstvo snažno opredijeljeno za podsticanje ekonomskog rasta, za razvijanje ljudskih potencijala, jednakost i ravnopravnost spolova i pružanje kvalitetne zdravstvene zaštite stanovništvu, posebno kada je u pitanju reprodukcija koja uključuje planiranje porodice i seksualno zdravlje, države su u mogućnosti da mobiliziraju značajne faktore na svim nivoima u cilju pripremanja i uspješne realizacije razvojnih i programa za stanovništvo.

13.2. Dok razvoj u ukupnom socijalnom i ekonomskom kontekstu pomaže lakšem postizanju takvog uspjeha, a doprinosi mu i uspješnost u realizaciji drugih razvojnih programa, stanovništvo i razvoj su nužno povezani, a napredak u bilo kom segmentu može podstaknuti napredovanje u ostalima. Mnogi aspekti socijalnog povezani su sa mnogim aspektima razvojnog. Sve je izraženija potreba da pri izradi relevantnih strategija i programa države uzmu u obzir posljedice migracija, kako u unutrašnjim, tako i u međunarodnim razmjerama. Sve je prisutnija i spoznaja da strategije, planovi, programi i projekti koji se bave stanovništvom moraju biti održivi, moraju u izradu i naknadnu realizaciju u potpunosti uključiti korisnike kojima su namijenjeni.

13.3. Sve se više uviđa značaj uloge nevladinih organizacija kao partnera u izradi državnih strategija i programa, kao i značajna uloga privatnog sektora. Članovi državnih pravodusudnih organa mogu odigrati ključnu ulogu, posebno u provođenju odgovarajućih domaćih zakonskih propisa prilikom realizacije ovog Programa djelovanja, dodjeljivanja odgovarajućih finansijskih sredstava, osiguravanja odgovornog trošenja i educiranja javnosti o društvenim problemima.

* Sveta stolica je izrazila opću rezervu u pogledu ovog poglavlja. Rezervu treba tumačiti u svjetlu izjave koju je predstavnik Svete stolice dao na 14. plenarnom zasjedanju 13. septembra 1994. godine.

Ciljevi

13.4. Ciljevi su:

(a) Uključiti probleme stanovništva u sve relevantne državne strategije, planove i programe razvoja;

(b) Podsticati aktivno angažiranje izabranih predstavnika naroda, posebno parlamentaraca, ciljanih grupa u najširim slojevima, kao i pojedinaca, pri formuliranju, realizaciji, praćenju i procjeni strategija, planova i programa u socijalnim i razvojnim oblastima.

Zadaci

13.5. Prilikom pravljenja planova razvoja i procesa realizacije po sektorima, između sektora i sveobuhvatno, vlade, uz aktivno angažiranje parlamentaraca, lokalno izabranih tijela, zajednica, privatnog sektora, nevladinih organizacija i grupacija žena, trebale bi skrenuti pažnju javnosti na socijalne i razvojne probleme, realizirati i procijeniti državne strategije, planove, programe i projekte koji se bave socijalnim i problemima razvoja, uljučujući i migracije kao njihov integralni dio. Trebale bi također promovirati i raditi na tome da osiguraju odgovarajuće ljudske potencijale i institucije sa zadatkom da koordiniraju i realiziraju poslove vezane za planiranje, realizaciju, praćenje i procjenu socijalnih i razvojnih aktivnosti.

13.6. Vlade i parlamentarci, u saradnji sa međunarodnom zajednicom i nevladinim organizacijama, trebale bi pripremiti neophodne planove usmjerene na rješavanje državnih problema i prioriteta i poduzeti aktivnosti potrebne da bi se odredio, procijenio, pratio i ocijenio postignuti napredak u realizaciji ciljeva ostvarenih u okviru ovog Programa djelovanja. U tom smislu, treba podstaći istraživanje i aktivno učešće privatnog sektora.

B. Vodenje programa i razvijanje ljudskih resursa

Osnova za djelovanje

13.7. Najvažniji cilj je postizanje bolje osposobljenosti i oslanjanje na sopstvene snage u zemljama koje treba da poduzmu koordinirane akcije na nivou države u cilju promoviranja kontinuiranog ekonomskog razvoja, jačanja održivog razvoja države i poboljšanja kvaliteta života svojih građana. Ovo zahtijeva zadržavanje, motiviranje i angažiranje osoblja koje ima odgovarajuće kvalifikacije i koje će raditi u efikasno organiziranim institucijama, kao i odgovarajuće učešće privatnog sektora i nevladinih organizacija. Nedostatak potrebnih rukovodnih sposobnosti, posebno u najnerazvijenijim zemljama, dramatično umanjuje mogućnosti strateškog planiranja, negativno utiče na izvršenje programa, smanjuje kvalitet usluga, što dovodi do toga da su korisnicima uskraćeni dobri rezultati predviđeni realizacijom ovih programa. Odnedavno prisutan trend da se decentraliziraju nadležnosti kada su u pitanju državni socijalni i razvojni

programi, a to se posebno odnosi na vladine programe, značajno povećava potrebu za obučanim osobljem na nižim nivoima uprave koje bi moglo odgovoriti novim ili većim obavezama. Također se mijenja profil osoblja koje radi u centralnim institucijama, jer se sada traži poznavanje više oblasti, s obzirom na to da sada politička analiza, procjena i strateško planiranje imaju veći prioritet nego ranije.

Ciljevi

13.8. Ciljevi su:

(a) O snažiti nacionalne potencijale i postići veću rentabilnost, kvalitet i bolje rezultate kod primjene socijalnih i razvojnih strategija, planova, programa, pri tome osiguravajući odgovoran odnos prema svim osobama kojima su namijenjeni, posebno najugroženijim i najsiromašnijim društvenim grupacijama, uključujući ruralnu populaciju i adolescente;

(b) Ubrzati i omogućiti lakše prikupljanje, analizu i protok informacija i podataka među učesnicima u državnim socijalnim i razvojnim programima, kako bi se podstaklo formuliranje strategija, planova i programa i praćenje i evaluacija njihove realizacije i postignutih rezultata;

(c) Rukovodno osoblje, kao i drugi koji učestvuju u realizaciji, praćenju i ocjeni državnih društvenih i razvojnih strategija, programa i planova moraju biti bolje osposobljeni i odgovorni za svoj rad;

(d) Uključiti u programe obuke stajališta korisnika i spolova i pobrinuti se za to da se zadrži osoblje, uključujući i žene, koje ima odgovarajuću obuku, da se takvo osoblje motivira i da bude na raspolaganju prilikom formuliranja, realizacije, praćenja i evaluacije državnih socijalnih i razvojnih strategija, planova i programa.

Zadaci

13.9. Države bi trebale:

(a) Formulirati i realizirati programe usavršavanja ljudskih potencijala u skladu sa potrebama koje nameće rad na izradi socijalnih i razvojnih strategija, planova i programa, pridajući poseban značaj osnovnom obrazovanju, edukaciji i zapošljavanju žena na svim nivoima, naročito na nivoima donošenja odluka i rukovođenja, uključujući stajališta korisnika i spolova u sve dijelove programa obuke;

(b) Osigurati da se obučeni kadar zaposli širom države i da efikasno rukovodi realizacijom socijalnih i razvojnih strategija, planova i programa;

(c) Kontinuirano poboljšavati poslovodne sposobnosti osoblja koje pruža usluge, kako bi se poboljšala ekonomičnost, efikasnost i postigli bolji rezultati u sektoru koji pruža socijalne usluge;

(d) Racionalizirati primanja i urediti prava i obaveze u okviru radnog odnosa, kako bi žene bile isto plaćene kao i muškarci; omogućiti napredovanje rukovodnog i tehničkog osoblja koje je angažirano na realizaciji socijalnih i razvojnih programa, ostvarujući na taj način uspješnije realiziranje ovih programa od strane države;

(e) Uspostaviti inovativne mehanizme za promoviranje razmjene iskustava u vođenju socijalnih i razvojnih programa u okviru samih država, kao i među državama, na sub-regionalnom, regionalnom, inter-regionalnom i međunarodnom nivou, kako bi se podstaklo stvaranje odgovarajućeg nivoa stručnog znanja u državama;

(f) Uspostaviti i voditi baze podataka o stručnjacima u zemlji i prominentnim stručnim institucijama, kako bi se podstaklo angažiranje domaćih stručnjaka, sa posebnim naglaskom na uključivanje žena i mladih;

(g) Osigurati efikasnu komunikaciju i aktivno uključiti korisnike programa na svim nivoima, posebno ruralnu strukturu, kako bi se obezbijedilo bolje sveobuhvatno vođenje programa;

13.10. Vlade bi trebale posvetiti posebnu pažnju uspostavljanju i razvoju informacijskih sistema namijenjenih programima za stanovništvo i razvoj, koji će biti orijentirani ka klijentima, a posebno za oblast reproduktivnog zdravlja, gdje spadaju programi planiranja porodice i seksualnog zdravlja, koji bi sadržavali podatke o aktivnostima i vladinog i nevladinog sektora, podatke o klijentima koji bi bili redovno ažurirani, kao i o troškovima, infrastrukturi, mogućnostima dobijanja usluga, broju i kvalitetu pruženih usluga.

C. Mobilizacija i raspoređivanje resursa

Osnova za djelovanje

13.11. Resursi koji se na nivou države raspoređuju za kontinuirani društveni razvoj distribuiraju se različitim sektorima. Mogućnost države da na najbolji način rasporedi resurse po pojedinim sektorima, zavisi u velikoj mjeri kako od socijalne, ekonomske, kulturne i političke situacije svake zemlje, tako i od prioriternih strategija i programa. Kvalitet i uspješnost programa općenito zavise od ujednačenog raspoređivanja resursa. Programi za stanovništvo igraju posebno značajnu ulogu u lakšem i bržem postizanju nepretka u programima održivog društvenog razvoja, dajući poseban doprinos osnaživanju uloge žene, poboljšanju zdravlja ljudi (osobito žena i djece, sa naglaskom na ruralne sredine), smanjenju rastuće stope potražnje za socijalnim uslugama, mobiliziranju aktivnosti zajednice, posvećujući veliku pažnju dugoročnom značaju investiranja u socijalni sektor.

13.12. Najveći dio finansijskih sredstava za ostvarivanje razvojnih ciljeva obezbjeđuje se iz domaćih resursa. Stoga je mobilizacija domaćih resursa jedan od najvećih prioriteta i na nju se treba koncentrirati kako bi se osigurale pravovremene akcije potrebne za ostvarivanje ciljeva iz ovog Programa djelovanja. Postoji mogućnost da i državni i privatni sektor daju svoj doprinos u prikupljanju potrebnih sredstava. Mnoge zemlje koje se trude da postignu i više ciljeva nego što je predviđeno Programom djelovanja, što se posebno odnosi na najnerazvijenije i druge siromašne zemlje u kojima se odvija mukotrpan proces strukturalnih promjena, i dalje se bore protiv trenda recesije u svojim privredama. Nastojanja da se mobiliziraju domaći resursi da bi se proširili i unaprijedili njihovi razvojni i programi za stanovništvo, moraće biti upotpunjena značajno većom finansijskom i tehničkom pomoći međunarodne zajednice, kao što je navedeno u Poglavlju XIV. Prilikom mobilizacije novih i dodatnih domaćih resursa i resursa donatora, posebnu pažnju treba posvetiti adekvatnim mjerama kojima će se rješavati osnovne potrebe najugroženijih kategorija stanovništva, posebno u ruralnim područjima, i koje će im obezbijediti pristup socijalnim uslugama.

13.13. S obzirom na postojeću nezadovoljenu ogromnu potražnju za uslugama iz oblasti reproduktivnog zdravstva, gdje spada i planiranje porodice, kao i na očekvani rast broja žena i muškaraca u reproduktivnoj dobi, potražnja za ovom vrstom usluga će nastaviti veoma brzo da raste tokom naredne dvije decenije. Potražnja će biti dodatno ubrzana rastućim interesom za rađanjem u kasnijim godinama, boljim planiranjem razmaka između trudnoća, kao i ranijim rađanjem željenog broja djece i lakšim pristupom uslugama. Stoga moraju biti intenzivirana nastojanja da se stvori više domaćih resursa, da se omogući njihovo korištenje i osigura racionalno trošenje za podršku programima pružanja usluga i odgovarajućih aktivnosti u pogledu informiranja, obrazovanja i komunikacije.

13.14. Osnovne potrebe reproduktivnog zdravstva, uključujući i usluge iz oblasti planiranja porodice, podrazumijevaju podršku sistemima neophodne obuke, opskrbe, infrastrukture i rukovođenja, posebno na nivou primarne zdravstvene zaštite, a objedinjavale bi slijedeće četiri glavne komponente koje bi trebale biti integrirane u osnovne državne programe za stanovništvo i reproduktivno zdravstvo:

(a) Komponenta pružanja usluga iz oblasti planiranja porodice – kontraceptivna sredstva i pružanje usluga; bolja osposobljenost za pružanje informacija; edukacija i informiranje o planiranju porodice i socijalnim i razvojnim pitanjima; bolje osposobljavanje državnog sektora kroz potporu za edukaciju; razvoj infrasturkture i bolja opremljenost objekata zdravstvene zaštite; izrada strategija i procjena programa; informacioni sistemi namijenjeni poslovanju, statistički podaci o osnovnim uslugama; kao i nastojanja da se osigura kvalitetna zaštita;

(b) Komponenta pružanja osnovnih usluga iz oblasti reproduktivnog zdravstva – savjetovanje i svakodnevne usluge tokom prenatalnog perioda, savjeti za normalan i siguran porod; pobačaj (kao što je navedeno u članu 8.25); savjetovanje, edukacija i informiranje o reproduktivnom zdravlju, gdje spada i oblast seksualno prenosivih bolesti, ljudska seksualnost i odgovorno roditeljstvo, kao i informiranje o

štetnim praksama; odgovarajuće savjetovanje; dijagnosticiranje i liječenje seksualno prenosivih bolesti i druge informacije o infekcijama organa reprodukcije, ako je to moguće; prevencija neplodnosti i odgovarajuće liječenje, kada je to moguće; upućivanje, edukacija i savjetovanje o seksualno prenosivim bolestima, uključujući i HIV/AIDS; trudnoća i komplikacije pri porodu;

(c) Komponenta prevencije seksualno prenosivih/HIV/AIDS bolesti – sredstva masovnog informiranja i edukacija u okviru školskih programa, promoviranje dobrovoljne apstinencije i odgovornog seksualnog ponašanja i što raširenija distribucija kondoma;

(d) U sklopu osnovnog istraživanja, komponenta analize podataka, stanovništva i izrade strategija – osposobljavanje državnog sektora kroz podršku programima iz demografske oblasti i u okviru njih, prikupljanje i analiza relevantnih podataka, istraživanje, izrada strategije i edukacija.

13.15. Procijenjeno je da u zemljama u razvoju i zemljama u ekonomskoj tranziciji, realizacija programa iz oblasti reproduktivnog zdravlja, uključujući one koji se odnose na planiranje porodice, zdravlje majke i prevenciju spolno prenosivih bolesti, kao i druge osnovne aktivnosti vezane za prikupljanje i analiziranje podataka o stanovništvu iznosi: 17,0 milijardi dolara u 2000. godini, 18,5 milijardi dolara u 2005., 20,5 milijardi dolara u 2010. i 21,7 milijarde dolara u 2015. godini; ove iznose su izračunali stručnjaci na osnovu dosadašnjeg iskustva i na osnovu četiti gore navedene komponente. Ove procjene bi trebalo revidirati i ažurirati na temelju jednog sveobuhvatnog pristupa kako je prikazano u stavu 13.14. ovog Programa djelovanja, posvećujući posebnu pažnju cijeni realizacije usluga reproduktivnog zdravlja. Od ovoga, oko 65% je namijenjeno pružanju usluga. Troškovi programa za usko povezane komponente koje bi trebale biti uključene u osnovne državne programe za stanovništvo i reproduktivno zdravlje procjenjuju se na slijedeći način:

(a) Komponenta planiranja porodice procjenjuje se u slijedećim iznosima: 10,2 milijarde dolara u 2000. godini, 11,5 milijardi dolara u 2005., 12,6 milijardi dolara u 2010. i 13,8 milijardi u 2015. godini. Ova procjena zasnovana je na popisu stanovništva i podacima iz ankete koji pomažu da se predvidi broj parova i pojedinaca koji će se vjerovatno koristiti informacijama i uslugama vezanim za planiranje porodice. Predviđanja budućih troškova pruža mogućnost da se da poboljša kvalitet zdravstvene zaštite. Dok će poboljšanje kvaliteta zdravstvene zaštite donekle povećati cijene po korisniku, s druge strane će ovo poskupljenje biti kompenzirano kako smanjenjem ukupne cijene po korisniku, tako i efikasnijom realizacijom programa;

(b) Komponenta reproduktivnog zdravlja (bez cijene pružanja usluga sumirane u sklopu komponente planiranja porodice) procjenjuje se na osnovu zbrajanja slijedećih iznosa: 5,0 milijardi dolara u 2000. godini, 5,4 milijardi dolara u 2005., 5,7 milijardi dolara u 2010. i 6,1 milijardu u 2015. Procjena koja se odnosi na reproduktivno zdravlje je ukupan zbir, izračunat na osnovu iskustava stečenih u realizaciji programa zdravlja majke u zemljama u različitom nivou razvoja, a selektivno su uključene i druge

usluge iz oblasti reproduktivnog zdravstva. Puni efekti koje će imati ove intervencije na zdravlje majke i djeteta, zavisice od pružanja usluga tercijarne i urgentne zdravstvene zaštite, čiji troškovi bi trebali biti pokriveni iz budžeta namijenjenog čitavom zdravstvenom sektoru;

(c) Program prevencije seksualno prenosivih bolesti/HIV/AIDS-a procijenio je Globalni program zaštite od AIDS-a koji djeluje u okviru WHO-a i on iznosi:

1,3 milijarde dolara u 2000. godini, 1,4 milijarde dolara u 2005., a oko 1,5 milijarde dolara u 2010. i 1,5 milijardi dolara u 2015. godini;

(d) Osnovno istraživanje, komponenta analize podataka, stanovništva i izrade strategija procjenjuje se na: 500 miliona dolara u 2000. godini, 200 miliona dolara u 2005., 700 milona dolara u 2010. i 300 miliona dolara u 2015. godini.

13.16. Trenutna procjena je da će do dvije trećine ovih iznosa države moći same podmiriti, a jedna trećina će se morati obezbijediti iz vanjskih izvora. Međutim, najnerazvijenijim i drugim siromašnim zemljama u razvoju biće potrebno osigurati veći dio sredstava iz vanjskih izvora, pod povoljnim uslovima i u vidu donacija. Stoga će u potrebama za vanjskim izvorima finansiranja za društvene i razvojne programe postojati značajne razlike između i u okviru regiona. Procjena globalnih potreba za međunarodnom pomoći navedena je u stavu 14.11.

13.17. Dodatni resursi će biti potrebni za podršku programima koji su usmjereni na stanovništvo i razvoj, posebno programima koji pokušavaju ostvariti specifične ciljeve u socijalnom i ekonomskom sektoru, a koji su sadržani u ovom Programu djelovanja.

Sektor zdravstva zahtijevaće dodatne resurse kako bi se osnažio sistem pružanja usluga u primarnoj zdravstvenoj zaštiti, za programe namijenjene preživljavanju djece, urgentnoj zaštiti porodilja i programima za kontrolu seksualno prenosivih bolesti, uključujući HIV/AIDS, koji su namijenjeni mnogobrojnim korisnicima, kao i za humani odnos i zaštitu onih koji su inficirani seksualno prenosivim bolestima/HIV/AIDS-om među ostalima. Sektor obrazovanja će također zahtijevati značajne i dodatne investicije kako bi mogao pružati univerzalnu osnovnu edukaciju i eliminirati razlike u mogućnosti pristupa obrazovanju koje su uzrokovane spolom, geografskom lokacijom, nekim posebnim ili ekonomskim statusom, itd.

13.18. Dodatni resursi biće potrebni za programe djelovanja usmjerene na poboljšanje statusa i davanje veće uloge ženama i njihovom punom uključivanju u proces razvoja (pored osiguranja njihove osnovne edukacije). Puno angažovanje žena u pripremi, realizaciji, rukovođenju i praćenju svih programa razvoja biće važna komponenta takvih aktivnosti.

13.9. Dodatni resursi će biti potrebni i programima djelovanja koji će ubrzati donošenje razvojnih programa; stvarati nova radna mjesta; baviti se problemima zaštite okoline, gdje spadaju i neodrživi načini proizvodnje i potrošnje; pružanje socijalnih usluga; ostvarivanje uravnoteženog rasporeda stanovništva; i baviti se eliminisanjem siromaštva

kroz održivi ekonomski rast u kontekstu održivog ekonomskog razvoja. Značajni programi koji su u vezi sa ovima navedeni su u Planu rada 21.

13.20. Resursi koji su potrebni za realizaciju ovog Programa djelovanja zahtijevaju značajno veće investicije u bliskom kratkoročnom periodu. Pozitivni efekti ovakvih investicija mogu se mjeriti kroz manja ulaganja po sektorima u budućem periodu; kroz održive sisteme proizvodnje i potrošnje i kroz ekonomski rast u kontekstu održivog razvoja; kao i kroz sveobuhvatna poboljšanja kvaliteta života.

Cilj

13.21. Cilj je dostići odgovarajući nivo mobilizacije i raspodjele sredstava, na nivou zajednice, na državnim i međunarodnim nivoima, namijenjenih programima za stanovništvo i drugim programima koji se na njih naslanjaju; a sve sa ciljem da se promovira i ubrza socijalni i ekonomski razvoj, da se poboljša kvalitet života za sviju, da se prihvati jednakost i puno poštovanje prava pojedinca, i na taj način da doprinosi održivom razvoju.

Zadaci

13.22. Vlade, nevladine organizacije, privatni sektor i lokalne zajednice koje traže pomoć međunarodne zajednice, morali bi nastojati da mobiliziraju i racionalno koriste resurse namijenjene programima za stanovništvo i razvoj, koji proširuju i poboljšavaju kvalitet reproduktivne zdravstvene zaštite, uključujući i planiranje porodice i prevenciju seksualno prenosivih bolesti/HIV/AIDS-a. U skladu sa ciljevima zacrtanim u ovom Programu djelovanja, potrebno je obezbijediti univerzalnu dostupnost i pristup visoko kvalitetnim uslugama iz oblasti reproduktivnog zdravstva i planiranja porodice, sa posebnim naglaskom na ostvarivanje potreba nedovoljno obuhvaćenih grupa stanovništva, gdje spadaju i adolescenti, uzimajući u obzir prava i obaveze roditelja i potrebe adolescenata, ljudi u ruralnim sredinama i urbano siromašno stanovništvo, kao i sa posebnim osvrtom na osiguranje pružanja usluga ženama, muškarcima i adolescentima. Prilikom mobiliziranja resursa za ove namjene, države bi trebale ispitati i nove modalitete, kao što je veće uključivanje privatnog sektora, selektivno korištenje korisničkih naknada, podjelu troškova i druge vidove nadoknade troškova. Međutim, ovi modaliteti ne smiju predstavljati prepreku u dobijanju usluga i trebali bi biti praćeni odgovarajućim paketom "sigurnosnih" mjera.

13.23. Vlade, nevladine organizacije, privatni sektor i lokalne zajednice koje traže pomoć međunarodne zajednice, morali bi nastojati da mobiliziraju resurse namijenjene osnaživanju ciljeva socijalnog razvoja, a posebno ispunjavanju obaveza koje su vlade već preuzele u okviru programa "Obrazovanje za sve" (Jomtien deklaracija), multisektoralne ciljeve Svjetskog samita za djecu, Planom rada 21, i ostalim relevantnim međunarodnim sporazumima, kao i da dodatno mobiliziraju resurse potrebne za ostvarivanje ciljeva iz ovog Programa djelovanja. U tom smislu, vlade moraju dodijeliti veća sredstva iz

državnog sektora socijalnim sektorima, sa posebnim naglaskom na eliminisanje siromaštva u kontekstu održivog razvoja.

13.24. Vlade, međunarodne i nevladine organizacije trebale bi kontinuirano saradivati u izradi precizne i pouzdane procjene troškova, kada je to potrebno, za svaku kategoriju investiranja.

POGLAVLJE XIV*

MEĐUNARODNA SARADNJA

A. Odgovornosti partnera u razvoju

Osnova za djelovanje

* Sveta stolica je izrazila opću rezervu u pogledu ovog poglavlja. Rezervu treba tumačiti u svjetlu izjave koju je predstavnik Svete stolice dao na 14. plenarnom zasjedanju 13. septembra 1994. godine.

14.1. Međunarodna saradnja se pokazala od suštinskog značaja za implementaciju populacijskih i razvojnih programa tokom prethodne dvije decenije. Broj finansijskih donatora je stalno rastao a profil donatorske zajednice je sve više oblikovalo rastuće prisustvo nevladinih i organizacija iz privatnog sektora. Brojna iskustva uspješne saradnje između zemalja u razvoju su razbila stereotipni stav da su donatori isključivo razvijene zemlje. Donatorska partnerstva su postala raširena u nizu konfiguracija tako da više nije neobično vidjeti vlade i multilateralne organizacije kako usko saraduju sa nacionalnim i međunarodnim nevladinim organizacijama i segmentima privatnog sektora. Ova evolucija međunarodne saradnje u populacijskim i razvojnim aktivnostima odražava značajne promjene do kojih je došlo tokom prethodne dvije decenije, naročito uz veću svijest o veličini, raznovrsnosti i hitnosti nezadovoljenih potreba. Zemlje koje su ranije populacijskim pitanjima pridavale minimalan značaj ih sada prepoznaju kao srž razvojnih izazova. Međunarodna migracija i AIDS, na primjer, ranije marginalna pitanja nekolicine zemalja, su trenutno visokoprioritetna pitanja u velikom broju zemalja.

14.2. Proces sazrijevanja međunarodne saradnje u polju stanovništva i razvoja je istakao niz poteškoća i nedostataka koje treba rješavati. Na primjer, rastući broj i konfiguracija razvojnih partnera podvrgava i primatelje i donatore povećanom pritisku da odluče među mnoštvom konkurentnih razvojnih prioriteta, zadatak koji vlade primatelji naročito mogu smatrati teškim. Otkriveno je da nedostatak adekvatnih finansijskih resursa i efikasnih mehanizama koordinacije rezultiraju nepotrebnim dupliranjem napora i nedostatkom kongruentnosti programa. Nagle promjene razvojnih strategija donatora mogu izazvati prekid programskih aktivnosti širom svijeta. Ponovno uspostavljanje i pridržavanje nacionalnih prioriteta zahtijeva novo pojašnjenje i predanost recipročnim odgovornostima među razvojnim partnerima.

Ciljevi

14.3. Ciljevi su:

(a) Osigurati da međunarodna saradnja u polju stanovništva i razvoja bude konsistentna sa nacionalnim populacijskim i razvojnim ciljevima koje je usmjereno ka dobiti ciljnih korisnika i služi u svrhu promocije izgradnje nacionalnih kapaciteta i samostalnosti;

(b) Tražiti da međunarodna zajednica usvoji povoljne makroekonomske politike za promociju kontinuiranog ekonomskog rasta i održivog razvoja u zemljama u razvoju;

(c) Pojasniti recipročne odgovornosti razvojnih partnera i poboljšati koordinaciju njihovih napora;

(d) Razvijati dugoročne zajedničke programe između zemalja primatelja i između zemalja primatelja i zemalja donatora;

(e) Poboljšati i ojačati dijalog o strategijama i koordinaciju populacijskih i razvojnih programa i aktivnosti na međunarodnom nivou, uključujući bilateralne i multilateralne agencije;

(f) Tražiti da svi populacijski i razvojni programi, uz puno poštivanje različitih vjerskih i etičkih vrijednosti i kulturnih nasljeđa naroda svake zemlje, poštuju osnovna ljudska prava koja priznaje međunarodna zajednica i koja se pominju u ovom Programu djelovanja.

Zadaci

14.4. Na programskom nivou, izgradnja nacionalnih kapaciteta za stanovništvo i razvoj i prijenos odgovarajuće tehnologije i znanja zemljama u razvoju, uključujući zemlje čije su privrede u tranziciji, moraju predstavljati ključne ciljeve i centralne aktivnosti za međunarodnu saradnju. U tom smislu, važni elementi moraju naći pristupačan način da zadovolje velike potrebe za robom, programa planiranja porodice, putem lokalne proizvodnje kontracepcijskih sredstava osigurane kvalitete i povoljne cijene, u koju svrhu treba stimulirati zajedničke poduhvate i druge oblike tehničke pomoći.

14.5. Međunarodna zajednica treba promovirati povoljnu ekonomsku sredinu usvajanjem povoljnih makroekonomskih politika za promociju kontinuiranog ekonomskog rasta i razvoja.

14.6. Vlade trebaju osigurati da nacionalni razvojni planovi u obzir uzmu očekivano međunarodno finansiranje i saradnju u svojim populacijskim i razvojnim programima, uključujući zajmove od međunarodnih finansijskih institucija, posebno u pogledu nacionalne izgradnje kapaciteta, tehnološke saradnje i prijenosa odgovarajućih tehnologija, koje treba ponuditi pod povoljnim uvjetima, uključujući koncesije i preferencijalni tretman, u skladu sa uzajamnim dogovorom, uzimajući u obzir potrebu da se zaštite međunarodna prava vlasništva, kao i posebne potrebe zemalja u razvoju.

14.7. Zemlje primateljci trebaju ojačati svoje nacionalne mehanizme koordinacije za međunarodnu saradnju u polju stanovništva i razvoja, i u konsultacijama sa donatorima pojasniti odgovornosti koje su dodijeljene različitim vrstama razvojnih partnera, uključujući međuvladine i međunarodne nevladine organizacije, zasnovane na pažljivom razmatranju njihovih komparativnih prednosti u kontekstu nacionalnih razvojnih prioriteta i njihove mogućnosti da stupe u međuodnose sa nacionalnim razvojnim partnerima. Međunarodna zajednica treba pomoći vladama primateljima da poduzmu ove napore u koordinaciji.

B. U pravcu novih obaveza finansiranja stanovništva i razvoja

Osnova za djelovanje

14.8. Postoji značajan konsenzus o pitanju potrebe mobiliziranja značajnih dodatnih finansijskih resursa kako od međunarodne zajednice tako i unutar zemalja u razvoju i zemalja u tranziciji, za nacionalne populacijske programe u podršci održivom razvoju. Amsterdamska deklaracija o boljem životu za buduće generacije, koja je usvojena na Međunarodnom forumu o stanovništvu u XXI stoljeću, održanom 1989. godine u Amsterdamu, poziva vlade da do 2000. godine udvostruče ukupnu globalnu potrošnju na populacijske programe, a donatore da znatno povećaju svoj doprinos, da bi zadovoljili potrebe miliona ljudi u zemljama u razvoju u poljima planiranja porodice i drugih populacijskih aktivnosti. Međutim, od tada su međunarodni resursi za populacijske aktivnosti došli pod značajan pritisak zbog produžene recesije u zemljama koje su tradicionalni donatori. Takođe, zemlje u razvoju se suočavaju sa sve većim poteškoćama u dodjeli dovoljnih sredstava za svoje populacijske i srodne programe. Hitno su potrebni dodatni resursi da bi se bolje identificirale i zadovoljile nezadovoljene potrebe u pitanjima vezanim za stanovništvo i razvoj, poput zdravstvene brige za reproduktivno zdravlje, uključujući planiranje porodice i informiranje i usluge seksualnog zdravlja, kao i da bi se odgovorilo na buduća povećanja potražnje, da bi se išlo ukorak sa rastućim potrebama koje treba zadovoljiti, te da bi se poboljšao opseg i kvalitet programa.

14.9. Da bi se pomoglo implementaciji zdravstvene brige za stanovništvo i reproduktivno zdravlje, uključujući planiranje porodice i programe seksualnog zdravlja, bilateralne i multiraletarne agencije su obezbjedile finansijsku i tehničku pomoć nacionalnim i podnacionalnim agencijama. Kako su neke od ovih postajale uspješne, postalo je poželjno da zemlje saznaju za iskustva drugih zemalja putem različitih modaliteta (napr. dugoročni i kratkoročni programi obuke, studijska putovanja i konsultantske usluge).

Ciljevi

14.10. Ciljevi su:

(a) načajno povećati raspoloživost međunarodne finansijske pomoći u polju populacije i razvoja da bi se pomoglo zemljama u razvoju i zemljama u tranziciji da postignu ciljeve ovog Programa djelovanja u toku provođenja napora na izgradnji kapaciteta i postizanju samostalnosti;

(b) Povećati obavezu na i stabilnost međunarodne finansijske pomoći u polju stanovništva i razvoja diverzifikacijom izvora doprinosa uz istovremeno pokušavanje izbjegavanja smanjenja resursa za druge razvojne oblasti. Zemljama u tranziciji treba obezbjediti dodatne resurse za kratkoročnu pomoć;

(c) Povećati međunarodnu finansijsku pomoć direktnoj saradnji na relaciji jug-jug i olakšati procedure finansiranja za direktnu saradnju na relaciji jug-jug.

Zadaci

14.11. Međunarodna zajednica treba težiti ostvarenju dogovorenog cilja od 0,7% bruto nacionalnog proizvoda za ukupnu zvaničnu razvojnu pomoć i težiti povećanju udjela finansiranja za populacijske i razvojne programe koji su u skladu sa opsegom i skalom aktivnosti koje su potrebne da se postignu ciljevi ovog Programa djelovanja. Najhitniji i najvažniji izazov za međunarodnu domatorsku zajednicu stoga predstavlja prevođenje njihovih obaveza u zadatke i kvantitativne ciljeve ovog Programa djelovanja u odgovarajuće finansijske doprinose populacijskim programima u zemljama u razvoju i zemljama u tranziciji. Uzimajući u obzir veličinu finansijskih potreba za resursima za nacionalne populacijske i razvojne programe (kao što je definirano u Glavi XIII), i pretpostavljajući da će zemlje primatelji biti u stanju generirati dovoljno povećanja domaćih resursa, potreba za komplementarnim resursima od zemalja donatora bi bila reda veličine (izraženo u američkim dolarima iz 1993. godine): 5,7 milijardi 2000. godine; 6,1 milijardu 2005. godine; 6,8 milijardi 2010. godine; i 7,2 milijarde 2015. godine. Međunarodna zajednica prima na znanje inicijativu mobilizacije resursa da bi se svim ljudima obezbjedio pristup osnovnim socijalnim uslugama, koja je poznata kao inicijative 20/20 i koja će se dalje proučavati u kontekstu Svjetskog samita za socijalni razvoj.

14.12. Zemlje primatelji trebaju osigurati da se međunarodna pomoć za aktivnosti stanovništva i razvoja koristi efikasno da bi se ispunili nacionalni populacijski i razvojni ciljevi da bi se pomoglo donatorima da osiguraju obavezu za dalje programske resurse.

14.13. Populacijski fond Ujedinjenih naroda, druge organizacije Ujedinjenih naroda, multilateralne finansijske institucije, regionalne banke i bilateralni finansijski izvori se pozivaju na konsultacije, s ciljem koordiniranja njihovih finansijskih politika i procedura planiranja da poboljšaju utjecaj, komplementarnost i ekonomičnost njihovih doprinosa postizanju populacijskih programa zemalja u razvoju i zemalja čije su privrede u tranziciji.

14.14. Kriteriji za dodjelu vanjskih finansijskih resursa za populacijske aktivnosti u zemljama u razvoju trebaju uključivati:

- (a) Koherentne nacionalne programe, planove i strategije za stanovništvo i razvoj;
- (b) Priznavanje prioriteta najnerazvijenijim zemljama;
- (c) Potrebe za dopunjavanjem nacionalnih finansijskih napora u vezi stanovništva;
- (d) Potrebu za izbjegavanjem prepreka za, ili poništavanja napretka koji je do sada učinjen;
- (e) Probleme značajnih socijalnih sektora i oblasti koje se ne odražavaju u nacionalnim indikatorima prosjeka.

14.15. Zemlje u tranziciji trebaju primiti privremenu pomoć za aktivnosti u vezi stanovništva i razvoja u svjetlu teških ekonomskih i socijalnih problema s kojima se ove zemlje trenutno suočavaju.

14.16. U iznalaženju odgovarajućeg balansa između izvora finansiranja, više pažnje treba posvetiti saradnji na relaciji jug-jug kao i novim načinima mobiliziranja privatnih doprinosa, naročito u partnerstvu sa nevladinim organizacijama. Međunarodna zajednica treba snažno apelirati na donatorske agencije da poboljšaju i modificiraju svoje procedure finansiranja da bi oalkšali i dali veći prioritet davanju podrške za direktne aranžmane saradnje na relaciji jug-jug.

14.17. Treba istražiti inovativne načine finansiranja, uključujući nove načine stvaranja javnih i privatnih finansijskih resursa i različitih formi olakšavanja duga.

14.18. Međunarodne finansijske institucije se ohrabruju da povećaju svoju finansijsku pomoć, naročito za stanovništvo i reproduktivno zdravlje, uključujući planiranje prodice i brigu za seksualno zdravlje.

POGLAVLJE XV*

PARTNERSTVO SA NEVLADINIM SEKTOROM

A. Lokalne, nacionalne, i međunarodne nevladine organizacije

Osnova za djelovanje

15.1. Kako doprinos, stvarni i potencijalni, nevladinih organizacija dobija sve veće priznanje u mnogim zemljama i na regionalnom i međuregionalnom nivou, važno je potvrditi njegovu relevantnost u kontekstu pripreme i implementacije postojećeg programa djelovanja. Da bi se efikasno rješavali izazovi stanovništva i razvoja, neophodno je široko i efikasno partnerstvo između vlada i nevladinih organizacija (uključujući neprofitne grupe i organizacije na lokalnom, nacionalnom i međunarodnom nivou) da bi pomogli u formuliranju, implementaciji, praćenju i procjeni populacijskih i razvojnih ciljeva i aktivnosti.

15.2. Usprkos veoma različitim situacijama u njihovim odnosima i međudjelovanju sa vladama, nevladine organizacije značajno doprinose populacijskim i razvojnim aktivnostima na svim nivoima. U mnogim oblastima populacijskih i razvojnih aktivnosti, nevladine grupe su već s pravom priznate zbog svoje komparativne prednosti u odnosu na

* Sveta stolica je izrazila opću rezervu u pogledu ovog poglavlja. Rezervu treba tumačiti u svjetlu izjave koju je predstavnik Svete stolice dao na 14. plenarnom zasjedanju 13. septembra 1994. godine.

vladine agencije, zahvaljujući inovativnom, fleksibilnom i pogodnom dizajnu i implementaciji programa, uključujući učešće na terenu, i zato što vrlo često te organizacije potiču iz sredina i imaju interakciju sa populacijama čije potrebe su slabo zadovoljavane i do kojih je teško doprijeti uobičajenim vladinim kanalima.

15.3. Nevladine organizacije predstavljaju važne glasove naroda, a njihova udruženja i mreže pružaju učinkovita i djelotvorna sredstva boljeg fokusiranja lokalnih i nacionalnih inicijativa i boljeg rješavanja gorućih populacijskih, okolinskih, migracijskih, ekonomskih i socijalno-razvojnih problema.

15.4. Nevladine organizacije su aktivno uključene u pružanje programskih i projektnih usluga u bukvalno svakoj oblasti socioekonomskog razvoja, uključujući i sektor stanovništva. Mnoge od njih u nizu zemalja imaju dugu historiju angažiranosti i učešća u aktivnostima koje se tiču stanovništva, naročito u planiranju porodice. Njihova snaga i kredibilitet leži u odgovornoj i konstruktivnoj ulozi koju igraju u društvu i podršci koju njihove aktivnosti dobijaju od zajednice u cjelini. Formalne i neformalne organizacije i mreže, uključujući i pokrete u najširim slojevima, zavređuju veće priznanje na lokalnom, nacionalnom i međunarodnom nivou kao validni i vrijedni partneri u implementaciji ovog Programa djelovanja. Da bi se takva partnerstva razvijala i bila uspješna, neophodno je za vladine i nevladine organizacije da uspostave odgovarajuće sisteme i mehanizme da olakšaju konstruktivan dijalog u kontekstu nacionalnih programa i strategija, prepoznajući njihove specifične uloge, odgovornosti i osobite kapacitete.

15.5. Priznato je iskustvo, sposobnosti i stručnost mnogih nevladinih organizacija i lokalnih grupa u zajednici u oblastima koja su direktno relevantna za Program djelovanja. Nevladine organizacije, naročito one koje rade u polju seksualnog i reproduktivnog zdravlja i planiranja porodice, organizacije žena i grupe za oidršku i zastupanje imigranata i izbjeglica, su povećale javno znanje i obezbjedile obrazovne usluge muškarcima i ženama koje doprinose uspješnoj implementaciji populacijskih i razvojnih strategija. Organizacije mladih postaju sve efikasniji partneri u razvijanju programa za obrazovanje mladih o reproduktivnom zdravlju, pitanjima polova i okoliša. Druge grupe, poput organizacija starijih, migranata, organizacije osoba sa invaliditetom, i neformalne grupe u najširim slojevima, takođe značajno doprinose jačanju programa za njihove ciljne grupe. Ove različite organizacije mogu pomoći kod osiguranja kvaliteta i relevantnosti programa i usluga ljudima koje trebaju opsluživati. Njih treba pozivati da učestvuju sa lokalnim, nacionalnim i međunarodnim organima za donošenje odluka, uključujući i sistem Ujedinjenih naroda, da bi se osigurala efikasna implementacija, praćenje i procjena ovog Programa djelovanja.

15.6. Kao priznanje važnosti efikasnog partnerstva, nevladine organizacije se pozivaju da njeguju koordinaciju, saradnju i komunikaciju na lokalnom, nacionalnom, regionalnom i međunarodnom nivou, i sa lokalnim i nacionalnim vladama, da ojačaju svoju efikasnost kao ključnih učesnika u implementaciji populacijskih i razvojnih programa i strategija. Angažiranost nevladinih organizacija se treba posmatrati kao komplementarno odgovornosti vlada da pruže potpune, sigurne i pristupačne usluge reproduktivnog zdravlja, uključujući usluge planiranja porodice i seksualnog zdravlja.

Poput vlada, nevladine organizacije trebaju biti odgovorne za svoja djela i trebaju biti transparentne u pogledu svojih usluga i procedure procjene.

Cilj

15.17. Cilj je promovirati efikasno partnerstvo između svih nivoa vlasti i niza nevaldinih organizacija i lokalnih grupa koje djeluju u zajednici u diskusiji i odlukama o dizajnu, implementaciji, koordinaciji, praćenju i procjeni programa koji su vezani za populaciju, razvoj i okoliš u skladu sa općom okvirnom politikom vlade, uzimajući u obzir odgovornosti i uloge individualnih partnera.

Zadaci

15.8. Vlade i međuvladine organizacije, u dijalogu sa nevladinim organizacijama i lokalnim grupama u zajednici, i s punim poštovanjem njihove autonomije, ih trebaju integrirati u donošenje svojih odluka i olakšati doprinos koji nevladine organizacije mogu dati na svim nivoima u pravcu nalaženja rješenja za populacijske i razvojne probleme a naročito u osiguravanju implementacije ovog Programa djelovanja. Nevladine organizacije trebaju imati ključnu ulogu u nacionalnim i međunarodnim razvojnim procesima.

15.9. Vlade trebaju osigurati ključne uloge i učešće ženskih organizacija u dizajnu i implementaciji populacijskih i razvojnih programa. Uključivanje žena na svim nivoima, naročito na upravljačkom nivou, je od ključnog značaja za postizanje ciljeva i implementaciju ovog Programa djelovanja.

15.10. Vlade, međuvladine organizacije i međunarodne finansijske institucije trebaju nevladinom sektoru staviti na raspolaganje, ukoliko je to izvedivo i ako se traži, na način koj ne će kompromitirati njihovu potpunu autonomiju, adekvatne finansijske i tehničke resurse i informacije koje su neophodne za efikasno učešće nevaldinih organizacija u istraživanju, dizajnu, implementaciji, praćenju i procjeni populacijskih i razvojnih aktivnosti. Da bi se osigurala transparentnost, odgovornost i efikasna podjela rada, ove iste institucije trebaju na raspolaganje staviti neophodne informacije i dokumente tim nevladinim organizacijama. Međunarodne organizacije mogu pružiti finansijsku i tehničku pomoć nevladinim organizacijama u skladu sa zakonima i propisima svake zemlje.

15.11. Vlade i zemlje donatori, uključujući međuvladine organizacije i međunarodne finansijske institucije, trebaju osigurati da nevladine organizacije i njihove mreže budu u stanju održati svoju autonomiju i jačati svoje kapacitete putem redovnog dijaloga i konsultacija, odgovarajuće obuke i aktivnosti na terenu, i tako igraju veću partnersku ulogu na svim nivoima.

15.12. Nevladine organizacije i njihove mreže i lokalne zajednice trebaju ojačati interakciju sa svojim ciljnim grupama, osigurati transparentnost svojih aktivnosti, , mobilizirati javno mnijenje, učestvovati u implementaciji populacijskih i razvojnih

programa i aktivno doprinjeti nacionalnoj, regionalnoj i međunarodnoj debati o populacijskim i razvojnim pitanjima. Vlade po potrebi mogu zastupnike nevladinih organizacija uključiti u delegaciju zemlje na regionalnim i međunarodnim forumima na kojima se raspravlja o pitanjima stanovništva i razvoja.

B. Privatni sektor

Osnova za djelovanje

15.13. Privatni sektor, koji je orijentiran prema profitu igra važnu ulogu u socijalnom i ekonomskom razvoju, uključujući proizvodnju i pružanje usluga i roba neophodnih za reproduktivno zdravlje, odgovarajuće obrazovanje i informacije relevantne za populacijske i razvojne programe. U rastućem broju zemalja, privatni sektor razvija financijske, upravljačke i tehnološke kapacitete za provođenje niza populacijskih i razvojnih aktivnosti na ekonomičan i efikasan način. Ovo iskustvo je udarilo temelje korisnim partnerstvima koje privatni sektor može dalje razvijati i širiti. Angažman privatnog sektora može pomoći ali ne smije ublažavati odgovornost vlade da obezbijedi pune, sigurne i pristupačne usluge reproduktivnog zdravlja za sve ljude. Privatni sektor mora također osigurati da se svi populacijski i razvojni programi, uz puno poštivanje različitih vjerskih i etičkih vrijednosti i kulturnih običaja naroda svake zemlje, pridržavaju osnovnih prava koja priznaje međunarodna zajednica i koja su navedena u ovom Programu djelovanja.

15.14. Drugi aspekt uloge privatnog sektora jeste njegova važnost kao partnera za ekonomski rast i održiv razvoj. Putem svojih djela i stavova, privatni sektor može izvršiti odlučujući utjecaj na kvalitet života svojih uposlenika i često na velike segmente društva i njihove stavove. Iskustvo koje se dobije putem ovih programa je od koristi kako vladama tako i nevladinim organizacijama u njihovim stalnim naporima da iznađu inovativne načine efikasnog angažiranja privatnog sektora u populacijske i razvojne programe. Rastuća svijest o odgovornosti preduzeća sve više dovodi do toga da oni koji donose odluke u privatnom sektoru traže nove načine na koje preduzeća koja rade za profit mogu konstruktivno raditi sa vladama i nevladinim organizacijama na pitanjima stanovništva i održivog razvoja. Priznajući doprinos privatnog sektora, i tražeći više programskih oblasti za uzajamno korisnu saradnju, vlade i nevladine organizacije mogu ojačati efikasnost njihovih populacijskih i razvojnih aktivnosti.

Ciljevi

15.15. Ciljevi su:

- (a) Ojačati partnerstvo između vlada, međunarodnih organizacija i privatnog sektora u identificiranju novih oblasti saradnje;
- (b) Promovirati ulogu privatnog sektora, u svakom regionu svijeta, u pružanju usluga i u proizvodnji i distribuciji visokokvalitetnih roba potrebnih za planiranje

porodice i sredstava za kontracepciju, koja su pristupačna i povoljne cijene za siromašnije sektore društva.

Zadaci

15.16. Vlade i nevladine i međunarodne organizacije trebaju pojačati svoju saradnju sa privatnim sektorom koji radi za profit u pitanjima koja se tiču populacije i održivog razvoja da bi se ojačao doprinos tog sektora u implementaciji populacijskih i razvojnih programa, uključujući i proizvodnju i isporuku kvalitetnih sredstava za kontracepciju i usluga uz odgovarajuće informiranje i obrazovanje, na socijalno odgovoran, kulturno osjetljiv, prihvatljiv i ekonomičan način.

15.17. Neprofitne i profitne organizacije i njihove mreže trebaju razviti mehanizme putem kojih mogu razmjenjivati ideje i iskustva u polju populacije i razvoja s ciljem razmjene inovativnih pristupa i inicijativa za istraživanje i razvoj. Širenje informacija i istraživanja treba biti prioritet.

15.18. Na vlade se snažno apelira da uspostave standarde za pružanje usluga i da revidiraju pravne, regulacijske i uvozne politike da bi identificirali i eliminirali one politike koje nepotrebno sprečavaju ili ograničavaju veći angažman privatnog sektora u efikasnoj proizvodnji roba za reproduktivno zdravlje, uključujući planiranje porodice, i u pružanju usluga. Vlade, uzimajući u obzir kulturne i društvene razlike, trebaju stimulirati privatni sektor da odgovori svojim obavezama u pogledu širenja informacija među potrošačima.

15.19. Sektor koji je orjentiran prema ostvarivanju profita treba razmotriti kako može pomoći neprofitnim nevladinim organizacijama da bi igrale širu ulogu u društvu putem jačanja ili stvaranja odgovarajućih mehanizama da bi se usmjerila finansijska i druga odgovarajuća podrška nevladinim organizacijama i njihovim udruženjima.

15.20. Poslodavci u privatnom sektoru trebaju i dalje kreirati i implementirati posebne programe koji pomažu zadovoljavanju potreba njihovih uposlenika za informacijama, obrazovanje i uslugama reproduktivnog zdravlja, i zadovoljavati potrebe njihovih uposlenika da kombiniraju rad i porodične odgovornosti. Organizirane zdravstvene ustanove i organizacije zdravstvenog osiguranja trebaju i dalje uključivati planiranje porodice i usluge reproduktivnog zdravlja u pakete zdravstvenog osiguranja i usluga koje pružaju.

POGLAVLJE XVI*

* Sveta stolica je izrazila opću rezervu u pogledu ovog poglavlja. Rezervu treba tumačiti u svjetlu izjave koju je predstavnik Svete stolice dao na 14. plenarnom zasjedanju 13. septembra 1994. godine.

AKTIVNOSTI NAKON KONFERENCIJE

A. Aktivnosti na državnom nivou

Osnova za djelovanje

16.1. Značaj Međunarodne konferencije o stanovništvu i razvoju će ovisiti od spremnosti vkada, lokalnih zajednica, nevladinog sektora, međunarodne zajednice i drugih zainteresiranih organizacija i pojedinaca da preporuke Konferencije pretvore u praksu. Ova obaveza će od posebnog značaja biti na nivou države i pojedinca. Takva spremnost da se istinski integriraju pitanja stanovništva u sve aspekte ekonomske i društvene aktivnosti i njihove međusobne odnose će veoma pomoći u postizanju bolje kvalitete života za sve pojedince kao i za buduće generacije. Moraju se uložiti svi mogući napori u pravcu postizanja kontinuiranog ekonomskog rasta u kontekstu održivog razvoja.

16.2. Različiti intenzivni pripremni procesi na međunarodnom, regionalnom, podregionalnom, nacionalnom i lokalnom nivou su predstavljali važan doprinos formuliranju ovog Programa djelovanja. U mnogim zemljama je došlo do značajnog institucionalnog razvoja da bi se usmjerio pripremni proces na nacionalnom nivou; putem javnog informiranja i obrazovnih kampanja došlo je do podizanja svijesti o važnosti pitanja stanovništva, a u svrhu konferencije su pripremljeni nacionalni izvještaji. Velika većina zemalja koje su učestvovala na konferenciji je odgovorila na poziv da pripremi sveobuhvatne nacionalne izvještaje o stanovništvu. Komplementarnost tih izvještaja sa drugima koji su izrađeni povodom nedavnih međunarodnih konferencija i inicijativa u pogledu okoliša, ekonomskog i društvenog razvoja, se mora istaći i pohvaliti. Potpuno je jasna potreba da se izvrši nadgradnja ovih aktivnosti nakon konferencije.

16.3. Osnovne funkcije koje spadaju u aktivnosti nakon konferencije uključuju usmjeravanje strategije, uključujući izgradnju jale političke podrške na svim nivoima za stanovništvo i razvoj; mobilizaciju resursa; koordinaciju i uzajamnu odgovornost za napore da se implementira Program djelovanja; razmjena iskustava i rješenja za probleme unutar i između zemalja; i praćenje i izvještavanje o napretku u implementaciji Programa djelovanja. Svaka od ovih funkcija zahtijeva koncentriranu i koordiniranu akciju po preporukama konferencije na nacionalnom i međunarodnom nivou, i mora u potpunosti uključiti sve relevantne pojedince i organizacije, uključujući nevladine i organizacije koje rade u zajednici. Implementacija, praćenje i procjena Programa djelovanja na svim nivoima treba se provesti na način koji je konzistentan sa njenim principima i ciljevima.

16.4. Implementacija ovog Programa djelovanja na svim nivoima se mora promatrati kao dio integriranih napora da se ispune preporuke velikih međunarodnih konferencija, uključujući i ovu konferenciju, Svjetsku konferenciju o zdravlju za sve, Svjetsku konferenciju o obrazovanju za sve, Svjetski samit o djeci, Konferenciju Ujedinjenih naroda o najnerazvijenijim zemljama, Konferenciju Ujedinjenih naroda o okolišu i razvoju, Međunarodnu konferenciju o ishrani, Svjetsku konferenciju o ljudskim pravima,

Globalnu konferenciju o održivom razvoju malih ostrvskih država u razvoju, Svjetski samit o društvenom razvoju, Četvrtu svjetsku konferenciju o ženama i Konferenciju Ujedinjenih naroda o ljudskim naseobinama (Habitat II).

16.5. Implementacija ciljeva i zadataka ovog Programa djelovanja će u mnogim slučajevima zahtijevati dodatne resurse.

Cilj

16.6. Cilj je stimulirati i omogućiti zemljama da u potpunosti i efikasno implementiraju Program djelovanja, putem odgovarajućih i relevantnih strategija i programa na nacionalnom nivou.

Zadaci

16.7. Vlade trebaju: (a) obavezati se na najvišem političkom nivou da će postići ciljeve sadržane u ovom Programu djelovanja, i (b) preuzeti vodeću ulogu u koordinaciji implementacije, praćenja, i procjene djelovanja nakon konferencije.

16.8. Vlade, organizacije Ujedinjenih naroda i velike grupe, naročito nevladine organizacije, trebaju omogućiti najširu informiranost o Programu djelovanja i trebaju tražiti javnu potporu za ciljeve i zadatke Programa djelovanja. To može uključivati sastanke, publikacije i audio-vizualna sredstva, te štampane i elektronske medije.

16.9. Sve zemlje trebaju razmotriti svoje tekuće prioritete u trošenju s ciljem obezbjeđenja dodatnog doprinosa za implementaciju Programa djelovanja, uzimajući u obzir odredbe poglavlja XIII i XIV kao i ekonomska ograničenja s kojima se suočavaju zemlje u razvoju.

16.10. Sve zemlje trebaju ustanoviti odgovarajuće djelovanje u skladu sa rezultatima konferencije na nacionalnom planu, mehanizme odgovornosti i praćenja u partnerstvu sa nevladinim organizacijama, grupama u zajednici i predstavnicima medija i akademske zajednice, kao i uz podršku parlamentaraca.

16.11. Međunarodna zajednica treba pomoći zainteresiranim vladama u organiziranju odgovarajućeg djelovanja na nacionalnom nivou, uključujući i izgradnju državnih kapaciteta za izradu projekata i upravljanje projektima, kao i jačanje mehanizama koordinacije i procjene da bi se procjenila implementacija ovog Programa djelovanja.

16.12. Vlade, po potrebi i uz podršku međunarodne zajednice, trebaju što je prije moguće uspostaviti i ojačati nacionalne baze podataka da bi obezbjedili osnovne podatke i informacije koje se mogu koristiti da se izmjeri ili procijeni napredak ka postizanju ciljeva ovog Programa djelovanja i drugih srodnih međunarodnih dokumenata, obaveza i sporazuma. U svrhu procjene napretka, sve zemlje trebaju redovito ocjenjivati svoj napredak ka postizanju ciljeva ovog Programa djelovanja i drugih srodnih obaveza i

sporazuma, i periodično izvještavati u saradnji sa nevladinim organizacijama i grupama iz zajednice.

16.13. U pripremi tih procjena i izvještaja, vlade trebaju istaći postignuti uspjeh kao i probleme i prepreke na koje su naišle. Kada je to moguće, takvi nacionalni izvještaji bi trebali biti kompatibilni sa nacionalnim planovima održivog razvoja koje će zemlje pripremati u kontekstu implementacije Ciljeva 21. Također treba uložiti napore da se izradi odgovarajući konsolidirani sistem izvještavanja, uzimajući u obzir sve relevantne konferencije Ujedinjenih naroda koje zahtijevaju podnošenje nacionalnih izvještaja u srodnim poljima.

B. Podregionalne i regionalne aktivnosti

Osnova za djelovanje

16.14. Aktivnosti poduzete na podregionalnom i regionalnom nivou predstavljaju važan aspekt priprema za konferenciju. Ishod podregionalnih i regionalnih pripremnih sastanaka o stanovništvu i razvoju je jasno ukazao na važnost priznavanja, pored međunarodnog i nacionalnog djelovanja, i kontinuiranog doprinosa podregionalnog i regionalnog djelovanja.

Cilj

16.15. Cilj je promovirati implementaciju ovog Programa djelovanja na podregionalnom i regionalnom nivou uz posvećivanje pažnje specifičnim podregionalnim i regionalnim strategijama i potrebama.

Zadaci

16.16. Regionalne komisije, organizacije sistema Ujedinjenih naroda koje funkcioniraju na regionalnom nivou i druge relevantne podregionalne i regionalne organizacije, trebaju igrati aktivnu ulogu u okviru svojih mandata u pogledu implementacije ovog Programa djelovanja putem podregionalnih i regionalnih inicijativa o stanovništvu i razvoju. Takvo djelovanje, po potrebi, treba koordinirati među zainteresiranim organizacijama na podregionalnom i regionalnom nivou, s ciljem osiguravanja efikasne akcije u rješavanju konkretnih populacijskih i razvojnih pitanja koja su relevantna za date regione.

16.17. Na podregionalnom i regionalnom nivou:

(a) Vlade u podregionima i regionima i relevantne organizacije se pozivaju da prema potrebi ojačaju postojeće mehanizme ispunjavanja preporuka, uključujući i sastanke o stanju implementacije regionalnih deklaracija o pitanjima stanovništva i razvoja;

(b) Tamo gdje je potrebno treba koristiti multidisciplinarnu ekspertizu kao ključ za implementaciju i naknadne akcije u skladu sa ovim Programom djelovanja;

(c) Uz odgovarajuću pomoć međunarodne zajednice treba jačati saradnju u kritičnim oblastima izgradnje kapaciteta, razmjene informacija i iskustava, znanja i tehničke stručnosti, uzimajući u obzir potrebu za partnerstvom sa nevladinim organizacijama i drugim glavnim grupama, u implementaciji i daljnjem djelovanju u skladu sa Programom djelovanja na regionalnom nivou;

(d) Vlade trebaju osigurati jačanje obuke i istraživanja pitanja stanovništva i razvoja na tercijarnom nivou, i najšire moguće obavještanje o rezultatima i implikacijama istraživanja.

C. Aktivnosti na međunarodnom nivou

Osnova za djelovanje

16.18. Implementacija ciljeva i zadataka ovog Programa djelovanja će zahtijevati nove i dodatne finansijske resurse od javnog i privatnog sektora, nevladinih organizacija i međunarodne zajednice. Iako bi se određeni resursi mogli naći putem reorganiziranja prioriteta, biće potrebni i dodatni resursi. U ovom kontekstu, zemljama u razvoju a posebno najnerazvijenijim zemljama će trebati dodatni resursi, uključujući putem koncesija i grantova, u skladu sa zdravim i pravičnim indikatorima. Zemlje u tranziciji mogu također zahtijevati privremenu pomoć u svjetlu teških ekonomskih i socijalnih problema s kojima se ove zemlje trenutno suočavaju. Razvijene zemlje, i druge koje su u takvoj poziciji, trebaju razmotriti obezbjeđenje dodatnih resursa, po potrebi, za podršku implementaciji odluka ove konferencije, putem bilateralnih i multilateralnih kanala, kao i putem nevladinih organizacija.

16.19. Saradnja na relaciji jug-jug predstavlja važan instrument razvoja. U tom pogledu, takva saradnja - tehnička saradnja između zemalja u razvoju - treba igrati važnu ulogu u implementaciji ovog Programa djelovanja.

Ciljevi

16.20. Ciljevi su:

(a) Osigurati punu i konzistentnu podršku, uključujući finansijsku i tehničku podršku međunarodne zajednice i sistema Ujedinjenih naroda, za sve napore usmjerene ka implementaciji ovog Programa djelovanja na svim nivoima;

(b) Osigurati koordinirani pristup i jasniju podjelu rada u strategijama relevantnim za stanovništvo i operativnim aspektima razvojne saradnje. Tome treba dodati ojačanu koordinaciju i planiranje u mobilizaciji resursa;

(c) Osigurati da pitanja stanovništva i razvoja budu razmatrana sa dužnom pažnjom i integrirana u rad relevantnih organa i entiteta sistema Ujedinjenih naroda.

Zadaci

16.21. Generalna skupština je najviši međuvladin mehanizam za formulaciju i procjenu strategije u pogledu pitanja koja se tiču djelovanja po završetku ove konferencije. Da bi se osiguralo efikasno djelovanje nakon konferencije, kao i da bi se ojačao međuvladin kapacitet za donošenje odluka o integraciji populacijskih i razvojnih pitanja, Skupština treba organizirati redovite preglede implementacije ovog Programa djelovanja. U ispunjavanju ovoga zadatka, Skupština treba razmotriti vrijeme, format i organizacione aspekte takvog pregleda.

16.22. Generalna skupština i Ekonomsko i socijalno vijeće trebaju ispuniti svoje obaveze prema Povelji Ujedinjenih naroda, u pogledu formuliranja strategije i usmjeravanja i koordinacije aktivnosti Ujedinjenih naroda u polju stanovništva i razvoja.

16.23. ekonomsko i socijalno vijeće, u kontekstu svoje uloge prema Povelji, vis-à-vis Generalne skupštine i u skladu sa rezolucijama skupštine 45/264, 46/235 i 48/162, treba pomoći Generalnoj skupštini u promociji integriranog pristupa i u obezbjeđivanju koordinacije i usmjeravanja u praćenju implementacije ovog Programa djelovanja i u davanju preporuka u tom pogledu. Treba poduzeti odgovarajuće korake da bi se zahtijevali redovni izvještaji od specijaliziranih agencija u pogledu njihovih planova i programa u vezi implementacije ovog Programa djelovanja, u skladu sa članom 64 Povelje.

16.24. Ekonomsko i socijalno vijeće se poziva da razmotri sistem izvještavanja unutar sistema Ujedinjenih naroda u pogledu pitanja stanovništva i razvoja, uzimajući u obzir procedure izvještavanja koje se zahtijevaju nakon drugih međunarodnih konferencija, s ciljem uspostavljanja, tamo gdje je to moguće, koherentnijeg sistema izvještavanja.

16.25. U okviru svojih mandata i u skladu sa rezolucijom Generalne skupštine 48/162, Skupština, tokom svoje četrdeset-devete sjednice, i Ekonomsko i socijalno vijeće, tokom 1995. godine, trebaju razmotriti uloge, odgovornosti, mandat i komparativne prednosti kako relevantnih međuvladinih tijela i organa sistema Ujedinjenih naroda koji se bave stanovništvom i razvojem, sa slijedećim ciljem:

(a) Osigurati efikasnu implementaciju, praćenje i procjenu operativnih aktivnosti Ujedinjenih naroda koje će se poduzeti na osnovu ovog Programa djelovanja;

(b) Poboljšati efikasnost postojećih struktura Ujedinjenih naroda i mašinerije koja je odgovorna za implementiranje i praćenje populacijskih i razvojnih aktivnosti, uključujući strategije za rješavanje koordinacije i za međuvladino razmatranje;

(c) Osigurati jasno priznavanje uzajamnih odnosa između usmjeravanja strategije, istraživanja, uspostavljanja standarda i operativnih aktivnosti za stanovništvo i razvoj, kao i podjelu posla između uključenih tijela.

16.26. Kao dio ovog pregleda, Ekonomsko i socijalno vijeće treba, u kontekstu rezolucije Generalne skupštine 48/162, razmotriti pojedinačne uloge relevantnih organa Ujedinjenih naroda koji se bave stanovništvom i razvojem, uključujući Populacijski fond UN-a i Jedinicu za stanovništvo pri Odjelu za ekonomsko i socijalno informiranje i stratešku analizu Sekretarijata Ujedinjenih naroda, u pogledu daljeg djelovanja na provedbi ovog Programa djelovanja.

16.27. Generalna skupština, na svojoj četrdeset-devetoj sjednici, u skladu sa svojom rezolucijom 48/162, se poziva da dalje razmotri uspostavljanje odvojenog Izvršnog odbora Populacijskog fonda UN-a, uzimajući u obzir rezultate gore pomenutog pregleda i imajući na umu administrativne, budžetske i programske implikacije takvog prijedloga.

16.28. Generalni sekretar Ujedinjenih naroda se poziva na konsultacije sa različitim tijelima Ujedinjenih naroda kao i sa međunarodnim finansijskim institucijama i raznim bilateralnim organizacijama i agencijama za pomoć, s ciljem promoviranja razmjene informacija među njima u pogledu potreba za međunarodnom pomoći i sa ciljem redovnog razmatranja specifičnih potreba zemalja u oblasti stanovništva i razvoja, uključujući hitne i privremene potrebe i maksimalno iskorištenja resursa i njihovu najefikasniju upotrebu.

16.29. Sve specijalizirane agencije i srodne organizacije sistema Ujedinjenih naroda se pozivaju da ojačaju i prilagode svoje aktivnosti, programe i srednjoročne strategije, prema potrebi, da bi uzeli u obzir aktivnosti u skladu s rezultatima konferencije. Relevantni vladini organi trebaju razmotriti svoje strategije, programe, budžete i aktivnosti u ovom pogledu.

Bilješke

1/ Izvještaj Konferencije Ujedinjenih naroda o okolišu i razvoju, Rio de Janeiro, 3-14 juni 1992. godine, vol. I, Rezolucije usvojene na konferenciji (publikacija Ujedinjenih naroda, Sales No. E.93.I.8 i ispravci), rezolucija 1, aneks II.

2/ Izvor za broj stanovnika iz stavova 1.3 i 1.4 je World Population Prospects: The 1994 Revision (publikacija Ujedinjenih naroda, u pripremi).

3/ Vidi Izvještaj Svjetske konferencije Ujedinjenih naroda o stanovništvu, Bukurešt, 19-30 avgust 1974. godine (publikacija Ujedinjenih naroda, Sales No. E.75.XIII.3).

4/ Vidi Izvještaj Međunarodne konferencije o stanovništvu, Mexico City, 6-14 avgust 1984. godine (publikacija Ujedinjenih naroda, Sales No. E.84.XIII.8 i ispravci).

5/ Vidi Izvještaj Svjetske konferencije za pregled i procjenu postignuća UN-ove decenije žena: Jednakost, razvoj i mir, Nairobi, 15-26 juli 1985. godine (publikacija Ujedinjenih naroda, Sales No. E.85IV.10).

- 6/ Vidi Prvi poziv za djecu (New York, UNICEF, 1990. godine).
- 7/ Vidi Izveštaj Konferencije Ujedinjenih naroda o okolišu i razvoju Rio de Janeiro, 3-14 juni 1992. godine (publikacija Ujedinjenih naroda, Sales No. E.93.I.8 i ispravci).
- 8/ Vidi Konačni izvještaj Međunarodne konferencije o ishrani, Rim, 5-11 decembar 1992. godine (Rim, FAO, 1993.).
- 9/ Vidi Izveštaj Svjetske konferencije o ljudskim pravima, Beč, 14-25 juni 1993. godine (A/CONF.157/24 (Part I)).
- 10/ Rezolucija Generalne skupštine 47/75.
- 11/ Rezolucija Generalne skupštine 48/163.
- 12/ Vidi Izveštaj Globalne konferencije o održivom razvoju malih ostrvskih država u razvoju, Bridgetown, Barbados, 25. april - 6. maj 1994. godine (Publikacija Ujedinjenih naroda, Sales No. 94.I.18 i ispravci).
- 13/ Rezolucija Generalne skupštine 44/82.
- 14/ Rezolucija Generalne skupštine 47/92.
- 15/ Rezolucije 36/8 i 37/7 Komisije o statusu žena (Official Records of the Economic and Social Council, 1992, Supplement No. 4 (E/1992/24), poglavlje I, odjeljak C i ibid., 1993, Supplement No. 7 (E/1993/27), poglavlje I, odjeljak C).
- 16/ Rezolucija Generalne skupštine 45/199, aneks.
- 17/ Vidi Izveštaj Druge konferencije Ujedinjenih naroda o najnerazvijenijim zemljama, Paris, 3-14 septembar 1990. (A/CONF.147/18), dio prvi.
- 18/ Rezolucija Generalne skupštine 46/151, aneks, odjeljak II.
- 19/ Djeca, po potrebi, adolescenti, žene, stariji, hendikepirani, domorodački narodi, ruralno stanovništvo, urbano stanovništvo, migranti, izbjeglice, raseljene osobe i osobe koje žive u stračarama.
- 20/ Nestručan abortus se definira kao procedura za prekid neželjene trudnoće koju obavlja ili osoba koja nema neophodne sposobnosti za to ili se obavlja u sredini koja ne zadovoljava minimalne medicinske standarde, ili oboje (na osnovu Svjetske zdravstvene organizacije, Prevenција i upravljanje nestručnim abortusima, Izvještaj tehničke radne grupe, Ženeva, april 1992. godine (WHO/MSM/92.5)).

21/ Sigurno majčinstvo teži postizanju optimalnog zdravlja majke i novorođenčeta. Implicira smanjenje bolesti i smrtnosti majki i jačanje zdravlja novorođenčeta putem jednakog pristupa primarnoj zdravstvenoj zaštiti, uključujući planiranje porodice, prenatalnu, porođajnu i postnatalnu njegu majke i djeteta, te pristup osnovnoj akušerskoj i neonatalnoj njezi (Svjetska zdravstvena organizacija, Zdravlje, stanovništvo i razvoj, WHO Position Paper, Ženeva, 1994. (WHO/FHE/94.1))

22/ Što može uključivati djecu, adolescente, žene, starije, invalide, domorodačke narode, ruralno stanovništvo, urbano stanovništvo, migrante, izbjeglice, raseljene osobe i osobe koje žive u stračarama.